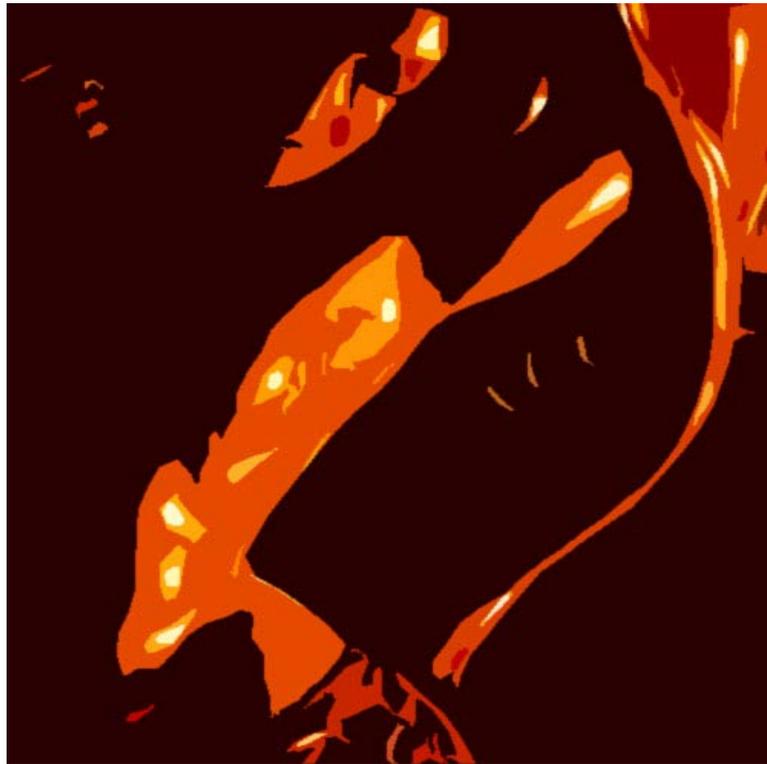

Τ.Ε.Ι. ΗΠΕΙΡΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

**ΘΗΛΥΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΞΩΤΙΣΜΟΣ:
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ BELLY DANCE**

Πτυχιακή εργασία
της **ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ ΕΙΡΗΝΗΣ**
ΑΜΦ 115
υπό την εποπτεία της
κ. **ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΑΣΠΑΣΙΑΣ**

Άρτα
Μάιος 2007

Στον παππού μου, Αριστείδη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. BELLY DANCE: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	27
1.1. Η Επαφή της Δύσης με το Belly Dance.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΗΛΥΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	35
2.1. Το Φύλο μιας Συλλογικότητας.....	35
2.2. Δυτική Ενατένιση.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	64
3.1. Δυτική Χορευτική Κοινότητα.....	65
3.2. Πολιτικές Επαναπλαισίωσης.....	69
3.3. Οικειοποίηση του Οριενταλισμού.....	79
3.4. Το Belly Dance ως «Παγκόσμιος» Χορός.....	87
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	102
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	107
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	126
1. Εικόνες.....	126
2. Άρθρα.....	137

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ενδιαφέρον μου για τον Εξωτισμό και πιο συγκεκριμένα για τις εξουσιαστικές πρακτικές που ενέχουν οι δυτικές αναπαραστάσεις της Ανατολής προέκυψε αρχικά από την ενασχόλησή μου με τον *Οριενταλισμό* του Said σε προηγούμενη εργασία, στο πλαίσιο του μαθήματος της Ανθρωπολογίας. Αποφάσισα να επικεντρωθώ στη σχέση του εξωτισμού με το φύλο όταν συνειδητοποίησα πως η αντίληψη της Ανατολής ως θηλυκής οντότητας δεν ήταν απλά ένα σταθερό μοτίβο στις περιγραφές της Ανατολής από ευρωπαίους συγγραφείς την εποχή της αποικιοκρατίας, που παραθέτει ο Said αλλά μια ιδέα που έχει παγιωθεί ως δεδομένη σε κάθε σύγχρονη αναφορά για την Ανατολή και υπήρχε στο πίσω μέρος και του δικού μου μυαλού.

Μελετώντας τις σχέσεις των παραμέτρων «Ανατολή», «Δύση», «εξωτισμός» και «φύλο» στράφηκα περισσότερο στην αναζήτηση του πως η «ετερότητα» Ανατολή συχνά συγχωνεύεται με την «ετερότητα» γυναίκα, «ομογενοποιούνται» ως γενικότερη κατηγορία «ετεροτήτων» και «καταναλώνονται» ως εξωτικά «προϊόντα» ώστε η «Θηλυκοποίηση» της Ανατολής να μπορεί να αναγνωστεί αντίστροφα ως «Ανατολικοποίηση» της δυτικής θηλυκότητας. Το belly dance στο σημείο αυτό θεώρησα πως θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ιδανικό παράδειγμα για την έρευνα αυτής της διπλής πρακτικής εφόσον η belly dancer ως μια «καρικατουροποιημένη» πλέον φιγούρα συγκεντρώνει ένα πλήθος θηλυκών αρχετύπων τα οποία σχετίζονται με μια οριενταλιστική θέασή της αλλά και το belly dance ως μια ανερχόμενη δυτική «μόδα» έχει επέλθει στο επίκεντρο της σύγχρονης νυχτερινής διασκέδασης.

Στη συνέχεια, η έρευνα για το belly dance στο διαδίκτυο με έφερε αντιμέτωπη με μια ολόκληρη κουλτούρα γύρω από το συγκεκριμένο χορό που προερχόταν όχι μόνο από τους ταξιδιωτικούς οδηγούς που πρόβαλλαν το belly dance ως απαραίτητο κομμάτι του τουρισμού στην Ανατολή αλλά και από τις δυτικές γυναίκες που ασχολούνται με το

χορό αυτό επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά. Αποφάσισα επομένως να εστιάσω στους τρόπους με τους οποίους συζητιέται και προβάλλεται το belly dance στο διαδίκτυο ακριβώς επειδή φανερώνουν τη δημιουργία ενός Οριενταλισμού με νέα χαρακτηριστικά.

Στην διεξαγωγή της έρευνας αυτής και στη σύνθεση του υλικού με στήριξε ιδιαίτερα η επόπτριά μου, κ. Ασπασία Θεοδοσίου την οποία θέλω να ευχαριστήσω θερμά, όχι μόνο γιατί έφερε επιτυχώς εις πέρας τα τυπικά καθήκοντα της επόπτριας αλλά επίσης γιατί ήταν αυτή που αρχικά με έφερε κοντά σε αυτούς τους προβληματισμούς μέσα από το μάθημα της Ανθρωπολογίας (που περισσότερο από μάθημα αποδείχτηκε τρόπος ζωής για μένα), η επικοινωνία μας ήταν πολύ αρμονική, με στήριξε δυνατά και με κινητοποιούσε πάντα πολύ αποτελεσματικά όταν επαναπαυόμουν. Ευχαριστώ επίσης την καθηγήτρια εθνοχορολογίας του Τ.Λ.Π.Μ., κ. Ζωή Μάργαρη καθώς και τις belly dancers, κ. Morocco, κ. Nigma, κ. Cassandra Strand και τον κ. Mo Geddawī που συζήτησαν μαζί μου και μου έδωσαν πολλές και χρήσιμες πληροφορίες για το belly dance.

Υπήρξαν πράγματι πολλές περίοδοι επανάπαυσης ή ακόμα και παραίτησης από την εκπόνηση της πτυχιακής μου, λόγω έλλειψης αυτοπειθαρχίας και υπομονής αλλά και απομάκρυνσης από την επαφή με το αντικείμενο σπουδών όταν έφυγα από την Άρτα. Στην κινητοποίηση μου συνέβαλλε επίσης η γιαγιά μου, Αλίκη Βαρβαδούκα, που κάποια στιγμή το καλοκαίρι, μου «έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου» και με απείλησε ότι θα με δείρει αν δε συμμορφωθώ, πράγμα που με έκανε να σκεφτώ πιο σοβαρά την πτυχιακή μου ως κάτι που αν δε με σκοτώσει θα με κάνει πιο δυνατή. Οι γονείς μου, Μαριάννα και Ηρακλής Τριανταφυλλίδης, ο αδερφός μου Αλέξανδρος μου έδωσαν την αγάπη και την υποστήριξή τους όλους αυτούς τους μήνες. Ευχαριστώ τον Πάτρικ Αθανασόπουλο που με ενθάρρυνε αδιάκοπα και με βοήθησε ιδιαίτερα με τη βιβλιογραφία, τη Δέσποινα Υψηλάντη, τη φίλη μου που με παρότρυνε να γράφω κάθε μέρα, τον Αντώνη Κοσκινά που μου υπενθύμισε τη λέξη «μπορώ» και τη Βιβή Κανελλάτου που επίσης με στήριξε και με προμήθευσε με βιβλία. Η διεκπεραίωση της πτυχιακής αποδείχτηκε τελικά μια εμπειρία που με έκανε πράγματι πιο δυνατή και εύχομαι το ίδιο σε όλους τους συμφοιτητές μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Η λόγια στάση ή η εικόνα ενός μορφωμένου δυτικού που επισκοπεί από ένα υποτιθέμενο σημείο υπεροχής την παθητική, σπερματική, θηλυκή, ακόμα και σιωπηλή και αδρανή Ανατολή, και ύστερα πασχίζει να την αρθρώσει, κάνοντας την Ανατολή να παραδώσει τα μυστικά της στην επιστημονική αυθεντία [...] αυτή η στάση και αυτή η εικόνα επρόκειτο να διατηρηθούν[...] »¹.

Σε μια μη ολοκληρωτική κοινωνία ορισμένες πολιτισμικές μορφές υπερισχύουν άλλων, όπως ακριβώς ορισμένες ιδέες ασκούν μεγαλύτερη επιρροή απ' ό,τι άλλες. Αυτή η μορφή πολιτισμικής επικράτησης – αυτό που ο Gramsci ονομάζει ηγεμονία² – στηρίζεται πλέον όχι στην άμεση κυριαρχία μιας «πολιτικής κοινωνίας» (στρατός, αστυνομία, διοικητική γραφειοκρατία κτλ.), αλλά πολύ περισσότερο σε μια έμμεση μορφή κυριαρχίας – κυριαρχία μέσω συναίνεσης κατά τον Gramsci – στο πλαίσιο μιας «Κοινωνίας των πολιτών» (σχολεία, οικογένειες, σωματεία). Είναι η ηγεμονία, ή μάλλον τα αποτελέσματα της εν δράσει ηγεμονίας εκείνα που δίνουν σε μια «ιδέα» όπως ο εξωτισμός, την ανθεκτικότητα και την ισχύ που έχει σήμερα³.

Συγκεκριμένα, ο εξωτισμός όπως θα εξεταστεί εδώ ποτέ δεν βρίσκεται μακριά από αυτό που ο Denis Hey έχει αποκαλέσει «ιδέα της Ευρώπης»⁴, εννοώντας μια συλλογική έννοια που ορίζει «εμάς», τους ανθρώπους μιας ηγεμονικής κουλτούρας, κατ' αντίθεση προς όλους όσους δεν ανήκουν σ' αυτή. Στην πραγματικότητα μπορεί να υποστηριχτεί ότι το μείζον συστατικό μιας ηγεμονικής κουλτούρας είναι ό,τι ακριβώς την έκανε

---

¹ Said (1996:169)

² Gramsci (1971: 324)

³ Said (1996:17)

⁴ Hay (1968:123)

ηγεμονική: η ιδέα ανώτερης ταυτότητας σε σύγκριση με όλους τους άλλους λαούς και κουλτούρες γι' αυτό και είναι πολύ σημαντικό να διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους μια τέτοια ιδέα κοινωνείται, προβάλλεται, εδραιώνεται και τελικά επιβάλλεται. Ένας από αυτούς τους τρόπους θα αποτελέσει το επίκεντρο της παρούσας μελέτης και αφορά το ιδιαίτερο πλαίσιο των σχέσεων Δύσης – Ανατολής. Πρόκειται για ένα πολύ διαδεδομένο στερεότυπο της Δυτικής φαντασίας, που αποδίδει θηλυπρέπεια στην Ανατολή, δεδομένου ότι μέσω της συγκεκριμένης αυτής μορφής εξωτισμού, η Ανατολή έχει σταθεί ως αντιθετική εικόνα, ιδέα, προσωπικότητα, εμπειρία στον προσδιορισμό της ταυτότητας της Δύσης.

Γιατί η κυρίαρχη Οριενταλιστική πολιτική (πολιτική του εξωτισμού) θεμελιώθηκε πάνω στο ευρύτερο σχήμα «Δύση = ισχυρή / άντρας – Ανατολή = παθητική – υποτακτική / γυναίκα»; Γιατί τους τρεις τελευταίους αιώνες η ανατολίτικη σεξουαλικότητα έχει λάβει τόσο σημαντική θέση στην Δυτική φαντασία;

Από τα ερωτήματα αυτά συμπεραίνει κανείς πως δημιουργούνται δύο βασικοί προβληματισμοί που αφορούν τις πολιτικές της ταυτότητας. Ο ένας – περισσότερο προφανής – αφορά την κατασκευή και διατήρηση άνισων σχέσεων μιας ηγεμονικής κουλτούρας με μια άλλη μη-ηγεμονική, ενώ η δεύτερη αφορά την άνιση σχέση των φύλων εισάγοντας μία νέα παράμετρο στο «παιχνίδι» των ταυτοτήτων. Συγκεκριμένα, μέσα από αυτό το πρίσμα ο εξωτισμός μας φέρνει αντιμέτωπους με ένα σύνθετο σύστημα εξουσιαστικών πρακτικών που εκτός από την κατηγορία της εθνοτικής /εθνικής καταγωγής εμπλέκει επίσης το φύλο και τη σεξουαλικότητα.

Μέσα από την προσέγγιση αυτή θα προσπαθήσω να μελετήσω τους τρόπους με τους οποίους η κοινωνική κατασκευή του φύλου σχετίζεται με τον εξωτισμό, με άξονα ανάλυσης τις δυτικές περιγραφές του belly dance⁵. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας το φύλο περνάει στο επίκεντρο της μελέτης των Οριενταλιστικών πρακτικών ως κεντρική αναλυτική κατηγορία. Μέσα από την μελέτη της αμφίδρομης σχέσης ανάμεσα στις δύο κατηγορίες – φύλο και εθνοτική / εθνική καταγωγή – θα αναζητήσουμε τους τρόπους με τους οποίους οι δυτικές αναπαραστάσεις για το belly dance έχουν αφενός μεν συμβάλλει στη «θηληκοποίηση» της Ανατολής, μεταφέροντας στις δυτικοανατολικές σχέσεις το ιεραρχικό περιεχόμενο της σχέσης άντρα – γυναίκα⁶, αφετέρου έχουν «ανατολικοποιήσει» έμμεσα τη δυτική θηλυκότητα με το να λειτουργούν ως πρότυπα θηλυκότητας. Ο λόγος που επιλέγουμε το belly dance στη

⁵ Για την εννοιολόγηση του όρου belly dance μιλάω αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο.

⁶ Παπαταξιάρχης (1992:14)

συγκεκριμένη εργασία είναι γιατί «μεταφέρει» όλους αυτούς τους εξουσιαστικούς λόγους για την Ανατολή, τον εξωτισμό, τη γυναίκα, τη σεξουαλικότητα, αλλά και επειδή μέσα από το πέρασμά του στη Δύση εμπλέκεται στις έμφυλες δυτικές πρακτικές καθώς και στις πολιτικές που αφορούν την παγκοσμιοποίηση του.

Το θεμελιώδες θεωρητικό πλαίσιο αυτής της εργασίας είναι ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός, μια προσέγγιση που αμφισβητεί τη φυσικότητα της κοινωνικής τάξης και ψάχνει για τα βασικά κοινωνικά κίνητρα και μηχανισμούς που διαμορφώνουν τις ανθρώπινες κοινωνικές σχέσεις. Δεν πρόκειται να αναλύσουμε λεπτομερώς τα βιολογικά στοιχεία του φύλου, της σεξουαλικότητας και της εθνοτικής / εθνικής καταγωγής και να προβούμε σε βιολογικές «αλήθειες» και σε συμπεράσματα για την κληρονομικότητα σωματικών, φυλετικών, εθνικών, σεξουαλικών χαρακτηριστικών. Απεναντίας ο τρόπος που προσεγγίζουμε το φύλο, τη σεξουαλικότητα και την εθνικότητα αφορά τις «καταχρήσεις»⁷ σωματικών και βιολογικών διαφορών μεταξύ των ανθρώπων. Θα προσπαθήσουμε επομένως να αναρωτηθούμε για τις αξιώσεις σχετικά με το τι θεωρείται «πραγματικό», τι «φυσικό» και τι «άχρονο» όσον αφορά τις έμφυλες σχέσεις, τις διακρατικές σχέσεις και τη σεξουαλικότητα και να κατανοήσουμε τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές πολιτικές πίσω από αυτούς τους «ισχυρισμούς διαφοράς» με την μορφή *εξουσιαστικών λόγων* (discourses)⁸ που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια των κοινωνικών κατασκευών της εθνικότητας, του φύλου και της σεξουαλικότητας. Επίσης θα εξετάσουμε πώς οι φυλετικές, οι έμφυλες και οι σεξουαλικές κατασκευές διασυνδέονται και αλληλοεξαρτώνται διατηρώντας έτσι την ισχύ τους.

Έτσι, στο παρόν πλαίσιο η σεξουαλικότητα θα αναλυθεί ως μια κοινωνική κατασκευή που αποτελεί το συνδετικό κρίκο των παραπάνω προβληματισμών, εφόσον αφορά όχι μόνο το πώς ο δυτικός «εξωτιστής» φαντασιώνεται την Ανατολίτισσα ή η Δυτική βιώνει τον έμφυλο ρόλο της, αλλά και σε ένα πιο αφαιρετικό επίπεδο, το πώς η «συλλογικότητα» Δύση αντιμετωπίζει τη «συλλογικότητα» Ανατολή. Θα προσπαθήσουμε να εστιάσουμε στους διάφορους τρόπους με τους οποίους τα δυτικά κείμενα για την Ανατολή έχουν ουσιαστικά «παραγάγει» την Ανατολή ως ένα

---

⁷ Με την έννοια που ο M. Sahlins χρησιμοποιεί τη λέξη αυτή για να αποδώσει την ρατσιστική πρακτική πίσω από την χρήση «επιστημονικοφανών» αξιώσεων για τη βιολογική φύση των φυλετικών διαφορών. Βλ. Sahlins (1997)

⁸ Με την έννοια που ο Foucault χρησιμοποιεί τη λέξη αυτή για να αποδώσει την εξουσιαστική σκοπιμότητα πίσω από φαινομενικά «αληθείς λόγους»

«υπάκουο γυναικείο σώμα που προσκαλεί διείσδυση και κατοχή»⁹ αλλά και στις πρακτικές πίσω από τους τρόπους με τους οποίους οι δυτικές γυναίκες διαχειρίζονται τους όρους «σεξουαλικότητα» και «αισθησιασμός» μέσα από την ενασχόλησή τους με το belly dance.

Κατ' επέκταση η προσέγγιση αυτή περιλαμβάνει την ανάλυση δύο επιμέρους διαδικασιών. Από τη μία πλευρά θα μελετήσουμε τις εξουσιαστικές σχέσεις που εμπλέκονται στην (αρσενική) δυτική «ενατένιση» της Ανατολίτισσας belly dancer και τις αλλαγές που επήλθαν σε αυτή από την εποχή της αποικιοκρατίας μέχρι σήμερα. Αφετέρου, θα μας απασχολήσουν οι πολιτικές που εμπλέκει η αφομοίωση του belly dance από τις δυτικές γυναίκες, μέσα από τη μελέτη των τρόπων που οι δυτικές belly dancers μιλούν γι' αυτό το χορό και κατ' επέκταση πώς η Δύση οικειοποιείται και επαναπλαισιώνει κομμάτια άλλων παραδόσεων. Είναι σημαντικό να τονίσουμε εδώ ότι η έκταση της παρούσας πτυχιακής δεν μας επιτρέπει να εξετάσουμε τα φαινόμενα αυτά από την πλευρά της Ανατολής, να εξετάσουμε δηλαδή την στάση της Ανατολής όπως και τις αλλαγές που μπορεί να επέρχονται σε αντίστοιχα ζητήματα έμφυλης ταυτότητας στην Ανατολή κτλ., παρά μόνο να προτείνουμε τα ζητήματα αυτά προς περαιτέρω έρευνα.

Η σημασία της μελέτης των φαινομένων που επιλέξαμε να δούμε σε αυτή την εργασία έγκειται κυρίως στο ότι μας εισάγει στη λογική των ιεραρχικών σχέσεων και των πρακτικών οικειοποίησης και αποικιοποίησης ως «κομμάτια» της παγκοσμιοποίησης - με την παλιά και την καινούρια μορφή της, εφόσον και η αποικιοκρατία αποτελούσε μια μορφή παγκοσμιοποίησης.

Ειδικότερα, η σημασία μιας πτυχιακής που να εστιάζει στο belly dance, τον εξωτισμό και τη θηλυκότητα, όπως η παρούσα, σε σχέση με το αντικείμενο σπουδών του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής έγκειται ακριβώς στο ότι μέσα από το φάσμα του εξωτισμού και της world music¹⁰, το belly dance από λαϊκός χορός ενός πολιτισμού που ανήκει στη σφαίρα του «άλλου», μετατρέπεται σε ένα παγκόσμιο φαινόμενο και γίνεται μέσο διαχείρισης διαπολιτισμικών αλλά και έμφυλων σχέσεων. Έπειτα, πρόκειται για ένα φαινόμενο που σχετίζεται άμεσα με τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, δεδομένου ότι το belly dance σήμερα δεσπόζει στη νυχτερινή διασκέδαση των Ελλήνων, όχι τόσο επειδή είναι ένας χορός οικείος στους Έλληνες λόγω της ομοιότητάς του με το ελληνικό τσιφτετέλι (γιατί πάντα ήταν) αλλά

---

⁹ Dobie (2001:31)

¹⁰ Θα μιλήσουμε αναλυτικότερα για τον όρο αυτό στη παράγραφο «Ο ρόλος της μουσικής»

περισσότερο επειδή η ελληνική διασκέδαση ακολουθεί τα δυτικά πρότυπα, τα οποία «υπαγορεύουν» την «ανακάλυψη» του belly dance. Επιπρόσθετα, σε μια παγκοσμιοποιημένη χορευτική κοινότητα, όπως αυτή του belly dance, ανήκει πλέον και η Ελλάδα. Στο τελευταίο μέρος της ανάλυσής μας θα αναφερθούμε στην περίπτωση της Ελλάδας και θα προτείνουμε σχετικά ζητήματα για περαιτέρω έρευνα.

Όπως φαίνεται και μέσα από τις περισσότερες μελέτες του Herzfeld, αμερικάνου ανθρωπολόγου που έχει ασχοληθεί εκτενώς με τη σύγχρονη Ελλάδα¹¹, η διερευνώμενη ελληνική κοινωνία αποτελεί ένα ξεχωριστό σημείο αναφοράς για ορισμένους νέους προσανατολισμούς της ανθρωπολογικής προβληματικής¹². Η Ελλάδα δεν ανήκει στους εξωτικούς απομακρυσμένους κόσμους με τους οποίους οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι ξεκίνησαν τις έρευνες και τις μελέτες τους τον περασμένο αιώνα. Τυπικά ανήκει στην Ευρώπη αλλά ουσιαστικά βρίσκεται έξω από το σύστημα των ισχυρών χωρών της, δηλαδή έξω από τον πυρήνα της οικονομικοπολιτικής και πολιτισμικής εξουσίας, του ευρωπαϊκού χώρου. Βρίσκεται σε ένα μεταίχμιο, σε ένα πεδίο πολιτισμικών ζυμώσεων και διαντιδράσεων με έντονες αμφίσημες διαστάσεις¹³.

Η προσφορά της παρούσας πτυχιακής εργασίας έγκειται στο ότι «φέρνει στο φως» μια βιβλιογραφία σχετικά με το belly dance που δεν υπάρχει στα ελληνικά (γι' αυτό και οι ξένες πηγές αποτελούν το κύριο μέρος της βιβλιογραφίας μας όπως επίσης και των ιστοσελίδων που χρησιμοποιούμε) καθώς και διαστάσεις της αμερικάνικης και ευρωπαϊκής πραγματικότητας (κυρίως όσον αφορά την υιοθέτηση του χορού από τις δυτικές) που αφορούν έμμεσα ή άμεσα και την Ελλάδα. Επιπλέον, παρέχει μια συνολική άποψη του πώς εκφράζεται η σχέση θηλυκότητας και εξωτισμού με το να εξετάζει τόσο τον τρόπο που η Δύση μέσα από την οπτική του εξωτισμού κατασκευάζει τη θηλυκότητα της Ανατολής και της Ανατολίτισσας, όσο και τον τρόπο που η κατασκευή αυτή επιστρέφει στα «δυτικά εδάφη» επηρεάζοντας την θηλυκότητα των δυτικών γυναικών και παράγοντας ταυτόχρονα νέες μορφές εξωτισμού. Τέλος, η πτυχιακή αυτή δεν διατυπώνει κάποια καινούρια θεωρία σχετικά με τα ζητήματα που μελετά αλλά επιχειρεί να χρησιμοποιήσει και να εφαρμόσει δημιουργικά το ήδη υπάρχον πλαίσιο.

---

¹¹ Πάλι δικά μας: *Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας, The Poetry of Manhood: Contest and Identity in a Cretan Mountain Village, A Place in History: Social and Monumental Time in a Cretan Town* ή ακόμη και το *Anthropology Through the Looking - Glass: Critical Ethnography in the Margins of Europe*.

¹² Αυτή η θέση διατυπώνεται ξεκάθαρα στο βιβλίο του *Anthropology Through the Looking - Glass* (που η μετάφρασή του στα ελληνικά αναμένεται σύντομα, από τις εκδόσεις Αλεξάνδρεια)

¹³ Νικολόπουλος (1998:8)

Οριενταλισμός και θηλυκότητα¹⁴

«Όλοι τους (οι συγγραφείς 19ου αιώνα) διατήρησαν άθικτη τη διαφορετικότητα της Ανατολής, την εκκεντρικότητά της, την οπισθοδρομικότητά της, τη σιωπηλή της αδιαφορία, τη γυναικεία της διαπερατότητα, την αδρανή της ευπλαστότητα ...είδαν την Ανατολή σαν ένα τόπο ο οποίος ζητούσε τη δυτική προσοχή, την ανασυγκρότηση ή ακόμα και τη λύτρωση»¹⁵.

Η έκδοση του «Οριενταλισμού» του Said το 1978 αποτέλεσε ένα ορόσημο στις ακαδημαϊκές συζητήσεις για τις Ευρωπαϊκές αναπαραστάσεις της Ανατολής¹⁶ και το παρόν κείμενο θα στηριχτεί σε μεγάλο βαθμό στο συγκεκριμένο βιβλίο. Ενώ οι προηγούμενες αναφορές για την «εξωτικοποίηση» της Ανατολής είχαν απομονώσει την πολιτισμική παραγωγή από την ιστορία του Ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού ο «Οριενταλισμός» εξέθεσε έναν πολύ ισχυρό σύνδεσμο ανάμεσα στις δύο αυτές συνιστώσες δείχνοντας ότι καμία ακριβής ανάλυση δεν θα μπορούσε να αποφύγει τουλάχιστο το ερώτημα για τη σχέση ανάμεσα στον εξωτισμό και τη δυτική επεκτατική πολιτική¹⁷.

Επιπλέον, μέσα από την Φουκωτική έννοια του discourse¹⁸ και την υπέρβαση των αυστηρών συνόρων ανάμεσα στη λογοτεχνία, την επιστήμη και τις πολιτικές εξουσιαστικές πρακτικές ο Said έδωσε έμφαση στην εσωτερική συνοχή των αναπαραστάσεων της Ανατολής, ταξινομώντας τις στην ευρύτερη κατηγορία «Οριενταλισμός». Ο Οριενταλισμός κατέστησε με αυτόν τον τρόπο την Ανατολή ως ένα πεδίο πρόσφορο προς μελέτη. Ένα «αρχείο ιδεών» που λειτουργούν σαν «ταμπέλες». Εξηγούν δηλαδή, τη συμπεριφορά των Ανατολιτών, παρέχουν στους

---

¹⁴ Χρησιμοποιώ τον όρο Οριενταλισμό και όχι εξωτισμό γιατί μας ενδιαφέρει αυτή η συγκεκριμένη μορφή εξωτισμού που έχει μονόδρομη κατεύθυνση από τη Δύση στην Ανατολή όπως ο Said έχει θεσμοθετήσει τον όρο αυτό.

¹⁵ Said (1996:249)

¹⁶ Dobie (2001:12)

¹⁷ Πράγματι η περίοδος της τεράστιας ανάπτυξης των θεσμών και του περιεχομένου του Οριενταλισμού όπως περιγράφεται από τον Said συμπίπτει ακριβώς με την περίοδο της άνευ προηγουμένου ευρωπαϊκής επέκτασης. Από το 1815 έως το 1914 η άμεση ευρωπαϊκή αποικιακή κυριαρχία επεκτάθηκε από το 35% της επιφάνειας της γης, στο περίπου 85%. Κάθε Ήπειρος επηρεάστηκε αλλά καμία όσο η Ασία και η Αφρική. Οι δύο μεγαλύτερες αυτοκρατορίες ήταν η βρετανική και η γαλλική, που σε άλλα ήταν σύμμαχοι και εταίροι ενώ σε άλλα θανάσιμοι ανταγωνιστές. Και αυτό που μοιράστηκαν τελικά δεν ήταν μόνο γη ή κέρδος ή διακυβέρνηση αλλά και το είδος της πνευματικής ισχύος, που ο Said έχει αποκαλέσει Οριενταλισμό Με μια έννοια ο Οριενταλισμός ήταν τότε μια βιβλιοθήκη, ένα αρχείο πληροφοριών κοινής και ομόθυξης χρήσης.

¹⁸ Έννοια που η παρούσα μελέτη συμερίζεται ως αναλυτικό εργαλείο

Ανατολίτες μια νοοτροπία, μια γενεαλογία, μια ατμόσφαιρα, το σημαντικότερο, επιτρέπουν στους Ευρωπαίους να ασχολούνται ή και να βλέπουν τους Ανατολίτες ως ένα φαινόμενο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Ο *Οριενταλισμός* του Said αποτέλεσε αναμφισβήτητο το έναυσμα για μια μεγάλη συζήτηση σχετικά με την Ανατολή και τη σφετεριστική διάθεση της Δύσης: Έπειτα από την έκδοση του βιβλίου αναδύθηκε ένα πλήθος μελετών που επέστησαν την προσοχή τους στις πολιτικές των οριενταλιστικών παραδόσεων, καθώς επίσης και ένα πλήθος κριτικών¹⁹. Οι περισσότερες αναφορές του Οριενταλισμού σε σχέση με το φύλο – με τη μορφή κριτικής στο Said – έρχονται κυρίως από το φεμινιστικό κίνημα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η κατηγορία του «Φεμινιστικού Οριενταλισμού». Ο όρος αυτός επινοήθηκε από την Joyce Zonana το 1993²⁰, για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο οι αξιώσεις για την Ανατολή έχουν χρησιμοποιηθεί για να επεκτείνουν το δυτικό φεμινιστικό έργο²¹. Οι περισσότερες φεμινιστικές προσεγγίσεις έχουν ασκήσει κριτική στον *Οριενταλισμό* του Said για «τυφλότητα» απέναντι σε θέματα φύλων. Η τυφλότητα αυτή αναφέρεται όχι μόνο στον ισχυρισμό του Said πως «ο Οριενταλισμός ήταν μια αποκλειστικά αρσενική επικράτεια»²² αλλά επίσης στην απουσία αναφοράς στη θέση των γυναικών στις ανατολικές χώρες. Έτσι, οι περισσότερες σχετικές μελέτες εξετάζουν είτε τους τρόπους με τους οποίους οι γυναίκες ιστορικά συμμετείχαν στην κατασκευή του Οριενταλισμού θέτοντας το ερώτημα του αν και κατά πόσο ο Οριενταλισμός των γυναικών είναι διαφορετικός από τον Οριενταλισμό των αντρών, είτε τις αναπαραστάσεις του Οριενταλιστικού δεσποτισμού, την πολυγαμία και το Χαρέμι.

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να τονιστεί πως αν και η παρούσα μελέτη διαπραγματεύεται τη σχέση του Οριενταλισμού και της θηλυκότητας δεν αποτελεί ένα είδος Φεμινιστικού Οριενταλισμού γιατί ούτε εντάσσεται στην προειρημένη φεμινιστική προβληματική, ούτε έχει σκοπό να σταθεί ως κριτική της «τυφλότητας» του *Οριενταλισμού*.

---

¹⁹ Οι περισσότερες κριτικές συνέκλιναν στο ότι ενώ ο Said κατηγορεί το σύνολο των οριενταλιστικών αναπαραστάσεων για σαρωτικές γενικεύσεις και «καρικατούροποίηση» της Ανατολής, τελικά η προσπάθειά του να καλύψει ένα φάσμα υπερβολικά ευρύ, τον οδηγεί σε εξίσου ισοπεδωτικά και γενικευτικά συμπεράσματα.

²⁰ Zonana (1993: 592-617)

²¹ Ένα πρώιμο και αρκετά σημαντικό παράδειγμα είναι το *Vindication of the Rights of Woman* (1792) της Mary Wollstonecraft's, που αναφέρεται ως ιδρυτικό κείμενο του Δυτικού Φεμινισμού. Ένα επίσης γνωστό παράδειγμα είναι η *Jane Eyre* της Charlotte Brontë's (1847), που αναλύθηκε από την Gayatri Chakravorty Spivak στο άρθρο της 'Three Women's Texts and a Critique of Imperialism' (1985).

²² Said (1996:250)

Αναλυτικότερα, αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ περισσότερο από την αναζήτηση διαφορών ανάμεσα στα φύλα είναι η αναζήτηση των πολιτισμικών κατασκευών πίσω από τις διαφορές αυτές. Η αναπλήρωση της απουσίας εθνογραφικών μελετών με αντικείμενο τις γυναίκες είναι σίγουρα θεμιτή και αφορά ένα βασικό αίτημα της ανθρωπολογίας των γυναικών, ωστόσο όπως θα εξηγήσουμε και παρακάτω η παρούσα προσέγγιση του φύλου προσανατολίζεται περισσότερο στους προβληματισμούς που θέτει η ανθρωπολογία του φύλου. Επικεντρώνουμε στη θηλυκότητα όχι τόσο επειδή δεν έχει ερευνηθεί ισάξια με την αρσενική πλευρά²³ αλλά περισσότερο γιατί αυτή επιλέγεται από τις δυτικές αναπαραστάσεις της Ανατολής ως εξουσιαστικό εργαλείο. Επιπλέον εστιάζουμε τόσο στο φύλο όσο και στην Ανατολίτισσα belly dancer ως αναλυτικές κατηγορίες. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί πως το έργο του Said, εκτός του ότι οδήγησε σε ακαδημαϊκή διαφωνία για το ρόλο των γυναικών στον Οριενταλισμό και στον τρόπο που ο ίδιος ο Οριενταλισμός ήταν και εξακολουθεί να είναι έμφυλος, έχει επίσης υπάρξει μέρος της έμπνευσης πίσω από νέες σημαντικές μελέτες για τη γυναίκα και το φύλο στην Ανατολή.

Ο ίδιος ο Said στον «Οριενταλισμό» έχει αναφερθεί σποραδικά τόσο στα θηλυκά στοιχεία που αποδίδονται στην Ανατολή ως αποικιοκρατούμενη περιοχή: (αδυναμία αυτοδιακυβέρνησης, υποτακτική, στατική – παθητική, σιωπηλή, διαθέσιμη, τάση προς δεσποτισμό)²⁴ όσο και για το πώς αναπαρίσταται η Ανατολίτισσα²⁵ σε κείμενα της περιόδου από τα τέλη του δέκατου όγδοου μέχρι και τις αρχές του εικοστού. Μένουν ανοιχτά ωστόσο τα ερωτήματα: Γιατί επιλέγεται η θηλυπρέπεια ως μέσο αναπαράστασης της Ανατολής και μάλιστα ως μέσο απόδοσης κατώτερης ταυτότητας και γιατί αυτά τα στοιχεία θεωρούνται αυτονόητα θηλυκά; Εκτός λοιπόν από το να βλέπουμε ότι οι δυτικές αναπαραστάσεις της Ανατολής έχουν σκοπό να «υποβιβάσουν», και να «χειραγωγήσουν» την Ανατολή «θηλυκοποιώντας» την είναι σημαντικό να δούμε γιατί η θηλυκότητα είναι το μέσο που χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει υποβιβασμό και υποταγή. Τι σημαίνει αυτό για την κοινωνική κατασκευή της θηλυκότητας στη Δύση; Ποια τα αποτελέσματα μιας τέτοιας «διπλής» πρακτικής; Πώς συνδέονται οι έμφυλες ταυτότητες με τις εθνικές ταυτότητες; Πώς συνδέονται μεταξύ τους οι ταμπέλες «Ανατολή», «άλλος», «Ανατολίτισσα», «γυναίκα»;

---

²³ Είναι βέβαια κατανοητό πως υπάρχει η ανάγκη να καλυφτεί η απουσία των γυναικών από τις εθνογραφικές μελέτες

²⁴ Βλ. Said (1996: 33, 35, 51, 134, 158, 188, 210, 219, 119, 60, 78-79, 248)

²⁵ Βλ. Said (1996: 7, 16, 21, 219, 227, 250)

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης υπόθεσης εργασίας λοιπόν, θα εστιάσουμε στο φύλο, αφενός μεν για να προχωρήσουμε σε μια περαιτέρω ανάλυση της Οριενταλιστικής πολιτικής η οποία να μην παρακάμπτει ερωτήματα που αφορούν τη διαμόρφωση, τη χρήση και την κατάχρηση θηλυκών ταυτοτήτων ως μέρος των επεκτατικών πρακτικών, αφετέρου για να καλύψουμε μέσα από τη συγκεκριμένη οπτική ένα μέρος του βιβλιογραφικού «κενού» που υπάρχει στο πλαίσιο των (διεθνών) ανθρωπολογικών και εθνομουσικολογικών ερευνών για το φύλο σε σχέση με τον Οριενταλισμό, αλλά και για να εμπλουτίσουμε την ελληνική βιβλιογραφία για το φύλο – ιδίως σε μια εποχή που το ενδιαφέρον για διεπιστημονικότητα και η σημαντική πρόοδος που έχει σημειωθεί στο συγκεκριμένο τομέα θέλει τις σπουδές για τα φύλα στην πρώτη γραμμή των κοινωνικών επιστημών.

Φύλο ως αναλυτική κατηγορία

Θεωρίες της «Μεγάλης Διαίρεσης»: Είναι η Ανατολή για τη Δύση ό,τι η Γυναίκα για τον Άντρα;

«Δεν υπάρχει τίποτα στην κοινωνική ζωή που να μην μπορεί να κατανοηθεί μέσα από τις κατηγορίες του φύλου και τις έμφυλες σχέσεις»²⁶.

Στις δυτικές κοινωνίες εξακολουθεί να ηγεμονεύει η αντίληψη ότι το φύλο αποτελεί ένα δεδομένο της φύσης, κυριαρχεί δηλαδή, μια κοινωνική θεωρία του *βιολογικού φύλου* (sex) με τον ίδιο τρόπο που θεωρείται δεδομένη η άνιση σχέση Δύσης – Ανατολής. Σύμφωνα με το δυτικό κοινό τόπο, ο σεξουαλικός διμορφισμός έχει κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και ηθικές προεκτάσεις: ως βιολογικό δεδομένο το φύλο θεωρείται ότι καθορίζει την ανθρώπινη ζωή. Η αντίληψη αυτή εμπεριέχει μια θεωρία για τις «φυσικές» ιδιότητες και ικανότητες αντρών και γυναικών, μια πρόταση για το τί συνιστά «κανονική» συμπεριφορά και έναν γνώμονα ηθικής αποτίμησης της ανδρικής και γυναικείας δράσης²⁷.

Τον παραπάνω τίτλο που παραπέμπει στο πολυσυζητημένο άρθρο της Ortner «Είναι το Θηλυκό για το Αρσενικό ό,τι η Φύση για τον Πολτισμό;»²⁸, χρησιμοποιώ εδώ περισσότερο ως αφορμή για μια σύντομη ανασκόπηση της πορείας της Ανθρωπολογικής σκέψης για το φύλο με άξονα ανάλυσης έναν παράλληλο

²⁶ Strathern (1988:32), πρβλμ Moore (1988) στο Παπαταξιάρχης (1992:25)

²⁷ Παπαταξιάρχης (1992:13)

²⁸ Ortner (1974:75 -108)

προβληματισμό της σχέσης Δύσης – Ανατολής και εν τέλει ως αμφισβήτηση της παραπάνω αντιστοιχίας. Το άρθρο αυτό, στο οποίο η Ortner επικαλείται τη διπολική τυπολογία Φύση – Πολιτισμός²⁹ για να ερμηνεύσει τον ιεραρχικό χαρακτήρα των σχέσεων των φύλων, είναι σημαντικό για μια τέτοια ανασκόπηση γιατί αφενός μεν αντανακλά τους προβληματισμούς της Ανθρωπολογίας των γυναικών αφετέρου σηματοδοτεί – μέσω των κριτικών που δέχτηκε – τη σειρά αναθεωρήσεων που οδήγησαν με τη σειρά τους στην Ανθρωπολογία του Φύλου.

Αναλυτικότερα, η αποδόμηση των δυτικών αντιλήψεων για το φύλο ως δεδομένο της φύσης υπήρξε ένα σύνθετο εγχείρημα και συνδέθηκε στενά με τους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες που επικεντρώνονται στο ζήτημα της ταυτότητας. Προς το εγχείρημα αυτό κατευθύνθηκε και η ανθρωπολογία των γυναικών³⁰ η οποία αναδύθηκε – μέσα από τη διαπλοκή της ανθρωπολογικής οπτικής με τη φεμινιστική προβληματική – με τη μορφή κριτικής στην «ανδροκεντρική»³¹ κλασική ανθρωπολογία. Η Ανθρωπολογία των γυναικών, που σήμερα πλέον θεωρείται ξεπερασμένη³² πρόβαλε τότε ως βασικό αίτημά της να γίνουν ορατές οι γυναίκες στα εθνογραφικά κείμενα. Ακολούθησε ένα πλήθος μελετών από γυναίκες για γυναίκες, με κοινό τους σκοπό την αναζήτηση του αν και κατά πόσο είναι οικουμενική η «γυναικεία υποτέλεια»³³. Η αναζήτηση μιας οικουμενικής αλήθειας ωστόσο δεν αποτελούσε αποκλειστικό γνώρισμα της ανθρωπολογίας των γυναικών. Ο δομισμός και ο μαρξισμός χαρακτηρίστηκαν επίσης από την προσπάθεια κατανόησης της πολιτισμικής ετερότητας (πώς εξηγείται η διαφορά από πολιτισμό σε πολιτισμό; κατά πόσο υπάρχει κάτι κοινό και κατά πόσο κάτι διαφορετικό στους πολιτισμούς;) ως επιφαινόμενο μιας οικουμενικής πρωταρχικής πραγματικότητας³⁴.

Έτσι, το δίπολο Φύση – Πολιτισμός ως μια απάντηση στην αναζήτηση μιας οικουμενικής αλήθειας είχε γενικότερα εξέχουσα θέση τόσο στο κείμενο της Ortner όσο και στα σχόλια των στρουκτουραλιστών θεωρητικών³⁵ και κατ' επέκταση σε ένα ευρύτερο σύνολο δυαδικών θεωρήσεων που αναφέρονται ως θεωρίες της «μεγάλης διαίρεσης»³⁶. Χαρακτηριστική είναι η τάση τους να εισηγούνται ριζικές, βαθιές και

---

²⁹ Βλ Ortner (1974) στο Μπακαλάκη (1994)

³⁰ Η ανθρωπολογία των γυναικών εντάσσεται χρονολογικά κυρίως στη δεκαετία του 1970.

³¹ Μπακαλάκη (1994:15)

³² Αναφέρεται πλέον μόνο για τη σχετική φιλολογία ή τη γενικότερη κίνηση της περασμένης εικοσαετίας.

³³ Μπακαλάκη (1994:18)

³⁴ Μπακαλάκη (1997:59)

³⁵ Όπως ο Levi-Strauss

³⁶ Βλ. ιστοσελίδα

βασικές διαφορές μεταξύ των δύο πόλων και συνδέονται συχνά με προσπάθειες να αναπτυχθούν μεγαλεπήβολες θεωρίες κοινωνικής οργάνωσης και ανάπτυξης. Τέτοια δίπολα είναι για παράδειγμα:

υποκείμενο – αντικείμενο

δυνατός – αδύνατος

νέο – παλιό

σύγχρονο – πρωτόγονο

σύνθετο – απλό

κέντρο – περιφέρεια

αρσενικό – θηλυκό

Το κυριότερο είναι πως τέτοια ζεύγη θεωρούνται συχνά ως σχεδόν εναλλακτικά.

Επομένως ο πολιτισμός ισούται με το νέο, ισούται με το σύνθετο, ισούται με το σύγχρονο, ισούται με τον ορθολογισμό, ισούται με το αρσενικό κ.ο.κ.

Όπως όλες οι μορφές απλούστευσης μπορεί να είναι ερμηνευτικά διαφωτιστικές αλλά τελικά τείνουν να μεγαλοποιούν τις διαφορές και να τέμνουν αντικείμενα συμπληρωματικά μεταξύ τους (όπως τα φύλα) ή συνέχειες (όπως ιστορική ή γεωγραφική συνέχεια) αγνοώντας έτσι τη συνολική διάσταση τους που ούτως ή άλλως υφίσταται. Έτσι, από την μεταμοντέρνα εποχή της ανθρωπολογίας³⁷ και έπειτα, οι παραπάνω θέσεις βρέθηκαν προβληματικές³⁸. Η «θεωρία της πρακτικής»³⁹ του P. Bourdieu, ήρθε να γεφυρώσει τις ως τώρα διακρίσεις σώμα – πνεύμα / υποκείμενο – αντικείμενο / παρατηρητής – παρατηρούμενος (πάνω στις οποίες βασιζόταν και οι προηγούμενες ανθρωπολογικές θεωρίες) ατενίζοντας την πραγματικότητα από άλλη διάσταση.

<http://oasigr.5.forumer.com/index.php?s=0aaa65b9c089389c40d41d45b09148b4&showtopic=878&st=0&#entry10371>

³⁷ Καθοριστική υπήρξε για την εποχή αυτή η συμβολή της σχολής της πολιτικής οικονομίας για την οποία, όποιος ελέγχει τα μέσα παραγωγής πλούτου και εξουσίας, ελέγχει και τις συνθήκες παραγωγής της ίδιας της γνώσης. Όταν η γνώση του κόσμου θεωρείται δεδομένη χάνει τον αυθαίρετο χαρακτήρα της και τείνει να γίνει αντιληπτή ως «φυσική». Έτσι οι κυρίαρχες ιδεολογίες, όπως όλα τα ετερογενή νοήματα που συγκροτούν τον παγκόσμιο καπιταλισμό, θεωρούνται αδιαμφισβήτητες τόσο από τους ισχυρούς όσο και από τους αδύναμους, με αποτέλεσμα να θεμελιώνεται η ανισότητα στις σχέσεις εξουσίας.

³⁸ Χωρίς αυτό να σημαίνει πως οι ισχυρισμοί αυτοί είναι λανθασμένοι- γιατί αυτό που όντως δημιούργησε πρόβλημα ήταν ότι, όταν η πολιτισμική ετερότητα είναι εξ' ορισμού κάτι δεδομένο δεν επιτρέπει ερωτήματα όπως: είναι πράγματι διαφορετικοί οι πολιτισμοί μεταξύ τους; Σε ποιο βαθμό; Πώς φτάνουμε στο σημείο να θεωρούμε τη διαφορά αυτονόητη;

³⁹ Ο όρος πρακτική αναφέρεται στους (συχνά αντιφατικούς) λόγους και τα (συχνά ρευστά) όρια μέσα στα οποία τα υποκείμενα βιώνουν τον κόσμο, ερμηνεύουν, δρουν, συγκρούονται και φτιάχνουν ιεραρχικά συμμετρικές ή και ασύμμετρες σχέσεις.

Μέσα από το πρίσμα της πρακτικής μας δίνεται η δυνατότητα να «δούμε» πιο ξεκάθαρα τέτοιες λανθάνουσες σχέσεις εξουσίας πίσω από τον καταμερισμό των ανθρώπων σε επιμέρους πολιτισμούς: η θεώρησή τους ως διακριτών ολοτήτων (Ανατολή – Δύση) οι οποίες δύσκολα μπορούν να μεταφραστούν η μία με τους όρους της άλλης, σε πολλές περιπτώσεις δικαιολόγησε την αδιαφορία για αυτούς που τις τύχες τους ήταν αδύνατο να μετρήσουμε με «δικά μας μέτρα», το φόβο απέναντί τους, το φονταμενταλισμό αλλά και την τάση που τροφοδότησε μια καταναλωτική – «γευσιγνωστική» στάση⁴⁰ απέναντι στους «άλλους», η στάση αυτή που αποτελεί ένα από τα συνηθέστερα χαρακτηριστικά του εξωτισμού.

Μια ανάλογη κίνηση αμφισβήτησης σημειώθηκε και για την Ανθρωπολογία των γυναικών. Η μετάβαση από την ανθρωπολογία των γυναικών στην ανθρωπολογία του φύλου έγινε ουσιαστικά με το άρθρο – κριτική στην Ortner της Strathern «Ούτε Φύση, Ούτε Πολιτισμός»⁴¹, στο οποίο η τελευταία αποδεικνύει πως η αντίστιξη Φύση – Πολιτισμός δε συνιστά οικουμενική πραγματικότητα⁴² δείχνοντας έτσι πως το ζήτημα δεν είναι οι γυναίκες αλλά το φύλο, δηλαδή οι σχέσεις αντρών και γυναικών ως προς το συμβολικό και κοινωνικό τους περιεχόμενο. Οι κοινωνικές δομές είναι έμφυλες, όπως και οι αναπαραστάσεις του φύλου είναι κοινωνικά προσδιορισμένες⁴³. Το τι σημαίνει να είναι κανείς «αρσενικός» ή «θηλυκός», «αρρενωπός» ή «γυναικείος», «άνδρας» ή «γυναίκα» είναι αναπόφευκτα, κοινωνικά κατασκευασμένο, γιατί ο πολιτισμός δίνει τα νοήματα φύλου και σεξουαλικότητας που είναι συγκεκριμένα στο χρόνο και το χώρο, και παρέχει το χώρο μέσα στον οποίο ένα δεδομένο θέμα τοποθετείται. Εν τέλει, το φύλο είναι σύμβολο (αυτόνομο – ανεξάρτητο προς βιολογία) και προϊόν κοινωνικών σχέσεων (ανεξάρτητων από την οικονομία).

Μέσα από αυτό το πρίσμα, θα μιλήσουμε για τη θηλυκότητα, όχι ως ένα δεδομένο σύνολο χαρακτηριστικών αλλά ακριβώς ως ένα σύνολο χαρακτηριστικών προς αμφισβήτηση και ανάλυση. Τα σημαντικότερα λοιπόν «προϊόντα» των παραπάνω ζυμώσεων στο εσωτερικό της ανθρωπολογίας – που θα σταθούν ιδιαίτερα χρήσιμα για την ανάλυση αυτή – είναι καταρχάς η «ανακάλυψη» του κοινωνικού φύλου (gender), η διαπίστωση δηλαδή, ότι το φύλο είναι κοινωνική σχέση και πολιτισμικό σύμβολο και

---

⁴⁰ Bauman (1992:180)

⁴¹ Strathern, (1980) [στο Μπακαλάκη, Αλ., (1994:109 – 184)]

⁴² Μέσα από την αναζήτηση της αντίστιξης «Φύση – Πολιτισμός» σε άλλα συστήματα σκέψης (συγκεκριμένα στη εθνοτική / εθνική καταγωγή των Hagen) συμπέρανε ότι οι σημασίες της σε άλλες κοινωνίες (για τους άντρες τους και τις γυναίκες τους) δεν ανταποκρίνονται στις σημασίες των αντίστοιχων δυτικών εννοιών.

⁴³ Παπαταξιάρχης (1992:35)

όχι δεδομένο της φύσης και κατά δεύτερον το γεγονός ότι τόσο η υποτέλεια των γυναικών όσο και η διαφορά πολιτισμών (που στο παρόν πλαίσιο ανάλυσης μπορεί να αναγνωστεί ως υποτέλεια της Ανατολής στη Δύση) είναι εγγεγραμμένη στο ίδιο το γεγονός της διαφοροποίησης⁴⁴. Είναι σημαντικό λοιπόν να ξεκαθαρίσουμε στο στάδιο αυτό, πρώτον πως υπάρχει πολιτική σκοπιμότητα και όχι βιολογική αλήθεια τόσο πίσω από τις ασύμμετρες σχέσεις άντρα – γυναίκας και Δύσης – Ανατολής όσο και πίσω από το συσχετισμό των δύο αυτών σχέσεων και δεύτερον πως η διαφοροποίηση ενέχει από μόνη της πρόθεση υποδούλωσης.

Σεξουαλικότητα

«Το γιατί η Ανατολή φαίνεται ακόμα να υπαινίσσεται όχι μόνο γονιμότητα αλλά και σεξουαλική υπόσχεση (και κίνδυνο), ακαταπρόνοητη αισθησιακότητα, βαθιές γενετήσιες δυνάμεις, είναι κάτι για το οποίο μόνο υποθέσεις μπορεί να κάνει κάποιος...»⁴⁵.

Αν το φύλο χρησιμεύει ως ο πολιτισμικός δείκτης του βιολογικού φύλου⁴⁶ τότε και η σεξουαλικότητα εξυπηρετεί ως πολιτισμικός χαρακτηρισμός της επιθυμίας⁴⁷. Είναι επίσης μια πολιτισμική κατασκευή, που δεν καθορίζεται στο χρόνο και στο χώρο⁴⁸ και αναφέρεται στην σεξουαλική επιθυμία ενός ατόμου και στην σεξουαλική ύπαρξη του, αγκαλιάζοντας τις ιδέες για «την ευχαρίστηση και τη φυσιολογία, τη φαντασία και την ανατομία»⁴⁹. Αλλά χωρίς να κατανοήσουμε ότι η σεξουαλικότητα είναι επίσης «μια

---

⁴⁴ Από την μεταμοντέρνα εποχή της ανθρωπολογίας και έπειτα αναθεωρείται ή ίδια η έννοια του πολιτισμού. Ο πολιτισμός παύει να θεωρείται κάτι μεταφυσικό ή άυλο και καθίσταται ως ένα σύστημα συγκεκριμένων ιδεολογιών και δυνάμεων που δεν μπορεί παρά να παραπέμπει σε διακριτές και άνισες ολότητες που υποστασιοποιούν μία ακολουθία διπόλων (υποκείμενο - αντικείμενο, δυνατός - αδύνατος, πολιτισμένος - απολίτιστος, νέο - παλιό, σύγχρονο - πρωτόγονο, σύνθετο - απλό, κέντρο - περιφέρεια) οι οποίες εντάσσονται επάνω στο ευρύτερο δίπολο: εμείς - άλλοι (οικείο - ξένο). Η Lila Abu Lughod (1991) γράφει ρητά "εναντίον του πολιτισμού", γιατί πιστεύει ότι η χρήση του όρου οδηγεί σε ουσιοκρατικές προσεγγίσεις, εξυπηρετεί την υποστασιοποίηση των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων και δεν βοηθάει να καταλάβουμε πώς συγκεκριμένοι άλλοι άνθρωποι ζούνε τη ζωή τους ή πώς τη διηγούνται

⁴⁵ Said (1996:229)

⁴⁶ Vance (1984:9)

⁴⁷ Foucault (1978:11)

⁴⁸ Όπως και με το φύλο, δεν υπάρχει μια οικουμενικά αποδεκτή αρχή φυσικών ή κατάλληλων σεξουαλικών επιθυμιών, σεξουαλικών συντρόφων ή σεξουαλικών δραστηριοτήτων. Αντιθέτως υπάρχει τόσο ποικιλία σεξουαλικών πρακτικών όσοι οι ανθρώπινοι πολιτισμοί. Παρά την ποικιλία αυτή, θα υπάρχει σε κάθε ιστορική περίοδο και κοινωνία μια κυρίαρχη ή ηγεμονική σεξουαλικότητα που θα καθορίζει τα κοινωνικά αποδεκτά ανδρικά και γυναικεία σώματα ως σεξουαλικά αντικείμενα, αποδεκτά είδη σεξουαλικών επιθυμιών και αποδεκτά είδη σεξουαλικών δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

⁴⁹ Bristow (1997:1)

περιοχή του περιορισμού[...] του κινδύνου της καταπίεσης»⁵⁰ και είναι μια «ενεργά αμφισβητημένη πολιτική και συμβολική έκταση στην οποία οι ομάδες αγωνίζονται να εκτελέσουν τα σεξουαλικά προγράμματα και να αλλάξουν τις σεξουαλικές ρυθμίσεις και ιδεολογίες»⁵¹, δεν μπορούμε πλήρως να καταλάβουμε τη σημασία της σεξουαλικότητας στο φύλο και στην εθνοτική / εθνική καταγωγή. Όπως το φύλο, η σεξουαλικότητα οργανώνεται μέσα σε συστήματα εξουσίας «που ανταμείβουν και ενθαρρύνουν μερικά άτομα και δραστηριότητες τιμωρώντας και καταστέλλοντας άλλους»⁵². Όπως τα κεφάλαια αυτής της μελέτης καταδεικνύουν, στο σύγχρονο κόσμο αυτά τα συστήματα εξουσίας ανταμείβουν γενικά τα αρσενικά των δυτικών κοινωνιών, διαρθρώνουν μια σειρά «φυσιολογικών» επιθυμιών και απεχθειών, και διαμορφώνουν συλλογικούς ρόλους και ταυτότητες που αντανακλούν τις δικές τους σεξουαλικές επιθυμίες.

Αναλυτικότερα, πρέπει να λάβουμε υπόψη πως η σεξουαλικές ιδεολογίες της Δύσης έχουν – σύμφωνα με την προαναφερθείσα έννοια της ηγεμονίας του Gramsci – τη θέση ιδεολογιών μιας ηγεμονικής ομάδας. Αυτό σημαίνει πως καθορίζουν τα μέλη άλλων τάξεων ή εθνικοτήτων – στη συγκεκριμένη περίπτωση της Ανατολής – συνήθως διαφορετικούς: σεξουαλικά «κατώτερους» ή «ασύδοτους» από / σε σχέση με τους δικούς τους «φυσιολογικούς» και «κατάλληλους» τρόπους του να είναι κανείς σεξουαλικός. Έτσι, αυτοί οι ταξικά ή εθνικά «άλλοι» μπορεί να ειπωθούν ως «υπερσεξουαλικοί» ή «υποσεξουαλικοί»⁵³, ανώμαλοι ή επικίνδυνοι. Αυτό το μοτίβο αντίθεσης μεταξύ της υπερτιμημένης σεξουαλικότητας των κυρίαρχων ομάδων με την υποτιμημένη σεξουαλικότητα των μη-κυρίαρχων ομάδων συναντάται σε περιγραφές εθνικών σχέσεων σε όλο τον κόσμο⁵⁴. Τα σεξουαλικά στερεότυπα συνήθως αναπαριστούν τους δυτικούς ως σεξουαλικά εύρωστους (συνήθως τους άντρες) και καθαρούς – αγνούς (συνήθως τις γυναίκες) ενώ αναπαριστούν τους «άλλους» ως σεξουαλικά διεφθαρμένους (συνήθως τους άντρες) και αχαλίνωτους (γυναίκες).

---

⁵⁰ Vance (1984:1)

⁵¹ Vance (1995:41)

⁵² Rubin (1984:309)

⁵³ Οι όροι αυτό ανήκουν στη Nagel (2003:9)

⁵⁴ Για παράδειγμα η Judith Halberstam υποστηρίζει ότι στη σύγχρονη κοινωνία των Ηνωμένων Πολιτειών, οι κυρίαρχες αντιλήψεις αποδεκτής αρρενωπότητας και αντρικής σεξουαλικότητας απηχούν τις επιθυμίες και συμπεριφορές των λευκών μεσο-αστών αντρών. Αυτά τα σεξουαλικά πρότυπα που βασίζονται στην τάξη και στη εθνοτική / εθνική καταγωγή τείνουν να καθορίζουν τους αφροαμερικάνους Λατίνους ως υπερβολικά αρρενωπούς και «υπερσεξουαλικούς» και τους ασιάτες ως ανεπαρκώς αρρενωπούς και «υποσεξουαλικούς»

Μολαταύτα, στην περίπτωση Δύσης – Ανατολής η ιδιαιτερότητα της Δυτικής «θέασης» της Ανατολής έγκειται στο ότι δεν περιορίζεται στο να αποδίδει έμφυλους ρόλους ή να «αξιολογεί» τη σεξουαλικότητα μιας συλλογικής ταυτότητας αλλά να αποδίδει στη σχέση Δύσης – Ανατολής σεξουαλικό χαρακτήρα: Αναπαριστά την ανατολίτισσα ως σεξουαλικό πρότυπο, η Ανατολή απεικονίζεται ως «ο τόπος της ψευδαίσθησης και των ονείρων» που κρύβει ένα βαθύ, πλούσιο απόθεμα θηλυκής σεξουαλικότητας⁵⁵, αλλά επίσης ο δυτικός επισκέπτης της Ανατολής είτε ως «αποικιοκράτης» είτε ως λόγιος, είτε ως επιστήμονας, είτε ως συγγραφέας, είτε ως τουρίστας έχει πάντα απέναντί της τον αέρα του «sex tourist».⁵⁶ Ο Said μάλιστα, κάνει λόγο για έναν σχεδόν πανομοιότυπο συσχετισμό της Ανατολής με το σεξ στα οριενταλιστικά κείμενα⁵⁷ του 19^{ου} αιώνα που δεν αποτελούσε ούτε την πρώτη ούτε την τελευταία περίπτωση ενός «αξιοσημείωτα επίμονου μοτίβου στις δυτικές στάσεις απέναντι στην Ανατολή»⁵⁸. Για τους λόγους αυτούς θα αναλύσουμε την ίδια τη σεξουαλικότητα ως ξεχωριστή κατηγορία⁵⁹. Στο πλαίσιο αυτό, θα λάβουμε υπόψη τις αναφορές του Foucault για τη σεξουαλικότητα σε σχέση με τη Δύση:

«Από την εποχή που άρχισε ο χριστιανισμός, η Δύση δεν σταμάτησε να λέει: 'για να μάθεις ποιος είσαι, μάθε τι γίνεται με το σεξ σου'»⁶⁰.

Ο Foucault στην *Ιστορία της Σεξουαλικότητας* προσεγγίζει τη σεξουαλικότητα ως ένα πεδίο παραγωγής «αλήθειας» με σαφείς πολιτικές προεκτάσεις. Προτείνει πως αφού σε ένα πρώτο επίπεδο, η ισχυρή επίδραση του Χριστιανισμού μέσα από συστηματικές απαγορεύσεις οδήγησε στο αποτέλεσμα τα ανθρώπινα υποκείμενα να βιώνουν το σώμα τους ως εστία ενοχής και τη διαδικασία αναπαραγωγής ως μια πράξη άσεμνη, απαγορευμένη, εκφυλισμένη – ώστε να συνοδεύεται πάντα με συναισθήματα ενοχής

---

⁵⁵ Said (1996:221) (περιγραφή μυθιστορήματος του Νερβάλ)

⁵⁶ Η Julia Davidson αναφέρει τον όρο αυτό στην περιγραφή της σύνδεσης ερωτισμού και εθνοτικής / εθνικής καταγωγής και βασίζεται σε δήλωση του Cassirer ως «φλυαρία ενός 'εκλεκτής ποιότητας sex tourist' [...] στην οποία ο Cassirer, όπως πολλοί sex tourists στους οποίους έχω πάρει συνέντευξη, καταφέρνει να φτιάξει για τον εαυτό του ως περισσότερο ηθικό και έντιμο σε αντίθεση με άλλους διεφθαρμένους και αγενείς χρήστες ιερόδουλων» (Βλ. Ο' Connell- Davidson (1998:179)

⁵⁷ Η επιρροή τέτοιων κειμένων υπήρξε πραγματικά «αποτελεσματική» αν αναλογιστεί κανείς ότι το «ανατολίτικο σεξ», με τον καιρό έχει γίνει ένα τόσο στερεότυπο εμπόρευμα όσο και οποιοδήποτε άλλο, προσιτό στη μαζική κουλτούρα, με αποτέλεσμα οι αναγνώστες και οι συγγραφείς να το έχουν αν θέλουν χωρίς να χρειαστεί να πάνε στην Ανατολή. Βλ. Said (1978:231)

⁵⁸ Said (1978:229)

⁵⁹ Εδώ δίνω έμφαση στη διάκριση αυτή γιατί πολύ συχνά η κατηγορία της σεξουαλικότητας ταυτίζεται με την κατηγορία του φύλου και αναλύονται ως ένα και το αυτό αντικείμενο. Υπάρχει διαφορά ωστόσο στο να αποδίδει κανείς απλά έμφυλο ρόλο σε κάποιον και στο να φορτίζει τη μεταξύ τους σχέση με το σεξουαλικό στοιχείο.

⁶⁰ Foucault (1987:71)

και μιζέριας⁶¹ – ο διαφωτισμός ήρθε να φέρει μαζί του την ανάγκη για το λόγο, την εκλογίκευση, την εξομολόγηση της σεξουαλικότητας, σαν αυτή να υπάρχει μόνο στο λόγο, καθιστώντας το σεξ ως μια εστία «αλήθειας» για το υποκείμενο. Οι ιατρικές επιστήμες, η ψυχολογία, η σεξολογία έσπευσαν να διοχετεύσουν αυτό το λόγο και την εξομολόγηση για το σεξ σε κανάλια «αλήθειας» γύρω από το σεξ κατασκευάζοντας ένα «λυτρωτικό» αντίβαρο για τη σεξουαλική καταπίεση που όμως ήταν συγχρόνως ένα τεράστιο πεδίο ελέγχου και χειραγώγησης.

Το αποτέλεσμα είναι η σύνδεση του σεξ με την αναζήτηση της αλήθειας για την οποία κάνει λόγο ο Foucault, να αποτελεί μια κυρίαρχη τάση του Δυτικού κόσμου που δεν έχει πάψει στιγμή να υφίσταται και ουσιαστικά να μεγεθύνεται. Η στάση αυτή απέναντι στη σεξουαλικότητα σχετίζεται άμεσα με την σεξουαλικού χαρακτήρα αναπαράσταση της Ανατολής.

Επομένως, αυτό που συμβαίνει στην περίπτωση της Ανατολής είναι πως οι δυτικές αναπαραστάσεις διαμορφώνουν γι' αυτή μια συλλογική ταυτότητα που βασίζεται στη σεξουαλικότητα, την οποία τελικά διασχίζουν για να περάσουν σε άλλες επιβεβαιώσεις.

Αρκετό μέρος αυτής της μελέτης θα αφιερωθεί στην ανάλυση αυτών των «εθνο»–σεξουαλικών⁶² πρακτικών, που δείχνουν πώς οι ηγεμονίες της σεξουαλικότητας διαμορφώνουν τις διακρατικές σχέσεις, συγκρούσεις, σύνορα, και την τεκμηρίωση της επικράτησης και της σημαντικότητας της σεξουαλικότητας σε ότι αφορά τη εθνοτική / εθνική καταγωγή. Θα δώσουμε ωστόσο, ισάξια έμφαση στο πώς οι κατασκευές αυτές επηρεάζουν τις ενδοκρατικές έμφυλες σχέσεις των δυτικών κοινωνιών – μια διάσταση που έχει σχετικά παραμεληθεί ως αντικείμενο έρευνας – συγκεντρώνοντας την προσοχή μας στο πώς η εμμονή με την ανατολίτικη σεξουαλικότητα ταυτόχρονα επηρεάζει και διαμορφώνει την ταυτότητα των δυτικών γυναικών.

Ο Ρόλος της Μουσικής

Για να προσεγγίσουμε ένα φαινόμενο όπως ο χορός είναι σημαντικό σε ένα πρώτο επίπεδο να το κατανοήσουμε μέσα από το φαινόμενο της μουσικής, δεδομένου ότι τα δύο τους συνδέονται άρρηκτα στο γενεσιουργό τους πλαίσιο. Είναι επομένως επίσης

---

⁶¹ Το σεξ στις ευρωπαϊκές κοινωνίες της εποχής συνεπαγόταν ένα πλέγμα από νομικές, ηθικές, ακόμα και πολιτικές και οικονομικές υποχρεώσεις παρακαλυπτικού χαρακτήρα. Εκείνο που συχνά έψαχναν οι δυτικοί επισκέπτες στην Ανατολή ήταν ένας διαφορετικός τύπος σεξουαλικότητας, ίσως πιο ελευθεριάζων και λιγότερο φορτωμένος με ενοχές. Βλ. Said (1996:231)

⁶² Ο όρος ανήκει στη Nagel (2003:10)

σημαντικό να κατανοήσουμε πως, σε ένα γενικότερο πλάνο, η μουσική ως και τις μέρες μας, επιδέχεται μια ελαφρά αντιμετώπιση ως προς την πολιτισμική της σημασία. Η θέση της ως πρακτική που διαμεσολαβεί και διαμορφώνει άνισες σχέσεις ανάμεσα σε «εμάς» και τους «άλλους» κατά κύριο λόγο, αγνοείται. Αυτό είναι κάτι που άλλαξε στον ακαδημαϊκό χώρο με την συμβολή της μεταμοντέρνας σκέψης.

«Ανάμεσα στους αμέτρητους τρόπους με τους οποίους επαναπροσδιορίζουμε τους εαυτούς μας, η μουσική κατέχει αναμφισβήτητα ζωτικό ρόλο. Το μουσικό γεγονός (από συλλογικούς χορούς μέχρι την κίνηση του να τοποθετήσει κανείς μια κασέτα ή ένα cd στο στερεοφωνικό) επικαλείται και οργανώνει συλλογικές μνήμες και εμπειρίες με μια τεράστια δύναμη και απλότητα που δεν συναντάται σε καμία άλλη κοινωνική δραστηριότητα»⁶³.

Η «τεράστια αυτή δύναμη και απλότητά» της, είναι κάτι που πρέπει να λάβουμε υπόψη εδώ, από την άποψη της δυνατότητάς της να συμβολίζει κοινωνικά – πολιτισμικά όρια και κατ’ επέκταση να εμπίπτει σε ζητήματα ταυτότητας, τη στιγμή που «ψυχαγωγεί». Οι ανθρωπολόγοι και εθνομουσικολόγοι μελετούν πλέον τη μουσική όχι απλά ως ένα μέσο που εκφράζει ταυτότητες, αλλά επίσης που έχει τη δύναμη να τις δημιουργεί και να τις αναπλάθει. Αν λάβουμε υπ’ όψιν συγγραφείς όπως τον De Certeau⁶⁴ ή τον Bourdieu⁶⁵ θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε και τη μουσική ως μια πρακτική (με την έννοια που προαναφέραμε) μέσα στην οποία τα νοήματα παράγονται και χρησιμοποιούνται εξυπηρετώντας εξουσιαστικές σχέσεις. Η μουσική παρέχει ακριβώς τα μέσα με τα οποία οι ιεραρχίες του τόπου μπαίνουν σε διαπραγμάτευση και μπορεί να «παράγει» ή να «ορίζει» «άλλους». Μπορούμε λοιπόν, να μιλάμε για «πολιτικές της μουσικής» κατά τον ίδιο τρόπο που μιλήσαμε για πολιτικές του πολιτισμού, αναφερόμενοι στους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους η μουσική σε όλες τις διαστάσεις της, χρησιμοποιείται εκφράζοντας συγκεκριμένες εξουσιαστικές σχέσεις.

Αναλύοντας τον εξωτισμό στη μουσική, θα δούμε πως πρόκειται ακριβώς για μια μορφή επικράτησης που δεν επιβάλλεται μέσα από «βίαιες συμπεριφορές», αλλά μάλλον μέσα από καθημερινά μηνύματα που αφορούν τις περισσότερες εκφάνσεις της σύγχρονης ζωής - μηνύματα που καθιστούν τον άνθρωπο μιας κυρίαρχης κουλτούρας «επισκέπτη» των υπόλοιπων, η ζωή των οποίων γίνεται μια δική του αναπαράσταση.

---

⁶³ Stokes (1994:14)

⁶⁴ De Certeau (1984)

⁶⁵ Bourdieu (1977)

Στο πλαίσιο αυτό θα μας χρησιμεύσει ο όρος world music. Ο όρος αυτός αναφέρεται στο είδος της μουσικής που χρησιμοποιεί στοιχεία από μουσικές παραδόσεις «εξωτικών» - για την Δύση - τόπων και η οποία απευθύνεται στο ακροατήριο του «πλανητικού χωριού», για να δανειστούμε την ορολογία του Mc Luhan, σχεδιασμένη για να είναι κατανοητή και εύπεπτη απ' όλους με σκοπό την εμπορική της διάδοση σε ένα παγκόσμιο αγοραστικό κοινό⁶⁶. Η world music, θα μας απασχολήσει ως ένα πεδίο μέσα από το οποίο προσεγγίζεται το belly dance από τη Δύση.

Χορός

Η βιβλιογραφία για τη μουσική είχε για μεγάλο χρονικό διάστημα παραμελήσει τον παράγοντα φύλο. Πρόσφατα ωστόσο, με τη αύξηση του ενδιαφέροντος για το φύλο έχουν γραφτεί πολλές σχετικές μελέτες και αφορούν κατά κύριο λόγο εθνικές ταυτότητες. Οι πιο αξιόλογες από αυτές, αλλά και πιο συγκεκριμένα εκείνες που εστιάζουν στο χορευτικό φαινόμενο ως πρακτική και εμπλέκουν το φύλο σε σχέση με τη εθνοτική /εθνική καταγωγή και την εθνικότητα – η πιο αντιπροσωπευτική ίσως είναι η *Πολιτική του Σώματος* της Cowan – εξετάζουν το σώμα ως πολιτισμικό φορέα και επικεντρώνονται στο πώς μια συγκεκριμένη εθνοπολιτισμική ομάδα διαμορφώνει και εκφράζει την ταυτότητά της μέσω του χορού ή πώς ο χορός διαμορφώνει έμφυλες ταυτότητες εντός των πλαισίων της συγκεκριμένης κοινωνίας. Η παρούσα μελέτη συμερίζεται την προσέγγιση της Cowan η οποία δεν επικεντρώνεται στα μορφολογικά ή δομικά γνωρίσματα⁶⁷ και ενδιαφέρεται για το χορό ως «κοινωνική πράξη» και ως μέσο αναπαραγωγής έμφυλων διακρίσεων.

Ωστόσο ο τρόπος που θα προσεγγίσουμε τόσο το χορό, όσο και την κοινωνική κατασκευή του φύλου διαφέρει σε δύο βασικά σημεία που είναι σημαντικό να διευκρινιστούν εδώ. Κατά πρώτον, η οπτική μας δεν αφορά τόσο το ίδιο το belly dance ως κίνηση⁶⁸ ή ως «ενσωμάτωση», «έθος» και «διάθεση»⁶⁹, όσο τις περιγραφές για το χορό. Αυτό δε σημαίνει πως αγνοούμε τη σημαντικότητα της τελεστικής διάστασης⁷⁰

---

⁶⁶ Για περισσότερες πληροφορίες για τη world music βλ. Παπαδάκης (2002), (2005).

⁶⁷ Cowan (1998:25)

⁶⁸ Δεν αναλύουμε δηλαδή το πώς η ίδια η κίνηση «μεταφέρει» εξουσιαστικές σχέσεις.

⁶⁹ Οι έννοιες του «έθους», της «διάθεσης» και της «ενσωμάτωσης» του Bourdieu – τις οποίες συμερίζεται και η Cowan στην *Πολιτική του Σώματος* - περιγράφουν διαγωγές το πώς οι «καλλιεργημένες διαθέσεις εγγράφονται στο σχήμα του σώματος και στα σχήματα της σκέψης». Βλ. Cowan (1998:25) και Bourdieu (1997:72).

⁷⁰ Η επιλογή του επιθετικού προσδιορισμού «τελεστικός» αντί του συχνά χρησιμοποιούμενου «παραστατικός», αποδίδει μάλλον ορθότερα την πρακτική - σε αντιδιαστολή με την αποτελεσματική - διάσταση μιας τέχνης και ειδικότερα τη χρονικότητα μιας κοινωνικής τέχνης (Για τη διάκριση των

ως σύμφυτο στοιχείο του χορού αλλά στο πλαίσιο της παρούσας πτυχιακής η διάσταση αυτή μπαίνει σε δεύτερη μοίρα εφόσον επιλέξαμε να εστιάσουμε στο γραπτό λόγο για το χορό (πώς το belly dance συζητιέται, κοινωνείται, περιγράφεται και προβάλλεται μέσα από κείμενα) και στις εξουσιαστικές διαστάσεις αυτού του λόγου (τι διαμορφώνουν και τι επαναπροσδιορίζουν) ακριβώς επειδή η παρούσα μελέτη δεν αποτελεί μια έρευνα για το χορό αλλά μια έρευνα της σχέσης θηλυκότητας και εξωτισμού μέσα από το λόγο για το χορό.

Κατά δεύτερον, η μελέτη αυτή προσθέτει την «υπερτοπική» διάσταση της κατασκευής έμφυλης ταυτότητας. Συγκεκριμένα η διάσταση αυτή χωρίζει την έρευνα μας σε δύο μεγάλα κεφάλαια: Στο πρώτο – που σχηματικά εδώ θα ονομάσουμε «θηλυκοποίηση» – θα εξετάσουμε πώς μέσω του χορού και μέσω του φύλου διαμορφώνονται έμφυλες ταυτότητες «υπερτοπικά». Πώς δηλαδή μια εθνοπολιτισμική ομάδα κατασκευάζει «εκ του μακρόθεν» με μέσο τη περιγραφή του χορού, την έμφυλη ταυτότητα μιας άλλης εθνοπολιτισμικής ομάδας - στη συγκεκριμένη περίπτωση πώς η Δύση κατασκευάζει τη θηλυκή ταυτότητα της Ανατολής. Για το λόγο αυτό θα μας απασχολήσουν σε ένα πρώτο επίπεδο κείμενα οριενταλιστών συγγραφέων του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα που συνέβαλαν στην κατασκευή θηλυκής ταυτότητας για την Ανατολή και σε ένα δεύτερο επίπεδο κείμενα παλιών και σύγχρονων δυτικών «ενατενιστών» που δημιούργησαν στερεότυπα για τη θηλυκότητα της Ανατολίτισσας χορεύτριας. Το δεύτερο κεφάλαιο – που επίσης σχηματικά θα ονομάσουμε «ανατολικοποίηση» – αφορά την «επιστροφή» των παραπάνω πρακτικών στη Δύση⁷¹.

Στο κεφάλαιο αυτό θα δούμε πώς μέσω της υιοθέτησης ενός «εισαγόμενου» «εξωτικού» – ή «εξωτικοποιημένου» – χορού οι γυναίκες των δυτικών κοινωνιών επαναπροσδιορίζουν, εκφράζουν και «ανακατασκευάζουν» τη θηλυκότητά τους αλλά και τον ίδιο το χορό. Μέσα από την ανάλυση κειμένων των δυτικών belly dancers για το belly dance θα δείξουμε πως οι βασικότερες πρακτικές που εμπλέκονται στην ανακάλυψη του belly dance από τις Δυτικές αφορούν ακριβώς τη διττή τους ταυτότητα, ως γυναίκες και ταυτόχρονα ως Δυτικές. Από τη μία πλευρά εκφράζουν, κατασκευάζουν και διαπραγματεύονται («ανατολικοποιούν») τη θηλυκότητά τους μέσα από αυτόν τον ανατολίτικο χορό – μια θηλυκότητα που βασίζεται σε μια «κατασκευή

τεχνών σε «πρακτικές» και «αποτελεσματικές» όπως επίσης για περαιτέρω ανάλυση του όρου «τελεστικός» βλ. Κάβουρα (1994:162)

⁷¹ Σχετική έρευνα που αφορά το πώς οι γυναίκες της Δύσης επηρεάζονται από τον Οριενταλισμό είναι αυτή της Mari Yoshihara (2003), *Embracing the East: White Women and American Orientalism*, Oxford University Press, που όμως επικεντρώνεται στον Αμερικάνικο Οριενταλισμό για την Άπω Ανατολή με εθνογραφικό παράδειγμα το θεατρικό έργο «Madame Butterfly»

συνέχειας» με το παρελθόν της Ανατολής. Από την άλλη, ως δυτικές, διατηρούν μια «οριενταλιστική στάση» απέναντι στην Ανατολή και το παρελθόν της. Στην τελευταία υποενότητα του δεύτερου κεφαλαίου, στην οποία θα εστιάσουμε στο παράδειγμα της Ελλάδας, θα έχουμε την ευκαιρία να δούμε πώς μια χώρα που συχνά εντάσσεται στο σύνολο των «εξωτικών άλλων» για τη Δύση, «συμμετέχει» σε αυτές τις έμφυλες κατασκευές με το να «εισάγει» το belly dance ως δυτικό πρότυπο θηλυκότητας αλλά και «ενατένισης».

Επίσης, πριν από τα δύο αυτά κεφάλαια θα προηγηθεί ένα κεφάλαιο στο οποίο θα ασχοληθούμε με την εννοιολόγηση του όρου belly dance, με την οριοθέτηση του τρόπου που θα το προσεγγίσουμε και με κάποια ιστορικά στοιχεία για το χορευτικό είδος, ενώ στο τελευταίο μέρος της πτυχιακής θα διατυπωθούν συμπεράσματα και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Υλικό και διαχείριση

Ακριβώς επειδή η παρούσα πτυχιακή εργασία επικεντρώνεται στο πώς συζητιέται και πώς προβάλλεται το belly dance, το υλικό που θα χρησιμοποιήσουμε για την ανάλυσή μας βασίζεται στις γραπτές πηγές οι οποίες θα αντιμετωπιστούν όχι ως 'έτοιμες' πληροφορίες αλλά ως κατασταλάγματα κοινωνικής πρακτικής που έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν και να δομούν τη δράση των κοινωνικών υποκειμένων. Οι πρωτογενείς πηγές αποτελούνται κατά κύριο λόγο από άρθρα και δημοσιεύσεις στο διαδίκτυο: από επίσημες ιστοσελίδες οργανισμών τουρισμού που προβάλλουν το belly dance, ευρωπαϊκών και αμερικάνικων συλλόγων για το belly dance ή μεμονωμένων επαγγελματιών δυτικών χορευτριών αλλά και από κείμενα συγγραφέων της αποικιοκρατικής εποχής. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο όγκος των ιστοσελίδων που αφορούν τα θέματα αυτά είναι τεράστιος και για το λόγο αυτό επιλέξαμε κάποια ενδεικτικά⁷² παραδείγματα για το παρόν πλαίσιο. Οι δευτερογενείς πηγές αποτελούνται κυρίως από εθνογραφικές έρευνες ανθρωπολογικών και εθνομουσικολογικών κειμένων αλλά και από κριτικές άρθρων και βιβλίων καθώς και άλλα επιστημονικά κείμενα.

Τα κείμενα της αποικιοκρατικής εποχής μας ενδιαφέρουν στο παρόν πλαίσιο γιατί αποτελούν τα «θεμέλια» του τρόπου που σήμερα προσεγγίζεται το belly dance. Αντλούμε ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος των πηγών μας από το διαδίκτυο γιατί συνιστά

---

⁷² Με κριτήριο τη συχνότητα των αναφορών τους στο διαδίκτυο καθώς και τη συχνότητα των επισκεπτών

μια τεχνολογία της «ανερχόμενης» δευτερογενούς προφορικότητας και ένα σχετικά νέο πεδίο⁷³ που δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς, τη στιγμή που αποτελεί ένα από τα πιο «ισχυρά» μέσα επικοινωνίας, λόγω της διεθνούς εμβέλειας και της εύκολης προσβασιμότητάς του. Εξάλλου, αν οι ευρωπαίοι συγγραφείς του δεκάτου ογδόου και δεκάτου ενάτου αιώνα άρθρωναν οριενταλιστικό λόγο για την Ανατολή απευθυνόμενοι στους συμπατριώτες τους, τα κείμενα των σημερινών ιστοσελίδων που εξετάζουμε έχουν σαφώς περισσότερη ισχύ εφόσον «εγγραματίζουν» άμεσα στη λογική της οριενταλιστικής οπτικής, ανθρώπους από όλα τα μέρη του κόσμου.

Τέλος, επιλέγουμε το διαδίκτυο ως πηγή του υλικού μας γιατί αποτέλεσε ένα πολύ σημαντικό μέσο επικοινωνίας των συγκεκριμένων φορέων που εξετάζουμε. Η χρήση του διαδικτύου σχετίζεται με την ανάγκη των τουριστικών οργανισμών να απευθυνθούν σε ένα διεθνές κοινό, αλλά και με την ανάγκη κοινωνικής αναγνώρισης και αποδοχής του belly dance κατά την επαναπλαισίωσή του στα δυτικά συμφραζόμενα από τις γυναίκες της Δύσης. Αυτή η διάσταση φέρνει στην επιφάνεια το περίφημο ρητό του McLuhan πως «το μέσο είναι το μήνυμα», που είναι απαραίτητο να λάβουμε υπόψη εδώ.

Αναλυτικότερα, η ίδια η τεχνολογία δεν είναι ουδέτερη εφόσον εμπεριέχει ηθική αξία και το μήνυμά της είναι ο ίδιος της ο εαυτός. Το διαδίκτυο μάλιστα ανήκει στα μέσα επικοινωνίας που καταργούν τα σύνορα, απεμπολούν την ιδέα και το πρότυπο του έθνους-κράτους και δημιουργούν στον άνθρωπο μια νέα νοοτροπία και μια νέα ζωή, εκείνη του παγκόσμιου πολίτη ενός παγκόσμιου χωριού⁷⁴ - νοοτροπία που όπως θα δούμε σχετίζεται με τις πολιτικές που μεταχειρίζονται οι δυτικές χορευτρίες. Τελικά το μήνυμα είναι το ίδιο το μέσο, και το μέσο στην προκειμένη περίπτωση ταυτίζεται με την έννοια της τεχνολογίας⁷⁵. Το ίδιο το γεγονός της χρήσης ενός μέσου όπως τα διαδίκτυο από τις δυτικές belly dancers το οποίο μεταχειρίζονται για να αρθρώσουν λόγο για το belly dance είναι ταυτόχρονα ένα «μήνυμα» που θέλουν να κοινωνήσουν σχετικά με την έμφυλη ταυτότητά τους και το διάλογο με τη νεωτερικότητα.

---

⁷³ «Η δευτερογενής προφορικότητα βασίζεται αφενός στις μορφές σκέψης, έκφρασης και εμπειρίας που επέβαλε η χρήση της γραφής και τυπογραφίας και αφετέρου σε μια προφορικότητα που με τη σειρά της στηρίζεται στις νέες, ηλεκτρονικές πλέον, τεχνολογίες. Η νέα αυτή μορφή προφορικότητας εξισορροπεί κατά κάποιο τρόπο την «οπτικοκεντρική» εξάρτηση της συνείδησης, αναπτύσσεται πάνω στα αχνάρια της γραφόμενης γλώσσας, απευθύνεται σε ομάδες μάλλον παρά σε άτομα δημιουργώντας νέα είδη ακροατηρίων, και επαναφέρει το «αγωνιστικό» στοιχείο, αν και σε ηπιότερη μορφή». Βλ. Παραδέλλη (1977:xviii)

⁷⁴ McLuhan & Fiore (1967)

⁷⁵ Βλ. ιστοσελίδα <http://filosofia.gr/tecnologia-oikologia.doc>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. BELLY DANCE: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το belly dance θεωρείται συχνά ένας παραδοσιακός χορός της Μέσης Ανατολής. Εντούτοις, όπως αναφέρει η J. M. Fisher, το belly dance ως είδος αναπτύχθηκε στην Αμερική και μόνο πρόσφατα εμφανίστηκε στη Μέση Ανατολή⁷⁶. Αυτό που ουσιαστικά εννοεί είναι πως οι ομοιότητες μεταξύ των παραδοσιακών χορών των γυναικών της Μέσης Ανατολής και του belly dance είναι ελάχιστες, αλλά οι αναπαραστάσεις του τελευταίου που επηρεάστηκαν από τον Οριενταλισμό, έχουν επηρεάσει με τη σειρά τους την αντίληψη αυτού που δεχόμαστε ως μέρος των παραδόσεων της Μέσης Ανατολής. Εφόσον σύμφωνα με την πολιτική του Οριενταλισμού επιλέγονται πολύ συγκεκριμένα στοιχεία (και παραλείπονται άλλα) για την απεικόνιση των πολιτισμών της Μέσης Ανατολής, οι αναπαραστάσεις που εμπνέονται από τον Οριενταλισμό υπερβάλλουν ή ενισχύουν ορισμένες πολιτισμικές πτυχές για να διαμορφώσουν μια συγκεκριμένη εικόνα της Μέσης Ανατολής που να αρμόζει στις προσεκτικά επεξεργασμένες δυτικές προσδοκίες, με συνέπεια τα στερεότυπα «θηλυκοποίησης» και «ανατολικοποίησης». Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οι ιδέες και οι πεποιθήσεις που επέτρεψαν τη «φαντασίωση» του belly dance ως έκφραση του μέσου ανατολικού πολιτισμού αυξήθηκαν και άκμασαν για να δημιουργήσουν τις τρέχουσες τοποθετήσεις για το belly dance.

---

⁷⁶ Fisher (2003:1)

Μία από τις ιδιαιτερότητες του belly dance είναι πως αποτελεί ένα δείγμα συνεχούς ανταλλαγής ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή. Αυτός είναι και ο λόγος που υπάρχουν πολλές και αντιφατικές μεταξύ τους απόψεις για την ακριβή προέλευση αυτής της μορφής χορού, γεγονός που, σε συνδυασμό με την περιορισμένη σχετική ακαδημαϊκή έρευνα, έχουν συμβάλλει ώστε σήμερα να είναι ένα πολυσυζητημένο θέμα, ιδίως μεταξύ των ενθουσιωδών για το συγκεκριμένο είδος χορού. Ένα μεγάλο μέρος της έρευνας σε αυτήν την περιοχή έχει γίνει από τις ίδιες τις χορεύτριες (ή τους χορευτές⁷⁷) που προσπαθούν να καταλάβουν την προέλευση του χορού⁷⁸, προσυπογράφοντας τη μια ή την άλλη θεωρία για την προέλευση του. Οι πιο διαδεδομένες από αυτές τις θεωρίες υποστηρίζουν:

–ότι προέρχεται από τους χορούς της Αρχαίας Αιγύπτου⁷⁹.

–ότι προέρχεται από κάποιον θρησκευτικό χορό που ασκούσαν κάποτε οι ιέρειες αρχαίων αιγυπτιακών ναών⁸⁰.

–ότι ήταν ένα μέρος των παραδοσιακών μαιευτικών πρακτικών στην περιοχή (ή στις περιοχές) προέλευσης⁸¹.

–ότι διαδόθηκε από τις μεταναστεύσεις των Τσιγγάνων και σχετικών ομάδων⁸².

Ωστόσο, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό πως δεν θα ασχοληθούμε περισσότερο με την αναζήτηση θεωριών προέλευσης του belly dance, παρά μόνο στο

---

⁷⁷ Χορευόταν και εξακολουθεί να χορεύεται επίσης από άντρες. Στο τέλος του δέκατου ένατου αιώνα ο ρόλος του άντρα χορευτή εκλείπει κυρίως λόγω της απαίτησης των ανδρών τουριστών και της δυτικοποίησης. Ωστόσο στο κείμενο αυτό δε θα ασχοληθούμε με το αντρικό belly dance. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Stavrou Karayanni (2004:κεφ 3) και <http://www.bellydance.gr/links/links.htm>

⁷⁸ Αναλυτικότερα στο κεφάλαιο «Ανατολικοποίηση»

⁷⁹ Η θεωρία αυτή βασίζεται στο συσχετισμό των στάσεων των φιγούρων της αιγυπτιακής τέχνης με αυτές του χορού και στη wikipedia αναφέρεται ως «η σπανιότερη, παρά το υψηλό κύρος των υποστηρικτών της, όπως ο Αιγύπιος dr. Mo Geddawi που την προωθεί». Βλ. ιστοσελίδες: http://en.wikipedia.org/wiki/Belly_dance και <http://www.globaldancearts.com/article11.htm> Για σχετική βιβλιογραφία βλ.: Lexova (2000)

⁸⁰ Αυτή η ιδέα είναι και η πιο διαδεδομένη. Συνήθως αναφέρεται στα πιο γνωστά άρθρα σχετικά με το θέμα, και είναι αρκετά δημοφιλής. Η Αμερικάνα τραγουδίστρια και χορεύτρια Jamila Salimpour ήταν μια γνωστή υπέρμαχος της θεωρίας αυτής, τη δεκαετία του 1960. Για σχετική βιβλιογραφία Βλ. Al-Rawi, Rosina-Fawzia (2001) και Gioseffi (1991)

⁸¹ Η θεωρία «μαιευτικών πρακτικών» καλύπτει ένα υποσύνολο χορευτικών κινήσεων του σύγχρονου Raqs Sharqi. Ευρέως κοινοποιημένη από την έρευνα της χορεύτριας/ ανθρωπολόγου Morocco (επίσης γνωστή ως Carolina Varga Dinicu), περιλαμβάνει την επανάληψη χορευτικών κινήσεων που χρησιμοποιούνται παραδοσιακά για να καταδείξουν ή να διευκολύνουν τον τοκετό. Αν και στερείται άποψης για περιοχή προέλευσης, αυτή η θεωρία έχει το πλεονέκτημα των πολυάριθμων προφορικών ιστορικών αναφορών και υποστηρίζεται από σχόλια στο βιβλίο της Armen Ohanian (1922).

⁸² Οι Τσιγγάνοι και άλλες σχετικές ομάδες, θεωρούνται πως είτε ήταν αυτοί που έφεραν μαζί τους αυτή τη μορφή χορού και τη διέδωσαν καθώς ταξίδευαν, είτε ότι τη «συνάντησαν» κατά τη διάρκεια ταξιδιών και συνέχισαν τη διάδοση της. Χάρη στη συγχώνευση των τσιγγάνικων μορφών χορού στη σφαίρα του Raqs Sharqi στη Δύση, αυτές οι θεωρίες έχουν γνωρίσει μια άνθιση, ενώ δεν τυγχάνουν ιδιαίτερης αποδοχής στην Ανατολή – γεγονός που πιθανότατα οφείλεται στις βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις ενάντια στους Τσιγγάνους. Βλ. ιστοσελίδα http://en.wikipedia.org/wiki/Belly_dance

βαθμό που αυτές σχετίζονται με τις πρόσφατες εξελίξεις στη σχέση θηλυκότητας και Οριενταλισμού. Το ενδιαφέρον μας στο συγκεκριμένο πλαίσιο έρευνας ξεκινάει από την χρονική περίοδο που η Δύση γνώρισε την «ανατολίτικη» μορφή του - δηλαδή την εποχή της αποικιοκρατίας - και το βάφτισε «belly dance».

Οι όροι belly dance, danse du ventre, Middle Eastern Dance, Oriental Dance ακόμα και το τσιφτετέλι είναι σημαίνοντα που αναφέρονται σε ποικίλες ερμηνείες ενός συγγενικού χορευτικού ιδιώματος. Σε αναπαραστάσεις τους υβριδικών μορφών τέχνης, όλοι αυτοί οι όροι ενσωματώνουν τα πολιτικά προβλήματα που σχετίζονται με την ιστορία τους. Ο όρος belly dance, όπως θα δούμε και στη συνέχεια του κειμένου αυτού, παραπέμπει σε μια σύνθετη σειρά γεγονότων δεδομένου ότι, μαζί με τον όρο danse du ventre, ανακαλεί την πρώτη επαφή της αποικιοκρατικής Δύσης με τον ανατολίτικο αυτό χορό⁸³. Ο όρος Danse du ventre είναι συνδεδεμένος με τις σεξουαλικές αναζητήσεις των γάλλων αποικιοκρατών στην Αλγερία, στην Τυνησία και σε άλλες περιοχές της Μέσης Ανατολής που είχαν κατακτήσει. Όσον αφορά τον όρο Oriental Dance (Ανατολίτικος χορός) αυτός φαίνεται να αποτελεί ένα από εκείνα τα ενδιαφέροντα παραδείγματα συγχώνευσης του αυτό-εξωτισμού και των αποικιακρατικών δυναμικών, εξηγεί ο Stavrou Karayanni. Ο αγγλικός όρος είναι μια μετάφραση του αραβικού Raqs Sharki⁸⁴, που σημαίνει «χορός από την Ανατολή» ή «Ανατολίτικος χορός», δεδομένου ότι αυτή ήταν η πιο διαδεδομένη μορφή ενός τοπικού χορού σε café που σύχναζαν οι δυτικοί, οι οποίοι το αποκαλούσαν με αυτή την ονομασία.⁸⁵ Για τον όρο Middle Eastern Dance, ο Stavrou Karayanni αναφέρει πως πρόκειται για έναν αόριστο εντοπισμό του χορού που βασίζεται σε μια πολύ αυθαίρετα προσδιορισμένη γεωγραφική περιοχή και αποτελεί μια αναπαραγωγή της Οριενταλιστικής φαντασίας⁸⁶. Τέλος, ο όρος τσιφτετέλι αποτελεί μια ελληνική εκδοχή του χορού αυτού που όμως είναι σημαντικό να τονίσουμε πως δεν ταυτίζεται με το belly dance – που στα ελληνικά μεταφράζεται «Χορός της κοιλιάς»⁸⁷ και γι' αυτό δεν θα ασχοληθούμε με αυτόν.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επέλεξα να αναφέρομαι στο χορό αυτό ως Belly dance ή Belly dancing και στις χορεύτριες ως Belly dancers ακριβώς επειδή αυτή η ονομασία του χορού σηματοδοτεί περισσότερο από τις υπόλοιπες ονομασίες την επαφή

---

⁸³ Βλ. Stavrou Karayanni (2004: 25)

⁸⁴ Σύμφωνα με την έρευνα της Kathlen Fraser οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν επίσης τον όρο Raqs Baladi. Η λέξη Baladi έχει ένα πλούσιο αριθμό σημασιών, όπως «λαϊκό», «αυθεντικό», «παραδοσιακό», «της υπαίθρου» κτλ.. Βλ. Fraser (1991:43-47)

⁸⁵ Stone (1991:35)

⁸⁶ Βλ. Stavrou Karayanni (2004:27)

⁸⁷ Στο τέλος του δεύτερου κεφαλαίου θα δούμε υπό ποια μορφή υπάρχει το Belly dance στην Ελλάδα.

του με τη Δύση που μας ενδιαφέρει εδώ - τόσο επειδή παραπέμπει στην προσέγγιση του από τους αποικιοκράτες ως εξωτικού είδους, όσο και επειδή έτσι τελικά έχει επικρατήσει να αναφέρεται ως «παγκόσμιος χορός»⁸⁸. Θα χρησιμοποιήσω τον αγγλικό όρο επειδή χρησιμοποιείται συχνά και στην Ελλάδα – γεγονός που σχετίζεται επίσης με τον τρόπο που θα προσεγγίσουμε το ελληνικό παράδειγμα – αλλά και επειδή το χρησιμοποιώ σε σχέση με τον όρο belly dancer που αναφέρεται πιο ευέλικτα στις χορεύτριες που χορεύουν χορό της κοιλάδας.

1.1 Η επαφή της Δύσης με το belly dance

Η «πρώτη γνωριμία» της Δύσης με το χορό αυτό έγινε όταν πολλοί Ευρωπαίοι επισκέφθηκαν τις Μεσανατολικές χώρες την εποχή της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας. Η περίοδος της ανάπτυξης του καλλιτεχνικού ρεύματος του Ρομαντισμού⁸⁹ συνέπεσε με την περίοδο της άνευ προηγουμένου ευρωπαϊκής επέκτασης. Σε αυτό το περιβάλλον, πολλοί οριενταλιστές καλλιτέχνες απεικόνισαν το χορό ως belly dance στη προσπάθειά τους να «φανταστούν»⁹⁰ τη ζωή στο χαρέμι στην οθωμανική αυτοκρατορία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι αισθησιακές οδαλίσκας του Ingres που αντανακλούν την εμμονή της εποχής με τα «εξωτικά» χαρέμια (βλ. εικόνα 1). Οι αναπαραστάσεις αυτές παρουσιάζουν μια ξεκάθαρα επινοημένη εικόνα της Ανατολής, καθώς ο ίδιος ποτέ δεν ταξίδεψε εκτός Ιταλίας⁹¹.

Μερικοί ασιανολόγοι ενδιαφέρθηκαν να μάθουν για τις πραγματικές συνθήκες ζωής αυτών των πολιτισμών, ενώ άλλοι μελετούσαν και αναπαραστούσαν την Ανατολή ως

---

⁸⁸ Το γεγονός ότι ένα τμήμα της δυτικής χορευτικής κοινότητας διαφωνεί με αυτό το όνομα και επιχειρεί να τον αντικαταστήσει με τον όρο «Oriental Dance» ή «Middle Eastern Dance» είναι ένα ζήτημα που εμπλέκεται με τις πολιτικές επαναπλαισίωσης του χορού γι αυτό και θα το αναλύσουμε στο κεφάλαιο «Ανατολικοποίηση»

⁸⁹ Ο εξωτισμός συνδέεται στενά με το πνευματικό κίνημα του Ρομαντισμού, που εμφανίστηκε στο τέλος του δέκατου όγδοου αιώνα στη Γερμανία και διαδόθηκε κατά τις πρώτες δεκαετίες του επόμενου, στην υπόλοιπη Ευρώπη και στην Αμερική, ως αντίθεση ή και περιφρόνηση προς τη μορφή και την αρμονία της κλασικής τέχνης. Η ανακάλυψη της αζίας και των διαστάσεων του «αισθήματος» στο ψυχολογικό, του «λαού» στο κοινωνιολογικό επίπεδο, του «έθνους» στην πολιτική είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη «νέα ευαισθησία», η οποία συνεπάγεται – στο στενότερο καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό πεδίο – την αντίληψη πως η τέχνη είναι άμεση έκφραση του αισθήματος και κατά συνέπεια της συγκεκριμένης ατομικότητας του καλλιτέχνη. Η διπλή όψη του ρομαντισμού συνίσταται στην απελευθέρωση από τα σφιχτά δεσμά της λογικής, από τη μια μεριά, και στον ιστορικό και πατριωτικό ρεαλισμό από την άλλη. (Βλ. Δομή, λήμμα «Ρομαντισμός», Τόμος 14ος, Εκδόσεις Δομή, Αθήνα)

⁹⁰ Όπως αναφέρει η C. Strand την εποχή εκείνη δεν επιτρεπόταν η είσοδος στα χαρέμια σε καλλιτέχνες. Οι πίνακες ήταν φανταστικοί και δεν απεικόνιζαν την πραγματική ζωή. Βλ. ιστοσελίδα <http://www.middleeasterndance.net/history.html>)

⁹¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις δυτικές αναπαραστάσεις των γυναικών της Ανατολής στη ζωγραφική βλ. σχετικό online άρθρο: <http://www.skidmore.edu/academics/arthistory/ah369/westernrepresent.htm>

ένα «ζωντανό πίνακα εκκεντρικότητας και αλλόκοτων απολαύσεων»⁹². Ευρωπαίοι ταξιδιώτες εκείνης της εποχής, όπως ο Gustav Flaubert, περιγράφουν στα ημερολόγια τους, τους Ανατολίτες με έντονα ρατσιστική διάθεση. Τόσο οι αποικιακοί στρατοί όσο και οι ταξιδιώτες επιδίωκαν την τοπική ψυχαγωγία μισθώνοντας τοπικούς μουσικούς και χορεύτριες να χορέψουν γι' αυτούς, παρότι αρκετοί δεν εκτιμούσαν αυτό που έβλεπαν. Οι κινήσεις της κοιλιάς και των γοφών τους απωθούσαν αλλά και τους συνάρπαζαν⁹³. Στην πατρίδα τους και στα ημερολόγια τους, περιέγραφαν πόσο άσεμνος τους φαινόταν ο χορός αυτός που συναντούσαν στη Μέση Ανατολή ή στη Βόρεια Αφρική. Αυτό ενθάρρυνε τους υπόλοιπους Ευρωπαίους ταξιδιώτες να επισκεφτούν τις συγκεκριμένες περιοχές και να το δουν οι ίδιοι.

Όπως αναφέρουν η K. van Nieuwkerk και ο S. Stavrou Karayanni, το 1834, ο Muhammad 'Ali, ηγέτης της Αιγύπτου, εξόρισε τις χορεύτριες και τις πόρνες από το Κάιρο, για να τις κρατήσει μακριά από τα μάτια των ξένων⁹⁴. Έτσι οι γυναίκες αυτές μετανάστευσαν στη Βόρεια Αίγυπτο⁹⁵, όπως επίσης και οι ξένοι θαυμαστές τους.

Περίπου αυτή την εποχή, το belly dance πέρασε σε «δυτικά εδάφη», όταν χορεύτριες από διάφορες χώρες της Μέσης Ανατολής χόρευαν στις διάφορες διεθνείς εκθέσεις, προσελκύνοντας συχνά τα πλήθη που επισκέπτονταν τα τεχνολογικά εκθέματα. Ο ίδιος ο όρος «belly dance», μεταφρασμένος από το γαλλικό «dance du ventre», άρχισε να χρησιμοποιείται μόλις πριν από ένα περίπου αιώνα. Συγκεκριμένα, ο όρος «belly dancing», αποδίδεται στο Sol Bloom, διευθύνοντα του Διεθνούς Φεστιβάλ με τίτλο «World Columbian Exposition» το 1893 στο Σικάγο. Τότε, παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά στις ΗΠΑ, από τον Bloom «Οι Αλγερινές χορεύτριες του Μαρόκου». Η χορεύτρια που έκλεψε την παράσταση, και που συνέχισε να διαδίδει αυτή τη μορφή χορού, ήταν η «Fatima», γνωστή και ως «Little Egypt»⁹⁶.

Αν και η τότε συντηρητική κοινωνία των ΗΠΑ αντέδρασε πολύ έντονα, θεωρώντας άσεμνο και «βάρβαρο» το χορό αυτό⁹⁷ η belly dancer έγινε το σύμβολο της αραβικής

---

⁹² Said (1996:129)

⁹³ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/likestrip.htm>

⁹⁴ Στην Τουρκία ωστόσο δεν απαγορεύτηκε γι αυτό και το αιγυπτιακό belly dance διαφέρει από το τούρκικο. Βλ. Stavrou Karayanni, (2004:67) και Nieuwkerk, K.v.(1995:2-27)

⁹⁵ Πόλεις όπως η Esna, το Luxor, και η Aswan έγιναν τότε κέντρα της έντονης νυχτερινής ζωής.

⁹⁶ Το πραγματικό της όνομά ήταν Farida Mazar Spyropoulos και αρκετά παραδόξως δεν ήταν ούτε Αιγύπτια ούτε Αλγερινή, αλλά Σύρια. Ο χορός που εκτέλεσε τότε ονομάστηκε από το αμερικάνικο κοινό «Hootchy-Kootchy» ή «Hoochee-Coochee», ή «shimmy and the shake». Η προέλευση αυτού του ονόματος είναι άγνωστη ενώ σήμερα σημαίνει ερωτικός και προκλητικός χορός. Βλ.: Carlton (1995:6) και K. van Nieuwkerk (1995:17).

⁹⁷ Η συμπεριφορά της αμερικάνικης κοινωνίας απέναντι στους «ανθρώπους του θεάματος» ήταν πολύ διαφορετική απ' ό,τι σήμερα. Θεωρούταν σημαντικό σκάνδαλο εάν ένα μέλος της οικογένειας κάποιου

θηλυκής σεξουαλικότητας. Το belly dancing προκάλεσε τόσο ενθουσιασμό ώστε ο Thomas Edison τη δεκαετία 1890 να δημιουργήσει μια μεγάλη σειρά από φιλμ με χορεύτριες⁹⁸.

Έτσι ξεκίνησε το ενδιαφέρον για το χορό αυτό από τις δυτικές γυναίκες και συνάμα μια σειρά μεταλλάξεών του, στην προσπάθειά τους να το προσαρμόσουν στα δικά τους «δεδομένα θηλυκότητας». Αρκετές δυτικές άρχισαν να μαθαίνουν και να μιμούνται τους χορούς της Μέσης Ανατολής, η οποία την εποχή αυτή εξακολουθούσε να βρίσκεται υπό αποικιοκρατική κυριαρχία. Η Γαλλίδα συγγραφέας Collete και πολλές άλλες χορεύτριες⁹⁹ από διάφορες μουσικές σκηνές ασχολήθηκαν με τους «ανατολίτικους» χορούς, αρκετές φορές «περνώντας» σε αυτούς δικές τους ερμηνείες περί «αυθεντικών» φολκλορικών μορφών. Για παράδειγμα η χρήση πέπλων ξεκίνησε στην Αμερική. Η Samia Gamal ήταν η πρώτη που το παρουσίασε στη Μέση Ανατολή¹⁰⁰. Ο λόγος που άρχισε να χρησιμοποιεί πέπλα ήταν επειδή ο χορογράφος προσπαθούσε να βρει ένα τρόπο ώστε τα χέρια να φαίνονται πιο χαριτωμένα, αναφέρει η Strand¹⁰¹.

Στη συνέχεια, οι αισθησιακές ιστορίες για τη χορεύτρια Mata Hari¹⁰², κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το belly dancing παρουσιαζόταν μόνο σε επιθεωρήσεις και βαριετέ έδωσαν στο χορό αυτό μια αμφισβητούμενη κοινωνική φήμη. Επιπλέον, το Hollywood δε βοήθησε τη φήμη του με το να προβάλλει τρεις ρόλους για τις χορεύτριές του: της σκλάβας, της χορεύτριας στο background και της δόλιας γυναίκας που χρησιμοποιεί την κολακεία για να εξαπατήσει

εμπλεκόταν στο κύκλωμα της επιθεώρησης ή έφευγε για να συμμετάσχει σε τσίρκο. Οι διασκεδαστές ήταν μια κοινωνική τάξη την οποία οι «σεμνοί άνθρωποι της εκκλησίας» θεωρούσαν κατώτερη. Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/likestrip.htm>

⁹⁸ Στα φιλμ αυτά συμπεριλαμβάνονται : «Turkish dance, Ella Lola, 1898», «Crissie Sheridan, 1897», όπως επίσης το φιλμ «Princess Rajah dance, 1904», όπου η χορεύτρια ισορροπεί μια καρέκλα με τα δόντια της.

⁹⁹ Η αμερικάνα χορεύτρια Ruth St. Denis ασχολήθηκε επίσης με το χορό - εμπνευσμένο από τη Μέση Ανατολή, αλλά η προσέγγισή της ήταν να «ανεβάσει» τον «ανατολίτικο» χορό στη σκηνή, στα συμφραζόμενα του μπαλέτου, με στόχο να τον «ανυψώσει» σε μια αξιολύπητη μορφή τέχνης. Στις αρχές των δεκαετιών του εικοστού αιώνα ήταν κοινή αποδοχή στην Αμερική και την Ευρώπη ότι οι χορευτές ήταν γυναίκες των χαλαρών ηθών.

¹⁰⁰ Πριν από αυτή την εποχή δεν έχει καταγραφεί χορός με βασικό μοτίβο τα πέπλα, αν και πολλοί πίνακες οριενταλιστικού περιεχομένου απεικονίζουν τις χορεύτριες με πέπλα στο χέρι. Ωστόσο, όπως εξηγήσαμε είναι δύσκολο να πει κανείς κατά πόσο αυτοί οι πίνακες – όπως οι περισσότεροι πίνακες αυτού του είδους - δεν ήταν προϊόντα της φαντασίας των ζωγράφων.

¹⁰¹ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.middleeasterndance.net/history.html>)

¹⁰² Mata Hari ήταν το καλλιτεχνικό όνομα της Margaretha Geertruida (Grietje) Zelle (1876-1917), μιας γερμανίδας χορεύτριας και πόρνης πολυτελείας η οποία εκτελέστηκε για κατασκοπία κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Βλ. ιστοσελίδα http://en.wikipedia.org/wiki/Mata_Hari

τον βασικό χαρακτήρα. Έτσι δημιουργήθηκαν πολλά από τα στερεότυπα για τις belly dancers, που πολλές χορεύτριες σήμερα πασχίζουν να καταρρίψουν.

Τα στερεότυπα αυτά οφείλονται εν μέρει και σε κάποιες αλλαγές που έγιναν στην ενδυμασία της belly dancer – αλλαγές οι οποίες ξεκίνησαν επίσης από το Hollywood. Ενώ οι χορεύτριες που χόρευαν στις Διεθνείς εκθέσεις ήταν πλήρως ντυμένες, με μακριά φορέματα και απλά ένα ύφασμα δεμένο στη μέση τους, στις παλιές χολιγουντιανές ταινίες οι belly dancers εμφανίστηκαν για πρώτη φορά με γυμνό ντεκολτέ, φανταχτερό μπούστο και στολισμένη ζώνη στη μέση. Αυτό το στυλ τότε ταξίδεψε πίσω στην Αίγυπτο όπου έγινε η τελική μετατροπή στην ενδυμασία – που υπάρχει μέχρι και σήμερα – με το χαμήλωμα της ζώνης στο ύψος των γοφών¹⁰³.

Εντωμεταξύ, η Αίγυπτος στο τέλος της δεκαετίας του 1920 ακολούθησε τα βήματα της Αμερικής με την κινηματογράφηση ταινιών με belly dancers. *«Αυτή ήταν και η αρχή της χορογράφησης του belly dancing στη Μέση Ανατολή. Μέχρι τότε οι χορεύτριες εκείνες δεν έκαναν ποτέ χορογραφημένες κινήσεις και ο χορός τους ήταν καθαρά αυτοσχεδιαστικός»* επισημαίνει η Strand. Από τα μέσα του εικοστού αιώνα μέχρι και σήμερα πολλά νυχτερινά κέντρα διασκέδασης σε όλη τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική πρόσφεραν «belly dancing» ως ψυχαγωγία. Ωστόσο ο χορός δεν ήταν πλέον ο ανατολίτικος χορός που χορεύεται στα σπίτια ή στις οικογενειακές εκδηλώσεις όπως οι γάμοι, αλλά το «μεταλλαγμένο» από τις δυτικές επιρροές belly dancing. Αυτές οι παραστάσεις προσαρμόστηκαν συγκεκριμένα για να δώσουν στους ξένους τουρίστες ό,τι ήταν πρόθυμοι να πληρώσουν για να δουν. Τα πολυτελή μαγαζιά πρόσφεραν άριστες χορεύτριες και μουσικούς αλλά τα φθηνότερα μαγαζιά χαρακτηρίζονταν από γυναίκες με συχνά αποκαλυπτική ενδυμασία και ελάχιστα ταλέντα στο χορό οι οποίες επιδίδονταν στις όποιες απαιτήσεις των τουριστών για εκτεθειμένη σάρκα¹⁰⁴.

Παράλληλα στην Αμερική άρχισε να εδραιώνεται η Αμερικάνικη κλασική μορφή του belly dancing. Η μορφή αυτή περιγράφει το belly dancing που άρχισε να χορεύεται αλλά και να επενδύεται με νέα χαρακτηριστικά από τις Αμερικάνες (και κάποιους άντρες) από την αρχή σχεδόν της δεκαετίας του 1970. Αναπτύχθηκε μέσα από τις διαπολιτισμικές ανταλλαγές ιδίως σε «πολύ-πολιτισμικές» πόλεις, όπως το Λος Αντζελες, το Σαν Φρανσίσκο, το Σικάγο και τη Νέα Υόρκη, το Λονδίνο, το Παρίσι και άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.

---

¹⁰³ Για τον Οριενταλισμό του Hollywood βλέπε το άρθρο της Stone (1991)

¹⁰⁴ Βλ. ιστοσελίδες <http://www.middleeasterndance.net/history.html> και http://www.wikipedia.org/wiki/Belly_Dance

Επιπλέον, οι μετανάστες στις πρωτεύουσες αυτές, έφεραν το belly dancing από την Αίγυπτο, την Τουρκία, την Ελλάδα¹⁰⁵, την Τυνησία, την Αλγερία, το Μαρόκο, την κεντρική Ασία, το Λίβανο, το Ισραήλ, την Αρμενία, τα Βαλκάνια, την Περσία, το Ιράκ, την Ινδία, και την Αφρική, όπως ο καθένας από αυτούς το γνώρισε μέσα από τις παραδόσεις, τη γλώσσα, τα τρόφιμα, τη μουσική, και τους χορούς τους. Καθένας αναγνώριζε κάποια μορφή του belly dancing ως ένα μέρος της δικής του κληρονομιάς. Από εκείνη την περίοδο, ο χορός αυτός έγινε μια πολύ δημοφιλή μορφή ψυχαγωγίας, τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη. Οι γυναίκες της Δύσης αντιμετώπισαν το χορό ως ένα απελευθερωτικό μέσο και ένα τρόπο να αποκτήσουν μια νέα εξωτική persona αναπτύσσοντας πάρα πολλά νέα ύφη του χορού¹⁰⁶. Για πάνω από έναν αιώνα, ο χορός αυτός γνώρισε τεράστια δημοσιότητα και τις δεκαετίες του 1970 και 1980 με την έγερση των φεμινιστικών κινημάτων, πάνω από ένα εκατομμύριο γυναίκες στην Αμερική και χιλιάδες άλλες στη Δυτική Ευρώπη αφιερώθηκαν σε αυτή τη χορογραφική μορφή, το belly dancing¹⁰⁷.

---

¹⁰⁵ Δηλαδή την ελληνική εκδοχή, το τσιφτετέλι

¹⁰⁶ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.learn-to-belly-dance.com/styles.html>

¹⁰⁷ Shay & Sellers-Young (2005:17)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΗΛΥΚΟΠΟΙΗΣΗ

Ονομάζουμε το παρόν κεφάλαιο «Θηλυκοποίηση» γιατί θα μας απασχολήσουν οι τρόποι με τους οποίους η Δύση, μέσω των οριενταλιστικών αναπαραστάσεων, έχει δημιουργήσει μια θηλυκή εικόνα για την Ανατολή. Μέσα από το παράδειγμα του belly dance μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε το πώς η εικόνα αυτή «περνάει» και στην Ανατολίτισσα δημιουργώντας ένα πολύ συγκεκριμένο σώμα στερεοτύπων για τη θηλυκότητά της. Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου - το «Φύλο μιας συλλογικότητας»- θα αναλύσουμε τα θηλυκά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στην Ανατολή μέσα από τα κείμενα των Οριενταλιστών της αποικιοκρατικής εποχής, ενώ στο δεύτερο μέρος θα εστιάσουμε στο πώς η αποικιοκρατική αλλά και η σύγχρονη δυτική ενατένιση της Ανατολίτισσας belly dancer έχουν συμβάλει στη διαίωνιση αυτών των χαρακτηριστικών για την Ανατολή και στην σχηματοποίηση της «ανατολίτικης θηλυκότητας».

2.1. Το Φύλο μιας Συλλογικότητας

«Τα όνειρα και η τρέλα... ο πόθος για την Ανατολή, η επιθυμία της Ανατολής. Η Ευρώπη εξυψούται. Το όνειρό της πραγματώνεται. Εκείνη. Είχα φύγει από αυτή, την είχα χάσει... Δοχείο της Ανατολής»¹⁰⁸.

---

¹⁰⁸ Nerval, στο Said (1996:223)

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η φανταστική γεωγραφία και ιστορία βοηθούν το πνεύμα να εντείνει την ίδια την αίσθηση του εαυτού του δραματοποιώντας την απόσταση και τη διαφορά ανάμεσα σε ό,τι είναι κοντινό σ' αυτό και σε ό,τι του είναι μακρινό. Στο παραπάνω απόσπασμα, η Ανατολή για τον Gerard de Nerval συμβολίζει την ονειρική του αναζήτηση και τη φευγαλέα γυναικεία μορφή που είναι κεντρική γι' αυτήν, ταυτόχρονα σαν επιθυμία και σαν απώλεια. Σύμφωνα με την ανάλυση του Said, το «Δοχείο της Ανατολής» αναφέρεται αινιγματικά είτε στη γυναίκα ως δοχείο που μεταφέρει την Ανατολή ή πιθανόν στο δοχείο του ίδιου του Nerval για την Ανατολή¹⁰⁹. Η παρομοίωση αυτή είναι αρκετά αντιπροσωπευτική για την μορφή της σχέσης θηλυκότητας και Οριενταλισμού που αναλύουμε εδώ: την έμφυλη κατανομή της γεωπολιτικής συνείδησης. Αυτή η έμφυλη κατανομή βέβαια, όπως εξηγείται και στην εισαγωγή, δεν έχει να κάνει με μια «στρουκτουραλιστικά» έμφυλη κατανομή της ανθρώπινης συνείδησης, αλλά πολύ περισσότερο με τις εξουσιαστικές πρακτικές της δυτικής ευρωπαϊκής πολιτικής. Αρκεί να συλλογιστεί κανείς ότι τα μακροχρόνια αποτελέσματα αυτού του είδους κατανομής – η απόδοση μιας ενιαίας «θηλυκής» ταυτότητας σε όλο το (ασαφές και αχανές) σύνολο των Ανατολικών χωρών και πολιτισμών – είναι η μετατροπή τεράστιων γεωγραφικών περιοχών σε πραγματεύσιμες, κι εν τέλει χειραγωγήσιμες, οντότητες¹¹⁰.

Μέσα από αυτού του είδους τα οριενταλικά ιδιώματα αναπτύχθηκε μία στιβάδα γνώσης για την Ανατολή που σχηματίστηκε από τις εμπειρίες πολλών ευρωπαίων, που όλες τους συνέκλιναν σε όψεις της Ανατολής, όπως ο ανατολίτικος χαρακτήρας, ο ανατολίτικος δεσποτισμός, ο ανατολίτικος αισθησιασμός, και τα παρόμοια. Από τα κείμενα που παρατίθενται στην έρευνα του Said για τις αναπαραστάσεις δυτικών συγγραφέων της Ανατολής από τον δέκατο όγδοο αιώνα και έπειτα – λαμβάνοντας υπόψη την αποφασιστική επιρροή, το κύρος και την εξουσία των έργων τους στη συλλογική συνείδηση των Δυτικών για την Ανατολή – θα απομονώσουμε και θα

---

¹⁰⁹ Said (1996:224)

¹¹⁰ Η θηλυκοποίηση ως οριενταλιστική πρακτική μπορεί να γίνει ακόμα πιο προφανής – και επομένως κατανοητή – στα σύνορα Ανατολής – Δύσης – εφόσον εκεί δεν είναι πάντα σαφές το τι είναι δυτικό και τι Ανατολικό. Η περίπτωση της Τουρκίας αποτελεί ένα πολύ ενδιαφέρον τέτοιο παράδειγμα για το λόγο αυτό εφόσον, όπως ο Stokes περιγράφει στο άρθρο του για το Arabesk, το σύγχρονο Τουρκικό κράτος στην προσπάθεια προσάρτησής του στη Δύση, αποστασιοποιείται από οποιοδήποτε αραβικό στοιχείο αποδίδοντας στην εθνική τουρκική ταυτότητα ανδροπρέπεια, ενώ στους Άραβες θηλυπρέπεια. Βλ. Stokes (1998)

ομαδοποιήσουμε τα «γυναικεία» χαρακτηριστικά¹¹¹ που στερεοτυπικά αποδίδονται σ' αυτή.

Ανάγκη ενός ισχυρού – αδυναμία αυτοδιακυβέρνησης

Το στερεότυπο που θέλει την Ανατολή ανίσχυρη και αδύναμη να αυτοδιακυβερνηθεί είναι ίσως ένα από τα πιο ευρέως διαδεδομένα και προφανώς συμπίπτει με ένα αντίστοιχο στερεότυπο για τη γυναίκα σύμφωνα με το οποίο είναι το «ασθενές φύλο» και έχει την ανάγκη του ισχυρού αρσενικού στηρίγματος και της προστασίας. Η αναπαράσταση των ανατολικών λαών ως «απολίτιστων» και ανίκανων να πάρουν πρωτοβουλίες και να διευθετήσουν μόνοι τους τις εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις τους επισημαίνεται πολύ συχνά σε ιστορικής και πολιτικής σημασίας κείμενα πολλών δυτικών – συγγραφέων ή μη. Μάλιστα, στα κείμενα αυτά η δυτική επέμβαση και κατάκτηση παρουσιάζεται ως τέτοια ευκαιρία ή ευλογία ή ελευθερία για τους Ανατολίτες ώστε να «συγχωρούν» ή να παραβλέπουν τη διάσταση της αποικιακής κυριαρχίας, της οικονομικής πολιτικής και πολιτισμικής διείσδυσης, της απομύζησης πόρων και των κάθε μορφής εγκληματικών ενεργειών¹¹².

Συγκεκριμένα την ιδέα (ή εντύπωση) αυτή μπορούμε να τη βρούμε σχεδόν αναλλοίωτη τόσο σε αναλύσεις του Marx, όσο και σε σύγχρονα κείμενα που έρχονται από τον ακαδημαϊκό χώρο των Ανατολικών σπουδών. Εδώ θα αναφέρουμε επιλεκτικά μόνο κάποια παραδείγματα:

Ένας προσκυνητής όπως ο Chateaubriand υποστηρίζει απροκάλυπτα εδώ σε κείμενο του 1810 πως οι Ανατολίτες και ειδικά οι Μουσουλμάνοι πρέπει να διδαχτούν από τους Ευρωπαίους το νόημα της ελευθερίας¹¹³:

---

¹¹¹ Αναφέρομαι στα χαρακτηριστικά που θεωρούνται αυτονόητα γυναικεία σύμφωνα με τη δυτική κοινοτοπία για το κοινωνικό φύλο ως «φυσικό προορισμό» των ανθρώπων.

¹¹² Πρέπει να σημειωθεί ότι το στερεότυπο αυτό στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εξουσιαστική χρήση της γνώσης. Η Ανατολή όπως εμφανίζεται στον Οριενταλισμό λοιπόν, είναι ένα σύστημα αναπαραστάσεων, προσδιοριζόμενο από ένα σύνολο δυνάμεων οι οποίες φέρνουν την Ανατολή μέσα στα όρια της δυτικής γνώσης, της δυτικής συνείδησης και αργότερα της δυτικής αυτοκρατορίας. Η Δύση υποτίθεται ότι κατέχει τη γνώση, τον πολιτισμό και την τεχνολογία και αυτό καθιστά τον δυτικό «επαίοντα» για το τι είναι σωστό όσον αφορά τη διαχείρισή της ώστε ουσιαστικά να αυτό-εξουσιοδοτείται να αναμειχθεί. «Γνωρίζουμε τον πολιτισμό της Αιγύπτου καλύτερα απ' ό,τι τον πολιτισμό οποιασδήποτε άλλης χώρας...γνωρίζουμε περισσότερα γι αυτόν» ισχυρίζεται ο Balfour. Το μήνυμα είναι ξεκάθαρο: το δυτικό «εμείς» είναι στην προνομιακή θέση να παρατηρεί, να μελετά και να «γνωρίζει» την Ανατολή, η οποία δεν είναι καν στη θέση να το εκτιμήσει.

¹¹³ Ο Saïd αναφέρει για το συγκεκριμένο εδάφιο: «Αυτή είναι η πρώτη σημαντική αναφορά σε μια ιδέα που θα αποκτήσει μια σχεδόν αφόρητη, όσο και βλακώδη αυθεντία μέσα στο ευρωπαϊκό γράμμα: το θέμα της Ευρώπης που διδάσκει στην Ανατολή το νόημα της ελευθερίας, μιας ιδέας για την οποία ο Chateaubriand και πολλοί μετά από αυτόν πίστευαν πως οι Ανατολίτες και ειδικά οι Μουσουλμάνοι δεν γνώριζαν τίποτα».

«Για την ελευθερία δε γνώριζαν τίποτα. Από ευπρέπεια δεν έχουν καμία: δύναμη είναι ο Θεός τους. Όταν περνούν μακρές περιόδους χωρίς κατακτητές που φέρνουν την ουράνια δικαιοσύνη, μοιάζουν με στρατιώτες δίχως ηγέτη, με πολίτες χωρίς νόμους, με οικογένεια δίχως πατέρα»¹¹⁴.

Ανάλογες πεποιθήσεις περί αδυναμίας αυτοδιακυβέρνησης των ανατολικών λαών εντοπίζονται και σε κοινωνικοοικονομικές αναλύσεις του Marx, ο οποίος παρά τη γενικότερη εκδήλωση της ευαισθητοποίησής του απέναντι στους αποικιοκρατούμενους λαούς και της κριτικής στάσης του απέναντι στη βρετανική αποικιοκρατική πολιτική (όπως θα δούμε και σε άλλο παράδειγμα παρακάτω), γράφει το 1853 :

«Όποια κι αν ήταν τα εγκλήματα της Αγγλίας, αυτή στάθηκε το ασυνείδητο όργανο της ιστορίας για να φέρει την επανάσταση. [...] όσο σκληρό και αν είναι για τα προσωπικά μας αισθήματα το θέαμα τους θρυμματισμού ενός αρχαίου κόσμου, έχουμε το δικαίωμα να αναφωνήσουμε μαζί με τον Γκαίτε: 'Θα έπρεπε να μας βασανίζει αυτό το μαρτύριο αν ήταν να μας φέρει χαρες; [...]'»

και τελικά συμπεραίνει πως:

«Η Αγγλία είχε να εκπληρώσει μια διπλή αποστολή στην Ινδία: από τη μια καταστροφική από την άλλη αναγεννητική – την αποσάρθρωση της ασιατικής κοινωνίας, και την τοποθέτηση των υλικών θεμελίων της δυτικής κοινωνίας στην Ασία»¹¹⁵.

Ουσιαστικά εδώ ο Marx διατείνεται πως ως ανθρώπινο υλικό η Ανατολή είναι λιγότερο σημαντική απ' ό,τι ως μέρος ενός ρομαντικού απολυτρωτικού σχεδίου¹¹⁶ το οποίο εν τέλει συνάδει με το κλασικό οριενταλιστικό εγχείρημα.

Ένα πιο πομπώδες παράδειγμα αποτελεί το παρακάτω ποίημα του Bornier για τη διώρυγα του Σουέζ που βράβευσε η Γαλλική ακαδημία το 1862:

*«Στη δουλειά! Εργάτες σταλμένοι από τη Γαλλία μας
Ανιχνεύστε, για την υφήλιο, αυτόν τον καινούριο δρόμο
Οι πατέρες σας, οι ήρωες έφτασαν ως εδώ.
Κρατηθείτε ατρόμητοι*

Η αναφορά αυτή του Said αποδείχτηκε «προφητική» εφόσον η συγκεκριμένη οριενταλιστική πρακτική, δεν είναι καθόλου μια ιστορία που ανήκει στο παρελθόν. Απεναντίας έχει λειτουργήσει τόσο αποτελεσματικά ώστε δεν έχει πάψει στιγμή να είναι «σύγχρονη». Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι, αν μη τι άλλο, η αμερικάνικη «βοήθεια» στο Ιράκ. Η ίδια «αποστολή» για «ελευθερία» είναι και πάλι το διαβατήριό για ελεύθερη πρόσβαση. Οι Αμερικάνοι στρατιώτες συνειδητά πιστεύουν ότι «απελευθερώνουν» τον Ιρακινό λαό τη στιγμή που τον βομβαρδίζουν κι αυτό είναι μια πραγματικότητα.

¹¹⁴ Chateaubriand, (1810) στο Said (1996:210)

¹¹⁵ Fernbach (1973) στο Said (1996:306–7)

¹¹⁶ Said (1996:188)

*Όπως τους πολεμήσατε στα πόδια των πυραμίδων ,
Και τα δικά τους τέσσερις χιλιάδες χρόνια στοχαστείτε!*

*Ναι, είναι για την υφήλιο, για την Ασία και την Ευρώπη,
Γι αυτά τα μακρινά κλίματα που αγκαλιάζει η νύχτα,
Για τους ύπουλους Κινέζους και τους ημίγυμνους Ινδούς.
Για τους ευτυχισμένους, ελεύθερους και γενναίους λαούς,
Για τους εξαθλιωμένους λαούς, για τους σκλαβωμένους λαούς
Για εκείνους που ο Χριστός είναι άγνωστος ακόμα»¹¹⁷*

Είναι προφανές εδώ πως οι «ευτυχισμένοι, ελεύθεροι και γενναίοι λαοί» είναι οι ευρωπαϊκοί ενώ οι «εξαθλιωμένοι και σκλαβωμένοι» οι ανατολικοί, που αν και βρίσκονται σε κατάσταση άγνοιας, η Γαλλία «μοχθεί» για το καλό τους.

Κατά τον ίδιο τρόπο ο Arthur James Balfour το 1910 μιλούσε στη Βουλή των Κοινοτήτων: «Είμαστε στην Αίγυπτο όχι μόνο για χάρη των Αιγυπτίων, παρόλο που είμαστε εκεί για χάρη τους, αλλά είμαστε επίσης και για χάρη ολόκληρης της Ευρώπης. [...] Η δουλειά μας είναι να κυβερνάμε, με ή χωρίς ευγνωμοσύνη εκ μέρους τους [...] και μια ζωνρή αίσθηση των ευεργεσιών που τους έχουμε παράσχει»¹¹⁸.

Ένα από τα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν στην Αίγυπτο οι Άγγλοι όπως πληροφορεί τη Βουλή ο Balfour, είναι πως:

«Όταν οι ιθαγενείς πληθυσμοί δεν έχουν ενστικτωδώς την αίσθηση ότι αυτοί με τους οποίους έρχονται σε σχέση έχουν πίσω τους την ισχύ, την αυθεντία, τη συμπάθεια, την πλήρη και ολόψυχη υποστήριξη της χώρας η οποία τους έχει στείλει, αυτοί οι πληθυσμοί χάνουν την αίσθηση της τάξης...»¹¹⁹.

Σύμφωνα με αυτή τη λογική ο Balfour απαιτεί ευγνωμοσύνη από την Αίγυπτο για τη Βρετανική κατοχή και δυσανασχετεί με το (γεγονός) ότι οι Αιγύπτιοι δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν τα οφέλη της.

Μια από τις σχετικά πιο πρόσφατες αναφορές αδυναμίας αυτοδιαχείρισης της Ανατολής έρχεται από το χώρο των Ανατολικών σπουδών: Ο P.J. Vatikiotis το 1972 στον τόμο του με τίτλο «Επανάσταση στη Μέση Ανατολή και Άλλες Μελέτες Περιπτώσεων» αναφέρει:

¹¹⁷ Παρ. από το Beatty (1956:220) στο Said (1996:113)

¹¹⁸ Από το λόγο του Balfour, Ar. J. στις 13 Ιουνίου 1910 στη Βουλή των Κοινοτήτων στη Μεγάλη Βρετανία, στο Said (1996:49)

¹¹⁹ ο.π.

«Η μεγαλύτερη πηγή πολιτικής σύγκρουσης και δυναμικής επανάστασης σε πολλές χώρες της Μέσης Ανατολής, όπως και στην Αφρική και στην Ασία σήμερα, είναι η αδυναμία των λεγόμενων ριζοσπαστικών εθνικιστικών καθεστώτων και κινημάτων να χειριστούν, πόσο μάλλον να λύσουν, τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά προβλήματα της ανεξαρτησίας[...]»¹²⁰.

Παθητική – υποτακτική – διαπερατή

Μια προέκταση του παραπάνω στερεοτύπου είναι η αναπαράσταση της Ανατολής ως παθητικής οντότητας, σιωπηλής, με τάση προς το δεσποτισμό, και την αδρανή ευπλαστότητα, «χωρίς ενεργητικότητα και πρωτοβουλία»¹²¹ κατά τον ίδιο τρόπο που η θηλυπρέπεια ταυτίζεται με την παθητικότητα και την υποτακτικότητα απέναντι στο δυναμισμό και την ενεργητικότητα του αρσενικού. Επιπλέον, μια ορισμένη ελευθερία της ομιλίας ήταν πάντοτε προνόμιο του δυτικού – επειδή η δική του κουλτούρα ήταν ισχυρότερη και αυτός μόνο μπορούσε να διεισδύσει, μπορούσε να αναμετρηθεί, μπορούσε να δώσει μορφή και νόημα στο «μέγα ασιατικό μυστήριο»¹²² – ώστε τα οριενταλιστικά κείμενα ως συγκροτημένος θεσμός να κάνουν την Ανατολή πιθανή, ανοιχτή για (οικονομική / κοινωνική / πολιτισμική) διείσδυση, διαθέσιμη απέναντι στην Ευρώπη για πραγμάτωση σχεδίων¹²³, αντικείμενο παρατήρησης, μεταχείρισης και διαχείρισης.

Μια τέτοια αναπαράσταση είναι για παράδειγμα αυτή της Αιγύπτου στον πρόλογο της εγκυκλοπαίδειας *Description del' Egypte* του Ναπολέοντα από τον Fourier «Κανένα κράτος ποτέ δεν συσώρευσε αξιοσημείωτη ισχύ, στην Ευρώπη ή στην Ασία, δίχως να στραφεί προς την Αίγυπτο, η οποία σε κάποιο βαθμό μοιάζει σαν φυσικός του κλήρος»¹²⁴.

Οπισθοδρομική – ανορθολογική – πρωτόγονη

Σύμφωνα με το μοτίβο αυτό, η Ανατολή ως ολότητα αναπαρίσταται για τη Δύση ως εξαχρειωμένη, στάσιμη, αμετάβλητη, σαν κάτι του οποίου η ύπαρξη έμεινε

¹²⁰ P. J. Vatikiotis (1972: 8 – 9) στο Said (1996:378)

¹²¹ Lord Cromer (1908: 146 –67) στο Said (1996:54)

¹²² Όπως το αποκάλεσε κάποτε ο Ντισραέλι

¹²³ Said (1996:119)

¹²⁴ Fourier (1809:1) στο Said (1996:107)

καθλωμένη στο χρόνο και στο χώρο, «σαν ο κόσμος του Μουσουλμάνου της Ανατολής, αντίθετα από τον δικό μας – και «διαφορετικά» απ’ αυτόν – να μην έχει ποτέ προχωρήσει από τον έβδομο αιώνα»¹²⁵. Το μοτίβο αυτό παραπέμπει στην άποψη που κατατάσσει τις γυναίκες στο οικιακό, στο μη-εξελίξιμο, το στάσιμο, το μη-ορθολογικό, το πιο ανώριμο σε αντίθεση με το αντρικό φύλο που ταξιδεύει, ωριμάζει και διαρκώς εξελίσσεται.

Ο εκπρόσωπος της Αγγλίας στην Αίγυπτο Lord Cromer γράφοντας το 1908 για το πώς να διαχειριστούν οι Άγγλοι τους Ινδούς, τους Αιγύπτιους, τους Σιλούκ και τους Ζουλού αναφέρει πως «Οι άνθρωποι αυτοί [...], όλοι τους βρίσκονται εθνικά μιλώντας, λίγο πολύ σε παιδική κατάσταση...»¹²⁶ παρουσιάζοντας έτσι τους ανατολικούς λαούς ως ένα σύνολο που παρουσιάζει αποκλίνουσα πνευματικότητα.

Ομοίως, όταν ο H. A. R. Gibb το 1963 ως διευθυντής του Κέντρου Μεσανατολικών Σπουδών στο Χάρβαρντ δήλωσε ότι: «*το να εφαρμόζουμε την ψυχολογία και τη μηχανική των δυτικών πολιτικών θεσμών στις ασιατικές ή αραβικές συνθήκες είναι καθαρός Ουώλτ Ντίσνευ*»¹²⁷ εννοούσε πως είναι φαιδρό να περιμένει κάποιος από τους Ανατολίτες να κατανοήσουν το νόημα της αυτοδιακυβέρνησης με τον τρόπο που το έχουμε «εμείς». Ο ίδιος σε μια από τις διαλέξεις του στο Σικάγο το 1945, θεωρώντας πως ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός είναι ο μόνος δρόμος προς τον «ορθό λόγο» βρίσκει προβληματική την «*αποστροφή των Μουσουλμάνων για τις συλλογιστικές διαδικασίες του ορθολογισμού*» ισχυριζόμενος πως:

«*Η απόρριψη των ορθολογιστικών τρόπων σκέψης και της ωφελιμιστικής ηθικής που είναι αδιαχώριστα από αυτούς έχουν τις ρίζες τους, ως εκ τούτου, όχι τόσο στο λεγόμενο «αντιδιαφωτισμό» των Μουσουλμάνων θεολόγων, όσο τον ατομισμό και τη χωριστικότητα της αραβικής φαντασίας*»¹²⁸.

Αρχέγονο σύμβολο γονιμότητας – φορέας μυστικισμού

Η Ανατολή απεικονιζόταν και εξακολουθεί να απεικονίζεται ως τόπος μυστικισμού, αποκρυφισμού και πρωταρχικών γενετήσιων δυνάμεων, χαρακτηριστικά που συγκλίνουν σε μια εικόνα αρχέγονης θηλυκότητας. Οι Οριενταλιστές συχνά υιοθετούν το ρόλο κυνηγών που αναζητούν από την Ανατολή να τους αποκαλύψει τα μυστικά της.

---

¹²⁵ Said (1978:133)

¹²⁶ Lord Cromer (1969:12 – 14, 40, 53) στο Said (1978:52)

¹²⁷ Said (1978:134)

¹²⁸ Gibb (*Area Studies Reconsidered*: 12, 13) στο Said (1996: 133)

Συχνά «ιεροποιείται» και παρουσιάζεται ως σύμβολο γονιμότητας ενώ αρχέτυπα όπως η θεά Ίσιδα, η θεά της γονιμότητας χρησιμοποιούνται κατά κόρον από τους οριενταλιστές συγγραφείς για τη σύνθεση αυτής ακριβώς της συγκεκριμένης πτυχής της Ανατολής. Το γεγονός μάλιστα ότι στη δυτική σκέψη ταυτίζεται με τη Φύση και όχι με τον Πολιτισμό έχει άμεση σχέση με αυτό το σύνολο στερεοτύπων.

«Πρέπει να συνδεθώ με ένα άδολο κορίτσι από αυτά τα ιερά χώματα που είναι η πρώτη μας πατρίδα. Πρέπει να εμβαπτιστώ στις ζωογόνες πηγές της ανθρωπότητας, από τις οποίες ξεπήδησε η ποίηση και η πίστη των πατέρων μας!...

Θα ήθελα να περάσω τη ζωή μου σαν μυθιστόρημα, και πρόθυμα τοποθετώ τον εαυτό μου στη θέση εκείνων των ενεργητικών και ανυποχώρητων ηρώων [...]»¹²⁹.

Ο Said αναφέρει πως ο Νερβάλ είναι συνδεδεμένος συναισθηματικά και σωματικά με την Ανατολή, ενώ πλανάται στην (κυρίως θηλυκή) ατμόσφαιρά της *«τοποθετώντας ειδικά στην Αίγυπτο εκείνο το μητρικό «κέντρο, ταυτόχρονα μυστηριώδες και προσβάσιμο»¹³⁰* από το οποίο πηγάζει κάθε σοφία.

Πανουργία

Η πονηρία που πολύ συχνά ταυτίζεται με το γυναικείο φύλο στη Δύση, αποτελεί και ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία που αποδίδονται στην ανατολίτικη ταυτότητα. Πολύ συχνά οι Ανατολίτες εμφανίζονται σε μεγάλο βαθμό επιδιδόμενοι στη «χαμερπή κολακεία», στις ίντριγκες, την πανουργία [...] αθεράπευτοι ψεύτες, «ληθαργικοί και καχύποπτοι» και εξολοκλήρου αντίθετοι προς τη σαφήνεια, την ευθύτητα και την ευγένεια της αγγλοσαξονικής φυλής¹³¹. Σύσσωμο το ανατολίτικο πνεύμα χαρακτηρίζεται από «ανακρίβεια» και «ψευδολογία» κατά τον Cromer στο δίτομο έργο του *Σύγχρονη Αίγυπτος*¹³²:

«Η έλλειψη ακρίβειας, που εύκολα εκφυλίζεται σε ψευδολογία, είναι στην πραγματικότητα το κύριο χαρακτηριστικό του ανατολίτικου πνεύματος. Ο Ευρωπαίος είναι ορθολογιστής. Οι προτάσεις του αποκλείουν την αμφισημία. Είναι εκ φύσεως λογικιστής, ακόμα κι αν ποτέ δεν έχει σπουδάσει λογική. Ρέπει αυθόρμητα στον

---

¹²⁹ Nerval, (*Ouvres*,: 68, 194, 96, 342) στο Said (1996:222)

¹³⁰ ο.π. σελ.181

¹³¹ Lord Cromer (1908: 146 –67) στο Said (1996:54)

¹³² Στο έργο αυτό ο Cromer καταγράφει τις μεγαλοπρεπείς εμπειρίες του και τα επιτεύγματά του.

σκεπτικισμό και ζητάει αποδείξεις πριν αποδεχθεί την αλήθεια οποιασδήποτε πρότασης.»

133

Γοητευτικό απόκτημα – αναζωογόνηση

«Η Ανατολή ταλαντευόταν μέσα στη γεωγραφία του νου ανάμεσα στο να είναι ένας παλιός κόσμος στον οποίο κάποιος επέστρεφε όπως στην Εδέμ ή στον Παράδεισο, γεννώντας ταυτόχρονα μια νέα εκδοχή του παλιού, και στο να είναι ένα εζ' ολοκλήρου καινούριο σύμπαν στο οποίο έφτανε κανείς όπως ο Κολόμβος»¹³⁴ παρατηρεί ο Said. Πράγματι, πολλοί δυτικοί συγγραφείς είδαν την Ανατολή ως το έτερο ήμισυ ή πιο συγκεκριμένα το συμπληρωματικό αντίθετο της Δύσης, ως ένα τόπο και μια εμπειρία που μπορεί να αναζωογονήσει τη Δύση, ως ένα γοητευτικό απόκτημα και εν τέλει ως μια γυναίκα που γοητεύει και πρέπει να κατακτηθεί.

Για παράδειγμα, για τον Fourier η Ανατολή *«Χρησιμεύει ως μια εντυπωσιακή αντίθεση προς τις συνήθειες των ευρωπαϊκών εθνών»* ενώ οι *«αλλόκοτες απολαύσεις των Ανατολιτών χρησιμεύουν για να φωτίζουν την εγκράτεια και την ορθολογικότητα των δυτικών ηθών»¹³⁵.*

Ακόμα προφανέστερη είναι η αντιμετώπιση της Ανατολής ως αντικείμενο του «δυτικού πόθου» στο *Προσκύνημα* του Burton: Όταν ο τελευταίος λέει ότι *«η Αίγυπτος είναι ένας θησαυρός που πρέπει να κερδηθεί»* και ότι αυτή είναι *«το πιο ελκυστικό έπαθλο που προσφέρει η Ανατολή στην ευρωπαϊκή φιλοδοξία[...]*»¹³⁶ πρέπει να αναγνωρίσουμε πως *«η φωνή αυτού του ιδιοσυγκρασιακού διδασκάλου της ανατολικής γνώσης»¹³⁷* (όπως τον χαρακτηρίζει ο Said) διαποτίζεται και τρέφεται από τη φωνή της ευρωπαϊκής φιλοδοξίας για κυριαρχία στην Ανατολή.

Ο λόρδος Cromer με τη σειρά του, επιβεβαιώνει αυτή την αντίληψη της Ανατολής ως έτερο ήμισυ της Δύσης και έπαθλο (με αρκετά γυναικεία χαρακτηριστικά) – αυτή τη φορά μάλιστα ως έπαθλο ενός ανταγωνισμού μεταξύ Άγγλων και Γάλλων – παρουσιάζοντας τον Γάλλο, τον Άγγλο και τον Γερμανό κατακτητή σχεδόν ως ερωτικούς συντρόφους:

«Οι λόγοι για τους οποίους ο γαλλικός πολιτισμός παρουσιάζεται ιδιαίτερα ελκυστικός για τους Ασιάτες και τους κατοίκους της Μέσης Ανατολής είναι σαφείς. Είναι εκ των πραγμάτων πιο ελκυστικός από τους πολιτισμούς της Αγγλίας και της Γερμανίας [...]. Ο

¹³³ Lord Cromer (1908:146 –67) στο Said (1996:53)

¹³⁴ Said (1996:76)

¹³⁵ Fourier, (1809 – 28:1)στο Said (1996:110)

¹³⁶ Burton, Richard, (1893:108–10) στο Said (1996:239)

¹³⁷ Said (1996:239)

ημιμαθής Ανατολίτης δεν μπορεί να καταλάβει ότι ο Άγγλος διαθέτει, σε κάθε περίπτωση, το πλεονέκτημα της ειλικρίνειας, ενώ ο Γάλλος τις περισσότερες φορές απλά παίζει ένα ρόλο. Κοιτάζει ψυχρά προς τον Εγγλέζο και ρίχνεται στις αγκαλιές του Γάλλου».

Οι σεξουαλικοί υπαινιγμοί αναπτύσσονται περισσότερο ή λιγότερο φυσικά μετά από αυτό: «Ο Αιγύπτιος με το ελαφρό διανοητικό του έρμα [...] προτιμά τη μάλλον επιφανειακή λάμψη του Γάλλου από την αργή, ανιαρή φιλοπονία του Άγγλου ή του Γερμανού»¹³⁸.

Αισθησιακή – αλλόκοτη – επικίνδυνη

Στο σύνολο των δυτικών αναπαραστάσεων, ο συνδυασμός της ίδιας της λέξης «Ανατολή» με την ηδυπάθεια, την εκκεντρικότητα, τη διαστροφή, την «εικονοποιία των εξωτικών τόπων και την καλλιέργεια των σαδομαζοχιστικών γούστων τη μυστικότητα και τον αποκρυφισμό»¹³⁹ έχει συμβάλλει τελικά στην απεικόνισή της ως απέραντου αισθησιακού – «γυναικείου τύπου». Ο Said αναλύει σε πολλά σημεία στον *Οριενταλισμό* την αισθησιακότητα και το πώς ο «τόπος» Ανατολή άλλοτε φρικιαστικά αλλά πάντοτε ελκυστικά φαίνεται να παρουσιάζει τον εαυτό του και να γίνεται ένας τόσο ζωντανός πίνακας εκκεντρικότητας, ώστε ένας στίχος από το κοράνι να αρκεί για να θεωρηθεί ως η καλύτερη μαρτυρία ενός ανεκρίζωτου μουσουλμανικού αισθησιασμού¹⁴⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ανατολή του Lane:

«Οριενταλοποιώντας την Ανατολή, ο Lane την εξέδωσε. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η Ανατολή φαινόταν να προσβάλλει τη σεξουαλική ευπρέπεια. Καθετί σχετικό με την Ανατολή – ή τουλάχιστο με την Αιγυπτιακή Ανατολή του Lane – απειλούσε την υγιεινή και την οικιακή κοσμιότητα και απέπνεε επικίνδυνη σεξουαλικότητα και μια υπερβολική 'ελευθερία συνευρέσεως'»¹⁴¹.

αλλά και η Ανατολή του Nerval:

«[Ο Nerval] έχει την προδιάθεση να αναγνωρίσει ότι η Ανατολή είναι 'ο τόπος της ψευδαίσθησης και των ονείρων', η οποία, όπως τα πέπλα που βλέπει παντού στο Κάιρο, 'κρύβει ένα βαθύ, πλούσιο απόθεμα θηλυκής σεξουαλικότητας'»¹⁴².

¹³⁸ Lord Cromer (1908: 237-8) στο Said (1996:255)

¹³⁹ Said (1978:219)

¹⁴⁰ Said (1978: 226:129, 121)

¹⁴¹ Said (1996:203)

¹⁴² Said (1996:221)

Όλες αυτές οι αντιλήψεις για τη θηλυπρέπεια της Ανατολής αποτέλεσαν ένα «υπόστρωμα» που επέτρεψε τη δημιουργία μιας πολύ συγκεκριμένης και κυρίαρχης εικόνας για τη belly dancer που θα αναλύσουμε στη συνέχεια.

2.2. Δυτική «Ενατένιση»

Στο υποκεφάλαιο αυτό θα συμπεριλάβουμε σημαντικά ζητήματα «θέασης» του belly dance στην Ανατολή. Με άξονα την περιγραφή της Ανατολίτισσας belly dancer θα εστιάσουμε σε κείμενα δυτικών «ενατενιστών» του παρελθόντος – την εποχή της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας στην Ανατολή – αλλά και του παρόντος, ώστε να δούμε πώς εξελίχτηκε αυτή η «θέαση» του χορού.

Αποικιοκρατική «ενατένιση»

«Η Ανατολίτισσα, η ‘άλλη’ όχι μόνο όσον αφορά την κατηγορία της φυλής, αλλά και του φύλου, πάσχει από ‘διπλή ετερότητα’ και ενσωματώνεται σε μια ισοπεδωτική ‘ταμπέλα’ που εξαλείφει τις διαφορές μεταξύ γυναικών από διαφορετικά Ανατολικά κράτη, πολιτισμούς και θρησκείες»¹⁴³.

Οι δυτικές αναπαραστάσεις των γυναικών της Ανατολής στην τέχνη και τη λογοτεχνία είναι ασυνήθιστα υπεράριθμες ήδη κατά τη διάρκεια του δέκατου όγδοου και δέκατου ένατου αιώνα. Στη βρετανική φαντασία και στην καθημερινή ζωή τους, οι Ανατολίτισσες είχαν αποκτήσει καθαρά σεξουαλική υπόσταση, με τρόπους που οι μελετητές αναγνωρίζουν ως τη χαρακτηριστική «αποικιοκρατική εκστατική ενατένιση» («Colonial Gaze»)¹⁴⁴. Οι Ανατολίτισσες χορεύτριες κατείχαν πρωταρχική θέση σ' αυτό το πλαίσιο. Η «ενατένιση» θα χρησιμεύσει ως όρος που επιλέξαμε για να περιγράψουμε το βλέμμα που συνδυάζεται με επιθυμία. Ποια είναι ωστόσο η ιδιαιτερότητα της αποικιοκρατικής ενατένισης; Η Savigliano προσφέρει μια αρκετά ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα αυτό: «η ενατένιση με την ικανότητα να εξωτικοποιεί είναι η αποικιοκρατική ενατένιση»^{145, 146}. Αυτό ήταν το πρίσμα μέσω του οποίου οι δυτικοί «ενατενιστές» έβλεπαν το belly dance.

---

¹⁴³ Rice (2003:1)

¹⁴⁴ Ο D. Chandler στην ανάλυση του για το συγκεκριμένο είδος βλέμματος στο «Notes on ‘The Gaze’» αναφέρει σχετικά: «Σημειώνοντας την εξερεύνηση της Pratt (1992) για την ‘αποικιοκρατική ενατένιση’, ο Schroeder σχολιάζει ότι ο John Urry (1990) αναφέρεται στο ‘βλέμμα των τουριστών’, το οποίο απεικονίζει τις διαφορές θέσης, υπογραμμίζοντας ότι είναι ιστορικά μεταβλητή [Schroeder(1998: 208)]»

¹⁴⁵ Savigliano (1995:75)

Οι εικόνες που «συνέλεγε» η αποικιοκρατική ενατένιση μεταφέρονταν πίσω στη Δύση σε μια αναδιατυπωμένη μορφή. «Καταθέτοντας» τις εικόνες αυτές στην πατρίδα τους, οι συγγραφείς πρόσθεταν, ο καθένας ξεχωριστά, ένα κομμάτι στη συλλογική φαντασίωση της Ανατολίτισσας, που γινόταν όλο περισσότερο ισχυρή. Ο Stavrou Karayanni υποστηρίζει πως οι εικόνες αυτές μετέφεραν πολύ περισσότερα νοήματα από ό,τι οι απλές αναμνήσεις ενός ταξιδιού και ήταν παραπάνω από αθώες υπενθυμίσεις των συναισθηματικών και εκφραστικών πρακτικών του τόπου.

Όπως αναφέρει ο Charles Leland «η μεγάλη επιθυμία των κυρίων (*gentlemen*) που έρχονται στην Ανατολή είναι τα κορίτσια που χορεύουν. Αν ήταν να ψηφίσουν, οι περισσότεροι από αυτούς θα τα προτιμούσαν από τις πυραμίδες, αν όχι από το Νείλο. Ακόμα και η ηθικοί και οι θρησκόληπτοι, οι γηραιότεροι και ψυχρότεροι δεν μπορούν να προσπεράσουν αυτό το κομμάτι πειρασμού»¹⁴⁷.

Στα μάτια των ταξιδιωτών του δέκατου όγδοου και δέκατου ένατου αιώνα, οι Ανατολίτισσες τραγουδίστριες και οι χορεύτριες ήταν παράξενες και εξωτικές. Οι ταξιδιώτες ήταν συναρπασμένοι, αλλά και συγκλονισμένοι από τον τοπικό χορό. Ένα μέλος της ναπολεόντειας αποστολής έγραψε: «Ο χορός τους ήταν αρχικά αισθησιακός, αλλά έπειτα έγινε άσεμνος... ήταν σχεδόν η πιο προσβλητική και άσεμνη έκφραση των κτηνωδών επιθυμιών τους»¹⁴⁸.

Για τους Ευρωπαίους ταξιδιώτες, τα «σώματα» της Ανατολής, μέσα από την παρουσίαση «υπερβολικών» κινήσεων, εξέφραζαν «υπερσεξουαλικότητα», και έρχονταν να «στοιχειώσουν» τη δυτική ηθική και να «διαλύσουν» τα πολιτισμικά πρότυπα της «λευκής» Δύσης. Όπως ο Stavrou Karayanni επισημαίνει, «αυτή η υπερβολή ήρθε να συμβολίσει την απροκάλυπτη προκλητικότητα και ανατροπή παρά τις όποιες προσπάθειες 'καθυπόταξης' του σώματος εν χορώ»¹⁴⁹. Αν και αυτή η «ατίθαση» υπερβολή συνιστά μια συμπεριφορά που επιβεβαιώνει την «ετερότητα» και επομένως είναι αναγκαία για την αποικιοκρατική πολιτική, γίνεται ωστόσο και ένα «φάντασμα» που απειλεί την «ανωτερότητα» του Δυτικού «σώματος». Έτσι, ο Δυτικός επιχειρεί είτε να «κατευνάσει» το «ατίθασο» σώμα «εν χορώ» της Ανατολής με το να το εξιλεώνει με όρους οικείων σημείων αναφοράς (όπως η κλασική παράδοση και η Βίβλος) είτε να το χαλιναγωγεί με το να το κατακτά σεξουαλικά. Και οι δύο προσεγγίσεις αποτελούν

---

¹⁴⁶ Οι μεταφράσεις όλων των αποσπασμάτων από αγγλικά κείμενα και ιστοσελίδες είναι δικές μου.

¹⁴⁷ Leland (1873:130)

¹⁴⁸ Denon (1803: 175) στο Niewkerk, K.v.(1995:1)

¹⁴⁹ Stavrou Karayanni (2004:39)

προσπάθειες «εξορκισμού» των φόβων και των αγωνιών που γενικεύονται από τις «ανορθόδοξη» κινησιολογία που χαρακτηρίζει το χορό των γυναικών της Ανατολής.

Kuchuk και Azizeh

Εδώ θα εστιάσουμε σε δύο ανατολίτισσες χορεύτριες–Alemah¹⁵⁰: την Kuchuk Hanem και την Azizeh, όπως αυτές αναπαρίστανται από τους Δυτικούς «θεατές» τους: τον Gustav Flaubert και τον συνταξιδιώτη του Maxime Du Camp. Θα εξετάσουμε σε τι συνίσταται η «δυτική – αρσενική ενατένιση» τους και η αναπαράσταση της belly dancer την εποχή της αποικιοκρατίας αλλά και πώς συνδέονται με τα προειρημένα «γυναικεία χαρακτηριστικά» που αποδίδονται στην Ανατολή. Ο λόγος που εστιάζουμε στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι γιατί αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα για την κατανόηση αυτού που η Savigliano αποκαλεί «*μια ερωτική σχέση με τους αποικιοκρατούμενους*»¹⁵¹.

Η συνάντηση της Kuchuk Hanem με τον Flaubert έχει αποτελέσει ένα πολυσυζητημένο θέμα σε διαπραγματεύσεις που αφορούν τόσο έμφυλες όσο και φυλετικές σχέσεις¹⁵². Ο Flaubert παρακολούθησε και κατέγραψε το χορό της πριν κοιμηθεί μαζί της. Αυτή ήταν αναμφίβολα το πρότυπο αρκετών από τους μυθιστοριατικούς του γυναικείους χαρακτήρες με την καλλιεργημένη της αισθησιακότητα, την κομψότητα και την «απερίσκεπτη τραχύτητά της»¹⁵³. Ο Flaubert χαρακτηρίζει το χορό της Kuchuk, «Η Μέλισσα», «βάνουσο». Στις σημειώσεις του καταγράφει τα βήματά της, δίνοντας έμφαση στη σεξουαλική ένταση της στιγμής και απεικονίζοντας συγκεκριμένες λεπτομέρειες:

«Πιέζει τα γυμνά στήθη της με το πανωφόρι της. Φοράει μια ζώνη φτιαγμένη από καφέ ύφασμα με χρυσές ρίγες, με τρεις φούντες να κρέμονται απ' τις κορδέλες. Σηκώνεται πρώτα στο ένα πόδι, έπειτα στο άλλο – θαυμάσια κίνηση: όταν το ένα πόδι είναι στο

---

¹⁵⁰ Στα μέσα του 19ου αι. ο τίτλος Alemah χρησιμοποιείτο σαν ένα είδος συντεχνιακού ονόματος για χορεύτριες που ήταν επίσης πόρνες (Said 1978:224).

¹⁵¹ Savigliano (1995:76)

¹⁵² Η βιβλιογραφία που αφορά της συνεύρεσης του G. Flaubert με τη K. Hanem είναι εκτενής: βλ.: Τσιανίκας (1997) για τη στάση απέναντι στη σεξουαλική επαφή επί πληρωμής, Memissi (1975) για το ότι η γυναίκες της ισλαμικής κοινωνίας δεν θεωρούνται βιολογικά κατώτερες (όπως αντιμετωπίζει ο Flaubert την Kuchuk) αλλά δυνατές και επικίνδυνες. Buonaventura (1989) για την «καλλιεργημένη» μελαγχολία του Flaubert ως μέρος της ερωτικής στάσης του απέναντι σε μια πόρνη. Tucker (1985) για την οικονομική και κοινωνική θέση της K. Hanem πριν και μετά την εξορία της από Κάιρο, εξαιτίας του νόμου του 1834.

¹⁵³ Said (1996:227)

έδαφος, το άλλο κινείται προς τα πάνω και διαγώνια μπροστά από την κνήμη – όλο αυτό με μια ελαφρά αναπήδηση. Έχω δει αυτό το χορό σε αρχαία ελληνικά βάζα.»¹⁵⁴

Η έμφαση στην την ιστορικότητα του χορού αποτελεί ένα πολύ συνηθισμένο μοτίβο το οποίο θα ξανασυναντήσουμε και αργότερα, στην «πολιτισμική διαχείριση» του χορού από τις γυναίκες της Δύσης. Χαρακτηριστικό της χρήσης του μοτίβου αυτού είναι για άλλη μια φορά ο «ανώτερος» ρόλος του δυτικού: αυτός – ως παρατηρητής και ως υποκείμενο έχει τη δυνατότητα (και τη γνώση) να αναγνωρίσει την «αρχαιοπρέπεια» που το αντικείμενο – η χορεύτρια – ασυνείδητα φαίνεται να «μεταφέρει» στο χορό της. Ο Flaubert, ενώ περιγράφει με αισθησιακό τρόπο την Kuchuk, δεν ξεχνάει να αποστασιοποιείται από το «αντικείμενο» και να διατηρεί τον «παρατηρητικό – ερευνητικό» ρόλο απέναντί του¹⁵⁵. Η Kuchuk παρουσιάζεται αντίθετα «λιγότερο ως μια γυναίκα απ' ό,τι μια έκφραση εντυπωσιακής αλλά λεκτικά ανέκφραστης θηλυκότητας»:

«Όσο για μένα, ελάχιστα έκλεισα τα μάτια μου. Παρατηρώντας αυτό το όμορφο πλάσμα να κοιμάται, [...] η νύχτα μου ήταν μια ατέλειωτη έντονη ονειροπόληση – αυτός ήταν ο λόγος που έμεινα. Σκεφτόμουν τις νύχτες μου στα μπορντέλα του Παρισιού – μια ολόκληρη σειρά από παλιές αναμνήσεις ξαναζύπνησαν μέσα μου – και σκεφτόμουν αυτή, το χορό της, τη φωνή της καθώς τραγουδούσε τραγούδια που για μένα ήτανε δίχως νόημα, ή ακόμα δίχως ευδιάκριτες λέξεις»¹⁵⁶.

Εδώ προφανώς η Kuchuk είναι ένα δείγμα και μια αφορμή για τις ονειροπολήσεις του συγγραφέα. Ο Said στον *Οριενταλισμό* σημειώνει σχετικά:

«Εκείνη δε μίλησε ποτέ για τον εαυτό της, ποτέ δεν παρουσίασε τα αισθήματά της, την εικόνα της, την ιστορία της. Αυτός μίλησε και την αναπαράστησε. Ήταν ξένος, σχετικά πλούσιος, αρσενικός και αυτά συνιστούν ιστορικά δεδομένα κυριαρχίας τα οποία του επέτρεψαν όχι μόνο να αποκτήσει σωματικά την Kuchuk Hanem αλλά και να μιλήσει γι' αυτήν και να πει στους αναγνώστες του κατά ποιον τρόπο ήταν 'τυπική Ανατολίτισσα'. Αποψη μου είναι ότι η θέση ισχύος του Φλωμπέρ απέναντι στην Kuchuk Hanem δεν αποτελούσε μια μεμονωμένη περίπτωση. Κάλλιστα εκπροσωπεί το γενικό πρότυπο ισχύος ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση, και τον λόγο για την Ανατολή που αυτή η σχέση εγκαθιδρύει»¹⁵⁷.

---

¹⁵⁴ Steegmuller (1972:115)

¹⁵⁵ Η Marie Louise Pratt χαρακτηρίζει τη στάση αυτή με τον όρο «seeing – man» (παρατηρητής). Βλ. Pratt (1992:7)

¹⁵⁶ Said (1996:228)

¹⁵⁷ Steegmuller (1972:220, 130)

Έπειτα από τα ταξίδια του και αναστοχαζόμενος την εμπειρία του βεβαιώνει τη σύντροφό του Luise Colete:

«Όσο για την στην Kuchuk Hanem, α! Καθησύχασε το μυαλό σου και διόρθωσε τις ιδέες σου για την Ανατολή. Σε διαβεβαιώ ότι δεν ένιωσε τίποτε απολύτως. Συναισθηματικά, το εγγυώμαι. Σωματικά, το υποπτεύομαι. [...] Η Ανατολίτισσα δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια μηχανή: δεν κάνει διάκριση ανάμεσα στον έναν άντρα και στον άλλο... Καπνίζει, πάει στα λουτρά, βάζει τα μάτια της και πίνει καφέ – σ' αυτό τον κύκλο ασχολιών περιορίζεται η ύπαρξή της. Αυτό που κάνει αυτή τη γυναίκα, κατά μια άποψη, τόσο ποιητική, είναι ότι ανήκει στο περιβάλλον της φύσης. Είναι μια ανατολίτισσα χορεύτρια που τα μάτια της εκφράζουν γαλήνη και κενότητα, γιατί είναι ασυγκίνητα από το πάθος»¹⁵⁸.

Μέσα από αυτές τις περιγραφές μπορεί να αντιληφθεί κανείς πως, αν η Ανατολίτισσα έχει λειτουργήσει στη ζωγραφική και στη λογοτεχνία ως μια μορφή που ενσαρκώνει την «ετερότητα», αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι γενικότερα οι γυναίκες της Ανατολής αναπαρίστανται με έναν ισοπεδωτικό τρόπο ως απορροφημένες στον εαυτό τους, αποχαυνωμένες και ανίκανες να εγείρουν κάποια επιθυμία για οτιδήποτε εκτός του εαυτού τους. Επιπλέον, το ότι η Kuchuk «ανήκει στο περιβάλλον της φύσης» για το συγγραφέα, αποτελεί μάλλον μια τάση «πρωτογονοποίησης» της που επιβεβαιώνει την εξουσιαστική χρήση του δίπολου Φύση – Πολιτισμός για την απόδοση της έμφυλης και φυλετικής διαφοράς, για την οποία κάναμε λόγο στην εισαγωγή. Κατά τη γνώμη μου, ωστόσο, το σημαντικότερο στο παραπάνω απόσπασμα είναι πως η εμπειρία με την Kuchuk φαίνεται να αρκεί για τον Flaubert ώστε να παράγει μια φανερά σχηματοποιημένη εικόνα, όχι μόνο για την Ανατολίτισσα χορεύτρια αλλά τελικά για ολόκληρη την Ανατολή: ο ίδιος παροτρύνει την Colete να «διορθώσει τις ιδέες της» για την Ανατολή με βάση τις δικές του περιγραφές για τη ζωή της Kuchuk Hanem ως Ανατολίτισσας χορεύτριας. Κατ' επέκταση, μπορεί κανείς να συμπεράνει πως η κενότητα και η έντονη παθητικότητα που αποδίδει στην Kuchuk «ανάγονται» και σε χαρακτηριστικά της Ανατολής.

Επομένως, η Ανατολίτισσα μπορεί να λειτουργεί ως «προσωποποίηση» της Ανατολής και να «ενσωματώνει» τα ίδια «γυναικεία» χαρακτηριστικά που αποδίδονται και στην Ανατολή¹⁵⁹. Αυτό συνάγεται όχι μόνο μέσα από το γράμμα του Flaubert στην Colete, αλλά και από τα προηγούμενα παραδείγματα, όπου και η Ανατολίτισσα

¹⁵⁸ Flaubert (1830-1857) στο Steegmuller (1980:181)

¹⁵⁹ Αναφέρομαι σε αυτά του προηγούμενου υποκεφαλαίου.

χορεύτρια - όπως και η Ανατολή - αναπαρίσταται ως παθητική, «διαπερατή», «πρωτόγονη», «αρχέγονη», γοητευτικό απόκτημα καθώς επίσης και αισθησιακή. Η «επικίνδυνη αισθησιακότητα» μάλιστα, που συχνά επισημαίνεται μέσα από την παρομοίωση των χορευτριών με ανατολίτικα – θηλυκά αρχέτυπα όπως η Σαλώμη, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό που συναντάται τόσο συχνά στα κείμενα ώστε να μιλάμε πλέον για ένα σταθερό μοτίβο. Όπως παρατηρεί ο Said:

«Για τον Nerval και τον Flaubert θηλυκές φιγούρες όπως η Κλεοπάτρα, η Σαλώμη και η Ίσις κατέχουν μια ιδιαίτερη σημασία και δεν είναι καθόλου τυχαίο το ότι στο έργο τους για την Ανατολή, όπως και στις επισκέψεις τους σε αυτήν, κατά κύριο λόγο αξιολόγησαν και προώθησαν γυναικείους τύπους αυτού του θρυλικού, εξαιρετικά προκλητικού, και ερωτικού είδους»¹⁶⁰.

Αν και συνδεδεμένος με θρησκευτικά κείμενα, ο πολυβόητος «χορός» της Σαλώμης έχει φτάσει να αποτελεί ορόσημο της εμπειρίας της Ανατολής. Ο μνημειώδης χορός της και ο αποκεφαλισμός του Ιωάννη του Βαπτιστή, επανήλθαν σε πολλές δυτικές αναπαραστάσεις, περισσότερο ή λιγότερο φανερά. Στις περισσότερες από αυτές η Ανατολή παρουσιάζεται ως φοβερό και νοσηρό θέαμα και η Ανατολίτισσα χορεύτρια ως «επικίνδυνα σεξουαλική»¹⁶¹. Η «Σαλώμη» του Oscar Wilde, που γράφτηκε στη Γαλλία το 1896, μια σειρά πινάκων του Gustave Moreau που ανήκουν στο ρεύμα του Συμβολισμού με τον τίτλο «Salome» την περίοδο 1873 – 1876 (βλ. εικόνα 2), όπως επίσης και η ομότιτλη όπερα του R. Strauss που παρουσιάστηκε στο Παρίσι το 1905, αποτελούν παραδείγματα αυτής της επίδρασης.

Όπως επισημαίνει ο Said «η σωστή γνώση της Ανατολής ξεκινούσε από μια συνολική μελέτη των κλασικών κειμένων και μόνο εν συνεχεία προχωρούσε σε μια διεύρυνση των παραπάνω κειμένων με στοιχεία από τη μοντέρνα Ανατολή». Ο τρόπος που οι συγγραφείς ερμήνευαν και στη συνέχεια έγραφαν τις εμπειρίες τους ήταν σε μεγάλο βαθμό βασισμένος στην «ανακάλυψη» ή αναβίωση ήδη εδραιωμένων εικόνων και μορφών από προηγούμενους συγγραφείς. Η ταύτιση της belly dancer με τη Σαλώμη είναι μια ισχυρή απόδειξη λειτουργίας αυτής της διακειμενικότητας¹⁶², της πρακτικής του διακειμενικού δανεισμού και της επανάληψης από την οποία οι δυτικές αναπαραστάσεις της Ανατολής αντλούσαν (και αντλούν) την κυριαρχία τους.

---

¹⁶⁰ Said (1996:219)

¹⁶¹ Το «εξωτικό» εξάλλου ενέχει πάντα ένα βαθμό επικινδυνότητας, γι αυτό και γίνεται γοητευτικό.

¹⁶² Η σημειωτική έννοια της διακειμενικότητας, που εισήχθη από τη Julia Kristeva, συνδέεται πρωταρχικά με μεταστρουκτουραλιστές θεωρητικούς. Κάθε κείμενο επικοινωνιακού μέσου υπάρχει σε σχέση με άλλα. Στην πραγματικότητα, τα κείμενα χρωστούν περισσότερα σε άλλα κείμενα παρά στους κατασκευαστές τους. Τα κείμενα μορφοποιούνται από άλλους κατά πολλούς τρόπους.

Στον Flaubert, η «επικίνδυνη απειλή» της χορεύτριας «ενεργοποιείται» από μια συγκεκριμένη χορευτική κίνηση: την ρυθμική κίνηση του κεφαλιού σε παράλληλη ευθεία με αυτή των ώμων από τη μια πλευρά στην άλλη, ένα χαρακτηριστικό, κοινό σε χορευτικές παραδόσεις από πολλές περιοχές της Ανατολής, όπως επισημαίνει ο Stavrou Karayanni¹⁶³. Ο Flaubert βρίσκει αυτή την κίνηση τρομακτική στο χορό της Azizeh: *«Ο λαιμός της γλιστράει μπρος πίσω, πάνω στη ραχοκοκαλιά της, και πιο συχνά στα πλάγια, λες και το κεφάλι της θα πέσει, τρομαχτική προσομοίωση αποκεφαλισμού»*.¹⁶⁴ Επιπλέον αυτή η «προσομοίωση του αποκεφαλισμού» ενισχύεται από την κενή έκφραση του προσώπου της που συχνά μπλοκάρει ή αποστρέφει την «ενατένιση»: *«Το πρόσωπο της Azizeh είναι πάντα ανέκφραστο»*¹⁶⁵ χαρακτηριστικό που είδαμε και στο παράδειγμα της Kuchuk Hanem.

Τέλος, ο Flaubert σε άλλο κείμενο παραλληλίζει την Kuchuk με τη Σαλαμπώ και τη θεά Τανίτ που περιγράφεται ως «πανγόνιμη», αναπαριστώντας την έτσι ως σύμβολο γονιμότητας. Όπως παρατηρεί σχετικά ο Said *«ιδωμένη μέσα από μια άλλη γωνία η Κιουτσούκ είναι ένα ανησυχητικό σύμβολο γονιμότητας, κατεξοχήν ανατολίτικο μέσα στην πολυτελή και φαινομενικά αδέσμευτη σεξουαλικότητά της»*¹⁶⁶.

Ο συνταξιδιώτης του Flaubert, Maxime du Camp, περιγράφει με περισσότερη λεπτομέρεια τον «σαλωμικό» χορό της Azizeh:

«Είναι κομψή και σχεδόν φοβερή, με το μαύρο της δέρμα, σαν μπρούντζος με πράσινες και χάλκινες ανταύγειες. Τα σπαστά μαλλιά της, γεμάτα από χρυσές πιάστρες, μόλις που σκεπάζεται από ένα κίτρινο μαντίλι με μπλε λουλούδια: τα βαμμένα σχιστά μάτια της μοιάζουν με ασημένιες σφαίρες διακοσμημένες με μαύρα διαμάντια, και είναι θαμπά και ράθυμα όπως αυτά μιας ερωτικής γάτας. Τα λευκά, ίσια δόντια της αστράφτουν πίσω από τα λεπτά χείλη του στόματός της. Ένα μακρύ κολιέ από πούλιες κρέμεται μέχρι την κοιλιά της, δεμένη με μια ζώνη από γυάλινες χάντρες που μπορώ να δω μέσα από τις διαφανείς πτυχές του φορέματός της. Ανάμεσα στα δάχτυλά της οι θορυβώδεις καστανιέτες της κουνούνιζαν και αντηχούσαν χωρίς σταματημό. Ύψωσε τα δύο μακριά χέρια της, μαύρα και γυαλιστερά, κουνώντας τα από τον ώμο ως τον καρπό με ένα ανεπαίσθητο κυματισμό, με απαλές και γρήγορες κινήσεις όπως αυτές των φτερών ενός μετέωρου αετού. Μερικές

---

¹⁶³ Stavrou Karayanni (2004:105)

¹⁶⁴ Steegmuller (1972:121)

¹⁶⁵ Steegmuller (1972:122)

¹⁶⁶ Said (1996:228)

φορές λύνει το σώμα της τελείως προς τα πίσω, στηριζόμενη στα χέρια της, στη στάση της Σαλώμης που χορεύει πάνω στο αριστερό πρόναο του καθεδρικού Rouen»¹⁶⁷.

Αυτό που σε ένα πρώτο επίπεδο το παραπάνω απόσπασμα αποδεικνύει, είναι η προσπάθεια του Maxime du Camp να αποθανατίσει την παράστασή της. Αν και η περιγραφή των κινήσεών της είναι κολακευτική, η περιγραφή των ματιών της υπερβαίνει το «γήινο» και εν τέλει η ίδια η χορεύτρια φαίνεται αλλόκοτη και εξω-ανθρώπινη. Η διαστρεβλωτική «ενατένιση» της Azizeh ενέχει την πρόθεση του Du Camp να έχει τον πλήρη «οπτικό έλεγχο», σε αντίθεση με την Azizeh που σχεδόν δεν έχει «όραση».

Οι αισθησιακές εντυπώσεις που προκλήθηκαν από τις χορεύτριες της Μέσης Ανατολής πήραν μεγάλες διαστάσεις στη δυτική φαντασία. Μάλιστα, στα περισσότερα κείμενα είναι έκδηλα τόσο τα συναισθήματα έλξης και όσο και απώθησης γι' αυτές. Η αντίφαση αυτή φαίνεται να απορρέει από μια βαθιά ανάγκη των δυτικών να συμμετάσχουν σε αυτό το «εξωτικό» θέαμα ώστε να το «αποκηρύξουν» αμέσως μετά, σε μια κυκλική διαδικασία σύμφωνα με την οποία η αποδοκιμασία επιτυγχάνει επιθυμία.

Παρά τις συνενυρέσεις του με την Kuchuk και την Azizeh ο Flaubert σε γράμμα του στον κριτικό και συγγραφέα Charles-Augustine Sainte-Beuve ανέφερε πως «ούτε εγώ, ούτε εσύ, ούτε αρχαίος ούτε σύγχρονος μπορεί να καταλάβει την Ανατολίτισσα γιατί είναι αδύνατο να την προσεγγίσεις»¹⁶⁸. Η έκφραση «la femme orientale» (γυναίκα της Ανατολής) δεν σηματοδοτεί απλά – τόσο για τον ίδιο όσο και τον αναγνώστη του – μια γυναίκα της οποίας οι σεξουαλικές υπηρεσίες μπορούν να αγοραστούν, αλλά λειτουργεί επίσης και ως μεταφορά ενός εξ' ορισμού άγνωστου, απρόσιτου και ακατάληπτου «άλλου» στο σύνολο των ανθρώπων, αλλά και των γυναικών.

«Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στο γράψιμο ταξιδιωτών και μυθιστοριογράφων: οι γυναίκες είναι συνήθως τα δημιουργήματα μιας αρσενικής εξουσιαστικής φαντασίας. Εκφράζουν απεριόριστη σεξουαλικότητα, είναι περισσότερο ή λιγότερο ηλίθιες, και πάνω απ' όλα είναι πρόθυμες»¹⁶⁹ παρατηρεί ο Said και αναφέρει πως οι συνενυρέσεις των δυτικών συγγραφέων με τις Αιγύπτιας alemahs γέννησαν ένα εξαιρετικά δημοφιλές πρότυπο της Ανατολίτισσας. Εμείς θα προσθέσουμε πως εξέφρασαν, αλλά και γέννησαν επίσης ένα δημοφιλές πρότυπο θηλυκότητας.

¹⁶⁷ Steegmuller (1972:154 -155)

¹⁶⁸ Flaubert (*Correspondence*:277)

¹⁶⁹ Said (1996:250)

Η χορεύτρια «ενσωματώνει» μια σειρά θηλυκών ταυτοτήτων: η ερωτική θηλυκή μορφή που ποζάρει στην παράδοση της οριενταλικής εικονογραφίας, η ακατάσχετα σεξουαλική αλλά και ρομαντική μούσα, η μοιραία και επικίνδυνη γυναίκα, αλλά και η (φυλετικά κατώτερη) απάνθρωπη, άβουλη και βουβή μηχανή. Τα χαρακτηριστικά αυτά προφανώς σχετίζονται με εκείνα που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο για την Ανατολή, ακριβώς επειδή η Ανατολίτισσα και η belly dancer ιδιαίτερα αποτελεί την ενσάρκωση της Ανατολής. Στο πρόσωπό και πολύ περισσότερο στο σώμα της συγκεντρώνονται όλα τα χαρακτηριστικά που εκφράζουν και τελικά διαμορφώνουν την αντίληψη της Ανατολής.

Σύγχρονη «Ενατένιση»

Ο ρόλος του belly dance και τα νοήματα που έχουν συνδεθεί με αυτό το χορό τόσο για τις γυναίκες που το χορεύουν, όσο και για τους θεατές τους, έχουν δεχτεί μια σειρά αλλαγών από τότε που για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στη Δύση τον δέκατο ένατο αιώνα¹⁷⁰. Αυτό που θέλουμε να επισημάνουμε στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο ωστόσο, είναι πως η «αφομοίωσή» του belly dance από την κυρίαρχη Δυτική κουλτούρα δεν σήμανε και την απογύμνωσή του από την ηθική αποστροφή που προκαλεί η γεωγραφική και κοινωνική προέλευσή του γενικότερα. Απλά, η φύση της περιθωριοποίησης του έχει αλλάξει μέσα στο χρόνο: από καταφανής μετατράπηκε σε καλυμμένη περιθωριοποίηση, συνοδευόμενη από «σεβασμό απέναντι στη χορεύτρια», και ταμπέλες όπως «μορφή τέχνης», «αρχαίος χορός της γονιμότητας». Έτσι η belly dancer έγινε εξωτική, αλλά και «αποδεκτή».

Συγκεκριμένα, η αρχική «ανακάλυψη» και «θηλυκοποίηση» του belly dance από τους πρώτους δυτικούς επισκέπτες στην Ανατολή εξυπηρέτησε συγκεκριμένους αποικιοκρατικούς σκοπούς, όπως την «περίφραξη» των συνόρων Δύσης – Ανατολής. Το χαρακτηριστικό της αποικιοκρατικής ενατένισης ήταν πως δεν ανακάλυπτε απλά τη belly dancer, αλλά την «κατασκεύαζε»¹⁷¹. Με αυτόν τον τρόπο, το belly dance εξωτικοποιήθηκε, αλλά και διαδόθηκε σε μια πρώτη φάση. Η σύγχρονη «δυτική ενατένιση» στηρίζεται μεν σε μεγάλο βαθμό στα προηγούμενα μοντέλα, αλλά και ανακατασκευάζεται με το να προσαρμόζεται στα σύγχρονα οικονομικά και πολιτικά μορφώματα που συνοδεύουν την παγκοσμιοποίηση. Οι λόγοι δεν είναι πλέον εθνικοί

---

¹⁷⁰ Keft-Kennedy (2005:278)

¹⁷¹ Sant Cassia (2000: 296)

(βρετανική ή γαλλική αποικιοκρατία) αλλά διεθνείς: αφορούν τη διεθνή οικονομία και τον τουρισμό και γι' αυτό οι σύγχρονες «ανακαλύψεις» της belly dancer «προτείνουν» την απόλαυση της εμπειρίας της Μέσης Ανατολής η οποία δεν μπορεί παρά να κατανοηθεί παρά στο πλαίσιο του γενικευμένα καταναλωτικού πνεύματος.

Τουριστική «ενατένιση»: «Τι είναι ένα παραδοσιακό Μαροκινό γεύμα χωρίς μια belly dancer;»¹⁷² (βλ. εικόνα 3)

Ο τίτλος αυτός ανήκει σε ιστοσελίδα ενός αμερικάνικου ταξιδιωτικού οδηγού (που υπάρχει στην ιστοσελίδα των New York Times) και είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφοράς στη σύγχρονη Ανατολίτισσα belly dancer. Το Διαδίκτυο είναι ένα πλούσιο πεδίο για την αναζήτηση ανάλογων σύγχρονων τάσεων που αφορούν το belly dance. Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ιστοσελίδων από διεθνείς τουριστικούς οδηγούς που αναφέρουν το belly dance ως σημαντικό κομμάτι της νυχτερινής διασκέδασης, για τα ταξίδια αναψυχής που προσφέρουν. Στην ενότητα αυτή λοιπόν επιλέγουμε να διερευνήσουμε συγκεκριμένα τον τρόπο που οι αμερικάνικοι ή ευρωπαϊκοί τουριστικοί οδηγοί παρουσιάζουν το ταξίδι στη Μέση Ανατολή, θεωρώντας ότι μπορούν να μας προσφέρουν μια αρκετά αντιπροσωπευτική εικόνα του τι σημαίνει «Ανατολή» και «Ανατολίτισσα belly dancer» για το δυτικό τουρίστα¹⁷³. Ως «μεσάζοντες» δεν προβάλλουν απλά, αλλά «διαμορφώνουν» το τι «πρέπει» να περιλαμβάνει ένα (δυτικό) ταξίδι στην Ανατολή, συμβάλλοντας έτσι – εφόσον έχουν απήχηση σε ένα τεράστιο αριθμό ανθρώπων – στην τυποποίηση και μαζικοποίηση του. Κοινό χαρακτηριστικό των ιστοσελίδων αυτών είναι ότι φιλοδοξούν να προσφέρουν μια όσο το δυνατό πιο πλήρη εικόνα των προορισμών στην Ανατολή που να ενημερώνει αλλά και προδιαθέτει τον επισκέπτη για το τι θα αντιμετωπίσει και ταυτόχρονα παρέχει τρόπους για την «ορθή» αντιμετώπιση.

Οι περισσότεροι, αν όχι όλοι οι τουριστικοί οδηγοί, αναφέρουν τις belly dancers ως απαραίτητο κομμάτι της νυχτερινής ζωής, κυρίως στο πλαίσιο μιας επίσκεψης σε νυχτερινά κέντρα διασκέδασης. Ακολουθούν τρία παραδείγματα άρθρων του διαδικτύου που συστήνουν το belly dance ως θέαμα στα πλαίσια ενός ταξιδιού σε

---

¹⁷² Λεζάντα σε φωτογραφία από το φωτογραφικό άλμπουμ του Ξενοδοχείου Πολυτελείας «La Mamounia» στο Μαρόκο.

Βλ. ιστοσελίδα <http://cruises.about.com/cs/destinations/1/bllamamounia19.htm>

¹⁷³ Δε θα μας απασχολήσουν οι ιστοσελίδες τοπικών τουριστικών φορέων που προβάλλουν πώς οι ντόπιοι και προωθούν το Belly dance στους τουρίστες. Το θέμα αυτό είναι σύνθετο εφόσον εμπλέκει το ζήτημα των πολιτικών του τουρισμού και των εθνικών πολιτικών του πολιτισμού ενός έθνους-κράτους που δε μας αφορά στο παρόν πλαίσιο.

Ανατολικές χώρες: το πρώτο, στα πλαίσια μιας κρουαζιέρας στο Νείλο, το δεύτερο στα πλαίσια ενός ταξιδιού στην Τουρκία και το τρίτο στα πλαίσια ενός ταξιδιού στο Αλγέρι.

Παραδείγματα

1. «Ένα ταξίδι στο χρόνο. Το ταξίδι μας στην Αίγυπτο, Μέρος II» Jimmy Dunn <http://www.touregypt.net/featurestories/time2.htm>

Ο τίτλος του άρθρου αυτού του κειμένου είναι ένα τυπικό παράδειγμα «εξωτισμού στο χρόνο». Για άλλη μια φορά η Ανατολίτικη «θηλυκή» στασιμότητα¹⁷⁴ επισημαίνεται μέσω της ταύτισης ενός ταξιδιού στην Αίγυπτο με «ταξίδι στο χρόνο». Ένα τέτοιο ταξίδι – μπορεί να είναι σήμερα μια οργανωμένη τουριστική κρουαζιέρα στο Νείλο:

«Οι κρουαζιέρες στο Νείλο που περιλαμβάνουν γεύμα δεν απέχουν πολύ από μια εμπειρία σε ένα νυχτερινό club. Υπάρχει συνήθως ένας περίτεχνος μουφές με αξιοπρόσεκτη ποικιλία φαγητών και αρκετά επιδόρπια, αλλά η πραγματική έκπληξη της βραδιάς είναι η διασκέδαση και ο όμορφος ουρανός του Καΐρου. Μια καλή τέτοια κρουαζιέρα, όπως ήταν αυτή, συνήθως περιλαμβάνει μια belly dancer που συνοδεύεται από πλήρη oriental ορχήστρα, ένα νούμερο με περιστρεφόμενο δερβίση και ένα ντουέτο τραγουδιστών που συνήθως τραγουδούν κομμάτια από το mainstream δυτικό ρεπερτόριο. Σε κάποιο σημείο κάθε νούμερου οι διασκεδαστές θα αναμειχθούν με τους γευματίζοντες δίνοντάς τους την ευκαιρία να φωτογραφηθούν μαζί ακόμα και να τους καλέσουν στη σκηνή. Είναι ένα καλό show που κάθε τουρίστας απολαμβάνει»¹⁷⁵.

Τον «πίνακα» της Ανατολής που «ζωγράφισαν» οι αποικιοκράτες δυτικοί τώρα επισκέπτονται ως μνημείο και ως αξιοθέατο οι σύγχρονοι «ενατενιστές». Το belly dance προσεγγίζεται ως ένα «παραδοσιακό» θηλυκό προϊόν της Ανατολής. Οι τουρίστες φωτογραφίζονται μαζί τους βιώνοντας μια καθιερωμένη τουριστική εμπειρία της Ανατολής. Έτσι, μέσα από την «ανακύκλωση» των ήδη διαμορφωμένων οριενταλιστικών στερεότυπων για την Ανατολίτισσα belly dancer, η ιστοσελίδα αυτή προσθέτει τη δική της «συμβολή» στην «παραγωγή» και «αναπαραγωγή» μιας μορφής «τουριστικής διακειμενικότητας». Αυτό που τουριστικοποιείται, γίνεται προϊόν, εμπορευματοποιείται και τυποποιείται μέσα από τις παραπάνω διαδικασίες. Επομένως,

¹⁷⁴ Θηλυκή σύμφωνα με το προειρημένο στερεότυπο περί οπισθοδρομικότητας της Ανατολής με την ίδια λογική που τα στερεότυπα για τη γυναίκα την κατατάσσουν στη Φύση και όχι τον Πολιτισμό, στο ιδιωτικό/ οικιακό και όχι στο δημόσιο, στο στατικό και όχι στο ανανεώσιμο.

¹⁷⁵ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.touregypt.net/featurestories/time2.htm>

δεν είναι απλά η Ανατολίτισσα belly dancer που γίνεται εξωτικό και συνακόλουθα τουριστικό προϊόν, αλλά και η Ανατολίτικη θηλυκότητα, όπως και η θηλυκότητα της Ανατολής.

2. «*Belly Dancing: Θα σας αρέσει ακόμα κι αν διαβάζετε Playboy μόνο για τα άρθρα*»¹⁷⁶.

Tom Broshnahan, <http://www.turkeytravelplanner.com/special/bellydance/index.html>

Ο τίτλος αυτός ανήκει σε άρθρο της ιστοσελίδας Turkey Travel Planner (προγραμματισμένα ταξίδια στην Τουρκία) του Tom Broshnahan, συγγραφέα των πρώτων σε πωλήσεις ταξιδιωτικών οδηγών για την Τουρκία Lonely Planet και Frommer's. Το belly dancing αναφέρεται στο τμήμα «Ταξίδια για ιδιαίτερα ενδιαφέροντα» (Βλ. εικόνα 4). Στο μικρό αυτό άρθρο για το belly dancing, ανάμεσα σε άλλες πληροφορίες για το χορό (πού χορεύεται, σε ποιες περιστάσεις, πληροφορίες για το αντρικό belly dancing, διαφορές του χορού σε πιο συντηρητικές ισλαμικές χώρες όπως η Αίγυπτος) ο Broshnahan επισημαίνει:

«Κατά τη διάρκεια του χορού, οι επαινετικοί θεατές στοιβάζουν χαρτονομίσματα μέσα στις λιγοστές και λεπτές εσοχές της στολής της (χορεύτριας). Χορεύει αρκετά κοντά ώστε να μπορούν να το κάνουν αυτό. Και όταν αυτή χορεύει αρκετά κοντά, αρκετοί άντρες θέλουν να το κάνουν. Απ' όσο ξέρω, οι belly dancers δεν δέχονται ακόμα πιστωτικές κάρτες.»

Η αναπαράσταση αυτή της belly dancer ως εξωτικής, άφωνης και σεξουαλικά διαθέσιμης γυναίκας – σχεδόν ελαφρών ηθών αν κρίνουμε από τη σατυρική περιγραφή για το πώς λαμβάνει τα φιλοδωρήματα – αντανakλά την επιρροή από την αποικιοκρατική παράδοση της δυτικής ενατένισης.

Από την άλλη πλευρά ωστόσο δεν απουσιάζει και η σύνδεση του χορού με την αρχέγονη θηλυκότητα και τη γονιμότητα:

«είναι εύκολο να δει κανείς πως το belly dancing μπορεί να ήταν μια τελετή γονιμότητας σε ένα τόπο, όπως η Αφροδισιάς η πόλη της Αφροδίτης, θεά του Έρωτα ή το Αρτεμίσιο (Ναός της Αρτέμις) στην Έφεσο.»

---

¹⁷⁶ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.turkeytravelplanner.com/special/bellydance/index.html>

3. «Αλγερία: Κανόνες συμπεριφοράς για belly dance ανάμεσα σε μουσουλμανικούς ναούς»¹⁷⁷.

<http://www.algeria.com/blog/algeria-belly-dancing-etiquette-among-the-mosques>

«Μπορεί να εκπλαγείτε βλέποντας στο μενού σας belly dancing εκτός από το γεύμα σε ένα εστιατόριο στο Μαράκες, το Μαρόκο ή την Καζαμπλάνκα. Για τους ντόπιους δεν είναι παρά άλλη μια ερωτική νύχτα στο Αλγέρι. Σαν ξένος όμως σε ένα παράξενο τόπο, μπορεί να μην ξέρετε πώς να φερθείτε (ή να αντιδράσετε) σε ένα εστιατόριο όπου το live belly dancing είναι μέρος της ατμόσφαιρας. [...] Τώρα βγείτε εκεί έξω, απολαύστε την επίδειξη, και μην κάνετε τίποτα για το οποίο η μητέρα σας θα ντρεπόταν»¹⁷⁸.

Αν τα παραπάνω άρθρα αφορούσαν τη διατήρηση των χαρακτηριστικών της «αποικιοκρατικής ενατένισης», το συγκεκριμένο άρθρο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον αφού – μέσω των οδηγιών που παρέχει – σηματοδοτεί μια επαναπροσδιορισμένη στάση του δυτικού θεατή απέναντι στη belly dancer. Ωστόσο ο τρόπος που η Ανατολίτισσα, αλλά και Ανατολή παράγονται μέσα από τις παραπάνω περιγραφές δεν παύει να τις «θηλυκοποιεί» και εντέλει να τις περιθωριοποιεί με διάφορους τρόπους.

Το παραπάνω άρθρο έχει τη μορφή blog¹⁷⁹ και είναι δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα Algeria.com. Για την ανάλυση του είναι επίσης σημαντικό να λάβουμε υπόψη το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται, καθώς και το κοινό στο οποίο απευθύνεται – πληροφορίες που αναφέρονται στο προφίλ της ιστοσελίδας: «Σχετικά με την Team Algeria.com: [...] Η αποστολή μας είναι να αναδυθεί ως κύρια πηγή πληροφόρησης για τους αναγνώστες του Διεθνούς Δικτύου που επιδιώκουν το ταξίδι, το ηλεκτρονικό εμπόριο, και τις υπηρεσίες προμήθειας επιχειρήσεων για ξένες χώρες»¹⁸⁰.

Ο τρόπος με τον οποίο η ιστοσελίδα αυτή προωθεί την οικονομική διείδυση στην Αλγερία προσφέροντας σε ένα δυτικό «αγοραστικό» ή «τουριστικό» κοινό ένα μεγάλο αριθμό πληροφοριών σχετικά με τον πολιτισμό της, δεν απέχει πολύ από την ανάλογη στάση της αποικιοκρατικής πολιτικής. Το συγκεκριμένο blog για τους «κανόνες

¹⁷⁷ Για τη συνολική παρουσίαση του άρθρου βλ. παράρτημα (άρθρο 1).

¹⁷⁸ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.algeria.com/blog/algeria-belly-dancing-etiquette-among-the-mosques>

¹⁷⁹ Πρόκειται για ένας είδος διαδικτυακού σημειωματάριου, που χρησιμοποιείται για την καταγραφή και ταξινόμηση των σκέψεων του συντάκτη, με βάση την ημερομηνία και την ώρα που καταχωρείται. Η θεματολογία του εξαρτάται βέβαια αποκλειστικά από τα ενδιαφέροντα του συντάκτη του. Τα blogs υπάρχουν σε διάφορες παραλλαγές, και σημαίνουν κάτι διαφορετικό για τον καθένα. Για μια εταιρεία μπορεί να είναι ένα μέσο συλλογικής καταγραφής σκέψεων, υποδείξεων και επισημάνσεων, χωρίς να χρειάζεται ηλεκτρονική αλληλογραφία. (βλ. <http://blogs.pathfinder.gr/index?page=help&node=2>)

¹⁸⁰ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.algeria.com/corporate/>

συμπεριφοράς» απέναντι στη belly dancer κάνει αισθητή τη διχοτομία «εμείς» / Δύση – «άλλοι» / Ανατολή κατανέμοντας τους ανάλογους έμφυλους ρόλους εφόσον απευθύνεται με έναν οικείο τρόπο προφανώς μόνο σε άντρες – δυτικούς. Το belly dancing δεν απέχει και πολύ γι' αυτούς από το στριπτίζ, αλλά τα διαφορετικά – επικίνδυνα – συμφραζόμενα είναι αυτά που προϋποθέτουν και επιβάλλουν μια διαφορετική στάση. Σε ένα περιβάλλον ετερότητας μπορεί κανείς να ζησει αυτή την εμπειρία, αλλά να μην κάνει κάτι «για το οποίο η μητέρα του θα ντρεπόταν».

Το ζήτημα της ατμόσφαιρας είναι εξίσου σημαντικό. Το ότι το belly dancing έχει πλέον θεσμοθετηθεί ως «μέρος της ατμόσφαιρας» είναι μια ακόμη ένδειξη της «ανακάλυψης» των προγενέστερων οριενταλιστικών απεικονίσεων του χορού. Η «ξένη» αυτή ατμόσφαιρα με όλα τα στοιχεία του θηλυκού αισθησιασμού και του ερωτισμού που αναφέραμε στην αποικιοκρατική ενατένιση περιγράφεται ως συνήθεια για τους ντόπιους και γίνεται ξανά αντικείμενο ανακάλυψης. Στο πλαίσιο αυτής της ατμόσφαιρας όμως ο σύγχρονος δυτικός «ξένος» ανάμεσα σε «άλλους» χρειάζεται κάποιες οδηγίες ή προφυλάξεις πριν εμβαπτιστεί σ' αυτήν.

Έμφαση δίνεται επίσης στη συμμετοχική πλευρά της εμπειρίας και του ρίσκου που αυτή ενέχει. Η belly dancer είναι και πάλι ένα αισθησιακό ανατολίτικο μνημείο, αλλά η παρακολούθηση του χορού περιγράφεται σαν ένα ακραίο σπορ και το φιλοδώρημα ως ένα ριψοκίνδυνο μέρος της εμπειρίας. «Και δεν θέλετε να είστε ασεβείς σε κανέναν ενώ βρίσκεστε στην Αλγερία, έτσι δεν είναι;». Ο δυτικός δοκιμάζει την εμπειρία του να βρεθεί εκεί, γεύεται την ανατολίτικη θηλυκότητα, αλλά δεν παύει να είναι περιτριγυρισμένος από «άλλους» – «άγνωστους» – «απολίτιστους» και επικίνδυνους ανθρώπους και αυτό κάνει την εμπειρία ακόμα πιο ριψοκίνδυνη και γοητευτική.

Εστιατόρια

«Αν σχεδιάζετε να βγείτε σε ένα ιδιαίτερο ή εξωτικό μέρος για δείπνο, γιατί να μη δοκιμάσετε ένα Μεσανατολικό εστιατόριο και να το απολαύσετε με λίγη μουσική και διασκέδαση με belly dance»¹⁸¹.

Η μεταφορά της Ανατολής στη Δύση είναι ένας τρόπος να «βιώσει» κανείς την Ανατολή χωρίς τους «κινδύνους» της. Τα ανατολίτικα εστιατόρια της Δύσης

---

¹⁸¹ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.acustomdj.com/belly-dance-restaurants.htm>

παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί μέσω του belly dancing (και του φαγητού) «μεταφέρουν» σε «οικεία εδάφη» τη «θηλυκότητα» της ανατολίτικης ατμόσφαιρας «φίλτραρισμένη» και «αποκαθαρμένη» από τα «επικίνδυνα» στοιχεία της¹⁸² με τη belly dancer να συνιστά ένα «κόσμημα» ή «επιδόρπιο» ενός γεύματος. Εστιάζοντας στις κριτικές πέντε εστιατορίων με belly dancing που βρίσκονται στη Νέα Υόρκη, όπως αυτές που παρουσιάζονται στην ιστοσελίδα του περιοδικού New York Magazine, μπορούμε να προσεγγίσουμε το πώς «προβάλλεται» στο δυτικό κοινό αυτή η «μεταφορά».

Παράδειγμα

1. «*Ξεχάστε τι σας έλεγε η μητέρα σας: το να κοιτάζετε επίμονα επιβάλλεται, όταν οι belly dancers είναι παρούσες. Μπουκιές baba ghannouj με μπαχαρικά και λίγο shimmy*»¹⁸³.

Ellen Carpenter, http://nymag.com/nymetro/food/topfive/n_8107/

«1. *Le Figaro Cafe* : η ζωντανή μουσική και ο χορός αποτελούν το έκτακτο πρόγραμμα κάθε Κυριακή νύχτα σε αυτό το καφέ. Παραγγείλτε ένα latte, και μην είστε ντροπαλός: η συμμετοχή του κοινού ενθαρρύνεται.

2. *Chez ES Saada*: οι χορεύτριες με το φιδίσιο χορό τους «ταρακουνάνε» τη στρωμένη με ροδοπέταλα σκάλα σ' αυτό το Μαροκινό εστιατόριο – lounge κάθε Σαββατοκύριακο. [...]

3. *Le Souk*: ο άντρας belly dancer είναι ευχάριστος, αλλά τα βόρεια αφρικανικά τρόφιμα είναι το αληθινό αστέρι.[...]

4. Το *Tagine*, το καλύτερο σημείο της Ένατης Λεωφόρου με διεθνή κουζίνα, προσφέρει και ένα στροβίλισμα της κοιλιάς με κάθε πίτα φασιανών[...]. Και υπάρχουν περισσότεροι τύποι κουσκούς στο μενού από τα δαχτυλίδια στα δάχτυλα των χορευτριών.

5. *Turkuaz*: Το βράδυ της Πέμπτης περιλαμβάνει πάντα και γυμνή κοιλιά (belly-baring) σε αυτό το καυτό σημείο της Δυτικής Πλευράς (West Side).[...]

¹⁸⁴

---

¹⁸² Η έκταση και ο προσανατολισμός της παρούσας εργασίας δεν επιτρέπει την εκτενή εστίαση στην έρευνα του χορού αυτού στα νέα αυτά δυτικά συμφραζόμενα και την «ευκολία» που προσφέρουν για μια «γρήγορη γεύση» της Ανατολίτικης θηλυκότητας. Παρουσιάζει μάλιστα ενδιαφέρον το πώς οι δυτικές belly dancers προτίμησαν να εγκατασταθούν στη Δύση και όχι στην Ανατολή, ακριβώς επειδή επιθυμούσαν να βιώσουν την εμπειρία του επαγγέλματος της belly dancer χωρίς τα «δυσάρεστα επακόλουθα» που θα τους επιφύλασσε η γενέτειρα του χορού - Ανατολή.

¹⁸³ Χαρακτηριστική κίνηση με τρεμούλιασμα στο belly dance

¹⁸⁴ Βλ. ιστοσελίδα http://nymag.com/nymetro/food/topfive/n_8107/

Η ετερότητα που αντιπροσώπευε η χορεύτρια του belly dance για την κυρίαρχη κουλτούρα σχετιζόταν με τη διπλή φύση της (γυναίκα και Ανατολίτισσα), αλλά ήταν κατά κάποιο τρόπο ένας απειλητικός «άλλος». Εκπροσωπούσε μια κουλτούρα και αισθητική από την οποία ο δυτικός «ενατενιστής» ενδιαφερόταν να κρατάει απόσταση.

Με τις σύγχρονες «ανακαλύψεις» του χορού ωστόσο, η belly dancer μπαίνει σε μια ευρύτερη σφαίρα «άλλου». Γίνεται μια «συνηθισμένη» ετερότητα περισσότερο από έναν ιδιαίτερο «άλλο». Αυτό δε σημαίνει ότι έχει πάψει να υφίσταται ως διπλή ετερότητα, αλλά επιπλέον έχει γίνει μια ετερότητα ανάμεσα στις πολλές που αγκαλιάστηκαν ή υποσκελίστηκαν από το «νεωτερισμό». Αυτό σημαίνει ότι «τυποποιήθηκε» επίσημα πια και η σεξουαλικότητά της έγινε ένα «αξιοθέατο» τόσο στο ταξιδιωτικό πακέτο προς Μέση Ανατολή, όσο και στο κοντινότερο oriental εστιατόριο. Η επίσκεψη σε ένα τέτοιο εστιατόριο είναι μέρος του σύγχρονου κοσμοπολίτικου lifestyle σε μια μητρόπολη, όπως η Νέα Υόρκη.

Είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε πώς η αποστασιοποίηση εξακολουθεί να υπάρχει: η belly dancer είναι και πάλι απρόσωπη, τίθεται ως διασκεδαστικό «αντικείμενο» προς παρατήρηση και έχει «διακοσμητικό» ρόλο. «Συρρικνώνεται» από σώμα που χορεύει σε πιο αφαιρετικές περιγραφές όπως «κοιλιά που στριφογυρίζει» ή «δάχτυλα με δαχτυλίδια». Επίσης, αν και το παραπάνω άρθρο είναι γραμμένο από γυναίκα δεν υπάρχει καμία ταύτιση με τη θηλυκότητα της belly dancer. Η σεξουαλικότητα του χορού αυτού περιγράφεται ως ένα προϊόν που απευθύνεται όχι μόνο στα αρσενικά μέλη της Δύσης, αλλά σε μια «αρσενική – καταναλωτική» Δύση.

«Αντι-τουριστική» Δυτική «Ενατενιση»

Ενώ στην αποικιοκρατική ενατένιση της belly dancer δεν υπήρχε το χαρακτηριστικό της αναζήτησης της «αυθεντικότητας» του χορού, παρά μόνο η τάση σύνδεσής του με την αρχαιότητα¹⁸⁵, σήμερα λόγω της «διασποράς» του χορού στη Δύση υπάρχει, παράλληλα με την «τουριστική ενατένιση», ένα άλλο ρεύμα δυτικών «ενατενιστών» που κατά την επίσκεψή τους στην Ανατολή αναζητούν την «αυθεντική» Ανατολίτισσα belly dancer. Συγκεκριμένα, πολλοί διανοούμενοι (αλλά και πολλές δυτικές γυναίκες που ενδιαφέρθηκαν να ασχοληθούν επαγγελματικά με αυτό το χορό όπως θα δούμε αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο) προσπάθησαν να αποστασιοποιηθούν από την

¹⁸⁵ Για παράδειγμα το ότι ο Flaubert εντοπίζει αρχαιοπρέπεια στο χορό της Kuchuk.

«εκλαϊκευση» και την «τουριστικο-ποίηση» του είδους καθώς αναγνωρίζουν τον «εκφυλισμό» που προκάλεσε στο χορό η δυτική επιρροή και αναζητούν το πιο «σχολαστικά ‘αυθεντικό’ ύφος»¹⁸⁶. Την οπτική αυτή θα διερευνήσουμε παρακάτω μέσα από το άρθρο του Tom Verde, αρθρογράφου του διεθνούς τουριστικού οργανισμού Savvy Traveller, για το belly dance στο Κάιρο.

Παράδειγμα

1. «*Η Μυστικιστική Ατμόσφαιρα του Belly Dancing*»¹⁸⁷, (βλ. εικόνα 5) Savvy Traveler, Tom Verde

<http://savvytraveler.publicradio.org/show/features/2000/20000422/belly.shtml>

«[...] Η οδός Harem είναι αυστηρά για τουρίστες, ένα μέρος για να παρακολουθήσει κανείς ερασιτέχνιδες με μεγάλα στήθη ενισχυμένα με σιλικόνη, να κουνάνε προκλητικά τους γοφούς τους και να ‘χτυπιούνται’ στη σκηνή, με κουστούμια γεμάτα πούλιες που τονίζουν τη σάρκα, που είναι τελικά και ό,τι τα show αυτά τείνουν να δείχνουν. Αλλά αυτό δεν είναι το πραγματικό belly dancing. Σίγουρα, το γυμνό δέρμα έχει να κάνει με αυτό το χορό, αλλά το belly dance είναι κάτι παραπάνω από μια απλή ανατολίτικη μορφή burlesque. Είναι ένας τελετουργικός χορός γονιμότητας που χρονολογείται πίσω στην εποχή των Φαραώ, μια λαϊκή συνήθεια [...] που εμείς οι δυτικοί «νοθήσαμε» με αποτέλεσμα τη φαινομενικά ικανή περιγραφή, belly dancing. Για να πάρετε μια ιδέα του αληθινού πράγματος, πρέπει να πάτε σε ξενοδοχεία πέντε αστέρων, σε μέρη όπως το Sheraton Cairo, όπου μια λυγερή, νέα γυναίκα με πυρόξανθα μαλλιά χορεύει τις Πέμπτες βράδυ. Αρκετά νέα στο παιχνίδι, η επαγγελματικά εκπαιδευμένη Dalila ελπίζει να είναι τόσο επιτυχής όσο μερικές από τις προκατόχους της και πιο διακεκριμένες belly dancers όπως η Fifi Abduh, η Dina ή η Lucy, [...]. Πείτε το σοβαρή μορφή τέχνης, πείτε το αρσενική εφηβική φαντασίωση, πείτε το όπως προτιμάτε, το belly dancing πάντα ήταν και παραμένει τόσο ένα μέρος της αιγυπτιακής μυστικιστικής ατμόσφαιρας, όσο και το άρωμα της αγοράς καρυκευμάτων ή το σιωπηλό αλλά προκλητικό βλέμμα της Σφίγγας»¹⁸⁸.

Το ενδιαφέρον ενός διεθνούς τουριστικού οργανισμού όπως ο Savvy Traveller για «διαπολιτισμική επικοινωνία» συνδέεται με τις σύγχρονες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες στις σχέσεις Ανατολής – Δύσης. Αυτό σημαίνει πως με το να

¹⁸⁶ Cowan (1990:1019)

¹⁸⁷ Για τη συνολική παρουσίαση του άρθρου βλ παράρτημα (άρθρο 2).

¹⁸⁸ Βλ. ιστοσελίδα <http://savvytraveler.publicradio.org/show/features/2000/20000422/belly.shtml>

μεταλλάσσονται οι ανάγκες της κυρίαρχης κουλτούρας, μεταλλάσσεται το τι θεωρείται αποδεκτό και γι' αυτό αλλάζει ο τρόπος που ο συγκεκριμένος χορός προσεγγίζεται.

Η ιδιαιτερότητα της παραπάνω οπτικής σε σχέση με αυτή του Flaubert στην «αποικιοκρατική ενατένιση», αλλά και με τα παραδείγματα που είδαμε στην «τουριστική ενατένιση», είναι πως, αν και εξακολουθεί να αντιμετωπίζει «εξωτικά» την Ανατολή - για τον Verde το belly dance «*παραμένει τόσο ένα μέρος της αιγυπτιακής μυστικιστικής ατμόσφαιρας, όσο και το άρωμα της αγοράς καρυκευμάτων ή το σιωπηλό αλλά προκλητικό βλέμμα της Σφίγγας*» - προτείνει την «ανακάλυψη», αλλά και την «κατασκευή» ενός επαναπροσδιορισμένου μοντέλου ανατολίτικης θηλυκότητας: η αντιμετώπιση του belly dance ως μιας «*αρχαίας παρεξηγημένης μορφής τέχνης*» ή ως «*τελετουργικός χορός γονιμότητας*» φέρνει νέα δεδομένα στη δυτική στάση.

Εδώ, η αναζήτησή για «αυθεντικότητα» αφορά την «αγνή» – αποκαθαρμένη από το χυδαίο – μορφή του χορού μέσα από την εξιδανίκευση μορφών ζωής του παρελθόντος. Η απαξίωση των τουριστικών show της οδού *Harem* και των «*ερασιτέχνιδων με μεγάλα στήθη ενισχυμένα με σιλικόνη*», η αναζήτηση για «*το πραγματικό belly dancing*». Η αυθεντικότητα εδώ, συνδέεται μάλλον με μια κοσμοπολίτικη, αναζήτηση – (επαν-)ανακάλυψη του διαφορετικού, με έμφαση στη μοναδικότητα της εμπειρίας, «*μία εμπειρία που συνειδητοποιεί τον εαυτό της*»¹⁸⁹.

Μπορούμε λοιπόν να παρατηρήσουμε ότι ανάλογα με τις διαφοροποιήσεις που στη στάση απέναντι στην Ανατολή, μεταλλάσσεται και το τι εκλαμβάνεται ως «αυθεντικό». Ο W. Benjamin στο άρθρο του «*Το έργο τέχνης στην εποχή της Μηχανικής Αναπαραγωγής*» κάνει λόγο για το μετασχηματισμό της αντίληψης περί αυθεντικότητας, όταν το ενδιαφέρον δεν εστιάζεται πλέον στην αναζήτηση του γνήσιου, αναφέροντας πως: «*από τη στιγμή που το κριτήριο της αυθεντικότητας παύει να είναι εφαρμόσιμο στην καλλιτεχνική παραγωγή, η τελική λειτουργία της τέχνης αντιστρέφεται. Αντί να βασίζεται στην τελετουργία, αρχίζει να βασίζεται σε μια άλλη πρακτική: Τις πολιτικές σκοπιμότητες*»¹⁹⁰.

Επιπλέον, ο Sant Cassia εύστοχα χαρακτηρίζει «*ηγεμονία του γούστου συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων*» τον ιδιαίτερο αισθητικό κώδικα που συνοδεύει το αίτημα του αυθεντικού, καταδεικνύοντας την εξουσιαστική πλευρά του. Η εξουσία αυτή έχει διάφορες εκφάνσεις: από τον έλεγχο της οργάνωσης των παραδοσιακών τελετουργιών, σε μία κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την «*τελετουργικοποίηση*»

¹⁸⁹ Sant Cassia (2000:299)

¹⁹⁰ Βλ. ιστοσελίδα <http://bid.berkeley.edu/bidclass/readings/benjamin.html>

της παράδοσης μέσα από την ανακάλυψή, τη συμμετοχή και την εξωτικοποίησή της η οποία ουσιαστικά εντείνει τη διαφορά Υποκειμένου – Αντικειμένου και εγκαθιδρύει τους έμφυλους ρόλους στα νέα δεδομένα. Η Δύση είναι σε θέση να το αναγνωρίσει ως μορφή τέχνης μέσα από μια εξουσιαστική χρήση της γνώσης, σε αντίθεση με τη συντηρητικότητα της ανατολίτικης κοινωνίας που έρχεται στην επιφάνεια.

Εν τέλει, η ανακάλυψη της «*αρχαίας αυτής παρεξηγημένης μορφής τέχνης*» είναι μια δυνατότητα για τους λίγους και για τους ειδήμονες που είναι σε θέση να το εκτιμήσουν. Ο επαναπροσδιορισμός της διπλής ταυτότητας της Belly dancer (χυδαία – σεξουαλική και ταυτόχρονα αρχαίο σύμβολο γονιμότητας) σε μια νέα μορφή θηλυκότητας αποκαθαρμένης από το σεξουαλικό στοιχείο δεν μπορεί παρά να συνιστά ένα πολλαπλά διαρθρωμένο εξουσιαστικό πεδίο που, μολονότι διαφοροποιεί τις εξουσιαστικές πρακτικές του ως αποτέλεσμα των νέων συνθηκών στις σχέσεις Δύσης – Ανατολής, δεν παύει να λειτουργεί ως πρακτική εξαγνισμού και συνακόλουθα περιθωριοποίησης της ανατολίτικης θηλυκότητας, με την ευρεία έννοια του όρου. Επιπλέον, οι έμφυλοι ρόλοι που από την αποικιοκρατία και έπειτα αποτελούσαν ένα μέσο για την κυριαρχία επί της Ανατολής χρησιμοποιούνται τώρα σε ένα περισσότερο αισθητικό επίπεδο που συνδέεται με τη νοσταλγική αναζήτηση του διαφορετικού.

Ωστόσο, η προθυμία ανακάλυψης του belly dance ως συμβόλου της Ανατολής αλλά και της θηλυκότητας και γονιμότητας δεν περιορίστηκε σε μια ελίτ άντρες-δυτικούς επισκέπτες. Στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς η τάση αυτή εξελίχτηκε από τις γυναίκες της Δύσης που είδαν στο belly dance ως φορέα «*αρχαίας παράδοσης*» για «*όλη*» τη σύγχρονη θηλυκότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

«Οι γυναίκες της Δύσης, τόσο στην Αμερική, όσο και στην Ευρώπη (κυρίως τη Δυτική αλλά και την Ανατολική [...]) ενθουσιάστηκαν με το χορό ως καλλιτεχνική επένδυση. [...] Καθώς αναλάμβαναν τη μελέτη του χορού αυτού και την εις βάθος βελτίωση των τεχνικών του, οι χορεύτριες άρχισαν επίσης να γνωρίζουν σε βάθος αναγνωρίζουν και να καθορίζουν τη συνολική εικόνα του χορού. Το belly dancing γινόταν τόσο ευεργετικό [...] στην Αμερική και αυτό δε μπορούσε παρά να ωφελήσει τη φήμη του παγκοσμίως. Αυτή η σύνθετη μορφή belly dance εξελίχτηκε από πολλούς πολιτισμούς και η απήχισή του ήταν τόσο έντονη στις γυναίκες, ώστε να αγγίζει το ίδιο το DNA τους. Ο χορός αυτός ουσιαστικά ανήκει σε κάθε γυναίκα, ώστε να υπερβαίνει εύκολα όλα τα σύνορα»¹⁹¹.

Η «καλλιτεχνική» αυτή «επένδυση» στο belly dance από τις γυναίκες της Δύσης όπως θα δούμε, αποτέλεσε ένα σύνθετο πεδίο πολλών και διαφορετικών πρακτικών που αφορούν τη διαπραγμάτευση της ταυτότητάς τους, τόσο από άποψη φύλου όσο και εθνοτικής /εθνικής καταγωγής. Ονομάζουμε το κεφάλαιο αυτό «Ανατολικοποίηση» ως μια σχηματική αντιπαράθεση προς το κεφάλαιο «Θηλυκοποίηση», για να δείξουμε ακριβώς ότι η εξουσιαστική πρακτική της θηλυκοποίησης της Ανατολής συνδέεται άρρηκτα με το φαινόμενο της «ανατολικοποίησης» της θηλυκότητας στη Δύση. Ένας μεγάλος αριθμός γυναικών της Δύσης «ανατολικοποιείται»: εκφράζουν τη θηλυκότητα και τη σεξουαλικότητά τους, παραγγέλνουν στολές από χώρες της Ανατολής και ταξιδεύουν στις χώρες αυτές στα πλαίσια μαθημάτων που οργανώνουν οι σχολές τους, χρησιμοποιούν ανατολίτικα ονόματα και ενθουσιάζονται με την κουλτούρα κάνοντας την Ανατολή «μέρος της ζωής τους» μέσω του belly dance. Μας ενδιαφέρουν επομένως

---

¹⁹¹ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.learn-to-belly-dance.com/styles.html>

οι τρόποι με τους οποίους οι γυναίκες της Δύσης οικειοποιούνται αυτό το χορό και κάτω από ποιες προϋποθέσεις.

Επιπρόσθετα, μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε σε τι συνίσταται η στάση των δυτικών belly dancers απέναντι στη σύγχρονη Ανατολή. Στο παραπάνω απόσπασμα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως ένα μουσικό φαινόμενο όπως το belly dance που χρησιμοποιήθηκε για το «χτίσιμο» συνόρων¹⁹², στο συγκεκριμένο πλαίσιο χρησιμοποιείται ως το μέσο που «υπερβαίνει σύνορα». Κατά πόσο όμως τα υπερβαίνει; Όπως θα δείξουμε στη συνέχεια, η «ανατολικοποίηση» για την οποία κάνουμε λόγο στο παρόν κεφάλαιο δε σημαίνει σε καμία περίπτωση την ολοκληρωτική αποδοχή του ανατολίτικου χορού και της Ανατολίτισσας ως θηλυκού προτύπου από τις γυναίκες της Δύσης, ούτε κάποια μορφή «από-αποικιοποίησης» ή «συμφιλίωσης» με την Ανατολή.

Επομένως, η ανάλυσή μας στο παρόν πλαίσιο αφορά το συνδυασμό τριών παραμέτρων: τις γυναίκες της Δύσης, το belly dance και τον Οριενταλισμό. Πιο συγκεκριμένα, το κεφάλαιο αυτό αποτελείται από τέσσερις ενότητες. Η πρώτη ενότητα αποτελεί μια σύντομη επισκόπηση της ανάδυσης της φαντασιακής κοινότητας των δυτικών belly dancers, ενώ στη δεύτερη θα αναλύσουμε δύο βασικές πολιτικές που μεταχειρίζονται οι δυτικές για να επαναπλαισιώσουν το belly dance στα δυτικά δεδομένα. Στη τρίτη ενότητα θα εξετάσουμε τους τρόπους με τους οποίους η επαφή των δυτικών γυναικών με το belly dance εμπλέκει τον Οριενταλισμό. Έτσι, το βασικό σημείο στο οποίο θα καταλήξω είναι πως, ενώ οι πολιτικές επαναπλαισίωσης ξεκινούν από μια έντονη προσπάθεια διάψευσης των σχετικών Οριενταλιστικών αναπαραστάσεων, οι ίδιες δεν παύουν τελικά να υιοθετούν μια καθαρά Οριενταλιστική προσέγγιση του χορού, δημιουργώντας μάλιστα το «δικό τους Οριενταλισμό» με νέα χαρακτηριστικά. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στις πρακτικές που συνδέονται με την προβολή της φαντασιακής κοινότητας του belly dance ως οικουμενικής συμπεριλαμβάνοντας την ανάλυση της ελληνικής περίπτωσης.

3.1. Δυτική Χορευτική Κοινότητα

---

¹⁹² Από την αποικιοκρατική ενατένιση είδαμε πως ο τρόπος που οι δυτικοί αναπαραστούσαν το χορό είχε ανάμεσα σε άλλους, το σκοπό της επισήμανσης των πολιτισμικών διαφορών Δύσης – Ανατολής. Το χορευτικό φαινόμενο συχνά χρησιμοποιείται και για τους δύο σκοπούς. Ο M. Stokes στο *Ethnicity & Identity* αναφέρεται επίσης στη αντιφατική αυτή ιδιότητα της μουσικής. [βλ. Stokes (1994:10)]

Ο αισθησιασμός της Ανατολίτικης θηλυκότητας που ουσιαστικά αναδύθηκε μέσα από τις οριενταλιστικές αναπαραστάσεις, αποτέλεσε τελικά και ένα πρότυπο για τη θηλυκότητα των γυναικών της Δύσης. Παρά το γεγονός ότι, όταν οι γυναίκες της Δύσης πρωτοαντίκρισαν το belly dance στο world fair, τους φάνηκε βάρβαρο και άσεμνο, αργότερα, πολλές γυναίκες τόσο στις Η.Π.Α. και στον Καναδά, όσο και σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες – κυρίως στη Μ. Βρετανία, τη Γαλλία και τη Γερμανία – επέλεξαν να εκφράσουν τη θηλυκότητά τους μέσω αυτού του ανατολίτικου χορού, με πρότυπο αυτό το μοντέλο αισθησιασμού.

Από το 1970 και έπειτα το belly dance γνώρισε μεγάλη εξάπλωση στο λιγότερο συντηρητικό αμερικάνικο περιβάλλον¹⁹³. «Όταν στις αρχές του '70 η 'απελευθέρωση των γυναικών' έκανε λόγο για περισσότερες ευκαιρίες εργασίας, περισσότερη προσωπική αλλά και σεξουαλική ελευθερία για τις γυναίκες, το belly dance πρόσφερε ελευθερίες που φάνηκαν να σχετίζονται με αυτούς τους στόχους. Ενθάρρυνε την αυτο-έκφραση, ελευθέρωσε τις γυναίκες από τους περιορισμούς στη φυσική τους κίνηση (πρόσφερε τόσο σωματική ελευθερία σε σχέση με τις όρθιες θέσεις του μπαλέτου όσο και πνευματική ελευθερία σε σχέση με τις [εξασθενίζουσες ήδη] συμβάσεις του κοινωνικού χορού και έτσι ήταν μια πολύ διεγερτική εμπειρία για όσες έψαχναν μια νέα, πιο άγρια κίνηση) και τις ενθάρρυνε επίσης να εισέλθουν στο προσκήνιο – ένας απελευθερωτικός συνδυασμός για τις γυναίκες που είχαν αρχίσει να βλέπουν τη σοβαροφάνεια και την ευχάριστη ηπιότητα που αναμένονταν από αυτές ως περιοριστικές και λανθασμένες. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο χορός αυτός ήταν απελευθερωτικός για τις γυναίκες»¹⁹⁴.

Ένας επίσης λόγος που ο χορός αυτός έγινε τόσο δημοφιλής στη Δύση ήταν πως δεν απαιτεί αδύνατο σώμα – όπως ισχύει για παράδειγμα στο μπαλέτο. Αμερικάνες, Αγγλίδες, Γαλλίδες, Γερμανίδες, Ρωσίδες κ.α. χορεύτριες με εξωτικά ονόματα όπως «Princess Sheharazade» (Πριγκίπισσα Σεχραζάντ), «Ellena the Persian Kitten» (Έλενα η Περσική Γατούλα) και «Salome» (Σαλώμη) με τη συνοδεία ανατολίτικης μουσικής κατέκλυσαν χώρους επιτέλεσης, όπως «έθνικ» εστιατόρια. Δημιουργήθηκε ταυτόχρονα ένας μεγάλος αριθμός από σχολές σε αστικά κέντρα και από αντίστοιχα μαθήματα σε κολέγια, ενώ παράλληλα κυκλοφόρησαν πολλά περιοδικά με θέμα το belly dance που

---

¹⁹³ Σε σχέση με το πολύ πιο συντηρητικό περιβάλλον του Φεστιβάλ στο Σικάγο, το 1893 που προαναφέραμε.

¹⁹⁴ Βλ. ιστοσελίδα <http://people.uncw.edu/deagona/raqs/feminism.htm>

είχαν πολύ μεγάλη απήχηση στο διαρκώς αυξανόμενο αριθμό γυναικών που αφιερωνόταν στο χορό αυτό¹⁹⁵.

Παρακάτω παραθέτουμε ενδεικτικά παραδείγματα από τις δημοφιλέστερες ερωτήσεις που υπάρχουν σε αμερικάνικες και βρετανικές ιστοσελίδες για το belly dance και αντανακλούν ως ένα βαθμό το πώς οι δυτικές γυναίκες προσεγγίζουν αυτό το χορό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: «Θα πρέπει να είμαι κάποια λεπτή καλλονή;»

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: «Όχι, ιδιαίτερα αν σε ενδιαφέρει να είσαι «αυθεντική». Έχε υπόψη ότι τα πολιτισμικά πρότυπα ποικίλουν. Πολλές κοινωνίες της Μέσης Ανατολής προτιμούν γυναίκες που έχουν περισσότερο «κρέας στα κόκαλα τους», όπως είπε κάποτε ένας Αιγύπτιος.»

ΕΡΩΤΗΣΗ: «Τα ξανθά μαλλιά δεν είναι και τόσο αυθεντικά, σωστά;»

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: «Βασικά είναι. Υπάρχουν πολλές ξανθιές belly dancers στη Μέση Ανατολή, αν αυτό εννοείς αυθεντικό»¹⁹⁶.

ΕΡΩΤΗΣΗ: « Από πού κατάγεται το belly dance;»

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: «Προερχόμενο από τη Μέση Ανατολή, μια απέραντη συλλογή από εξωτικές χώρες, σε όλο το δρόμο από το Μαρόκο, την Τυνησία, την Αλγερία έπειτα την Αίγυπτο και τα κράτη του Κόλπου, έπειτα έχουμε την Ιορδανία, τη Συρία και το Λίβανο. Έχουμε το Ιράκ και έπειτα μια άλλη σημαντική ομαδοποίηση των χωρών γύρω από το Ιράν. Τέλος, έχουμε την Τουρκία και τις διάφορες γύρω χώρες»¹⁹⁷.

Άλλες δημοφιλείς ερωτήσεις είναι του τύπου: «Χρειάζεται μεγάλη κοιλιά για να χορέψεις belly dance;»¹⁹⁸, «Πρέπει να δείξω την κοιλιά μου;», «Πώς αποθαρρύνω την παρεχνόχληση;» «Είναι επικίνδυνο να είσαι belly dancer;», «Πώς δίνεται το φιλοδώρημα;» κ.α.

Με το πέρασμα του χρόνου στην Αμερική ιδρύθηκαν και πολλοί τοπικοί οργανισμοί: το 1977 μια ομάδα χορευτριών από το Vancouver στις Η.Π.Α. σχημάτισε το Σύλλογο «Society for Danse Orientale» και ένα χρόνο αργότερα το MEDA (Middle Eastern Dance Association). Ακολούθησαν κι άλλοι οργανισμοί για το Belly Dance, όπως το Belly Dance New York (βλ. εικόνα 6) το Northern Ontario Eastern Dance Circle of Manitoba, η Βρετανική Ακαδημία Αραβικού χορού (JWAAD) Josephine Wise

¹⁹⁵ Το 'Habibi, the Belly Dancer', και το 'Arabesque' ήταν ανάμεσα στις πρώτες εκδόσεις.

¹⁹⁶ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.bdancer.com/bdanceFAQ.html>

¹⁹⁷ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.zehara.co.uk/factsandfiction.htm>

¹⁹⁸ ο.π.

Academy of Arabic Dance (1990) καθώς και η Διεθνής Ακαδημία του Χορού της Μέσης Ανατολής (1996)¹⁹⁹ που εδρεύει επίσης στις Η.Π.Α.

Λίγο αργότερα το διαδίκτυο αποτέλεσε ένα πολύ σημαντικό μέσο για τη διάδοση και αναγνωρισιμότητα του δυτικού belly dance σε διεθνές επίπεδο. Στο διαδίκτυο συναντάμε ένα μεγάλο αριθμό ιστοσελίδων όχι μόνο από οργανισμούς²⁰⁰, όπως οι παραπάνω, αλλά και από μεμονωμένες επαγγελματίες χορεύτριες, που στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους προώθησης μέσω των προσωπικών ιστοσελίδων τους, παρέχουν ένα μεγάλο σώμα πληροφοριών και άρθρων για το belly dance που είναι αποτέλεσμα προσωπικής τους έρευνας. Η Shira, η Morocco και η Delilah στην Αμερική, η Zehara στη Μ. Βρετανία, η Sibel Nefa στη Γερμανία, η Fatima στη Γαλλία, συγκαταλέγονται στις πιο διάσημες δυτικές επιτελέστριες²⁰¹ (βλ. εικόνες 7, 8 9, 10 και 11), ενώ ταυτόχρονα είναι ευρύτατα γνωστές στο συγκεκριμένο χώρο και ως ερευνήτριες και αρθρογράφοι. Μάλιστα, ακριβώς λόγω του διαδικτύου, οι δημοσιεύσεις τους έχουν τεράστια απήχηση σε εκείνους ή εκείνες που αποφασίζουν να ασχοληθούν με το belly dance.

Τα κείμενα αυτά, όπως θα δούμε στη συνέχεια, δεν περιορίζονται στο να εκφράζουν μια κοινή πολιτική των δυτικών χορευτικών κοινοτήτων αλλά – ίσως πολύ περισσότερο – καθορίζουν, διαμορφώνουν και ουσιαστικά δημιουργούν ένα «εμείς», μια συλλογική συνείδηση, ώστε να μιλάμε πλέον για μια φανταστική δυτική χορευτική κοινότητα. Η κοινότητα αυτή, ως μέρος μιας κυρίαρχης κουλτούρας μπορεί να αρθρώνει εξουσιαστικό λόγο γύρω από το belly dance με ισχύ αρκετή, ώστε να διαμορφώνει μια νέα πραγματικότητα για το νόημα του χορού και τις συνθήκες επιτέλεσης και πρόσληψής του από το κοινό.

Στο σημείο αυτό, είναι πολύ σημαντικό να διευκρινιστεί ότι, αν και στο εξής θα αναφερόμαστε σε μια δυτική χορευτική κοινότητα (ενικός αντί πληθυντικού), η κοινότητα αυτή δεν είναι ομοιόμορφη στο εσωτερικό της, εφόσον στη Δύση προφανώς δεν υπάρχει μια αναπαράσταση για το belly dance. Χρησιμοποιούμε τον ενικό, ακριβώς επειδή στο παρόν κείμενο δε μας ενδιαφέρουν οι διαφορές των δυτικών κοινοτήτων αλλά οι περιπτώσεις που αυτές οι πολλές κοινότητες χρειάζεται να ενεργούν ως μία. Θα

---

¹⁹⁹ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.bellydancenz.org/>

²⁰⁰ Για τις ιστοσελίδες οργανισμών βλ. MEDA: <http://www.medabellydance.com/main/> JWAAD: <http://www.londondance.com/content.asp?CategoryID=791> Belly Dance NY: <http://bellydancenyc.com/> IAMED: <http://www.bellydance.org/>

²⁰¹ Βλ. αντίστοιχα τις ιστοσελίδες τους: <http://www.shira.net/> , <http://www.casbahdance.org/> , <http://www.visionarydance.com/> , <http://www.zehara.co.uk/> , <http://www.sibel-nefa.de/> , <http://www.danseduventre.com/>

φανεί από την ανάλυσή που ακολουθεί ποια είναι τα χαρακτηριστικά που μοιράζονται, καθώς και γιατί κάνουμε λόγο για φαντασική κοινότητα.

3.2. Πολιτικές Επαναπλαισίωσης

«Δυστυχώς, από τους ναπολεόντειους χρόνους ο όρος «Danse du ventre» έχει προσκολληθεί αδιακρίτως σε όλους τους αιγυπτιακούς χορούς σαν ανεξίτηλη δερματοστιξία. Αργότερα, όταν οι Άγγλοι ήρθαν στην Αίγυπτο, μεταφράστηκε από τα Γαλλικά σε «Belly Dance», μόνο για να χαράζει το σημάδι βαθύτερα στη σάρκα κάθε χορεύτριας, είτε καλής, είτε κακής, είτε διεφθαρμένης. Ένα στίγμα που έχει διαρκέσει μέχρι σήμερα! Είναι καιρός να επανορθωθεί μια τέτοια προσβολή και ο ανατολίτικος χορός να βρει την αξιότιμη θέση του ανάμεσα στο πάνθεον της αρχαίας Τέχνης του χορού»²⁰².

Από τη στιγμή που ένα μεγάλο ποσοστό δυτικών χορευτριών άρχισε να ασχολείται επαγγελματικά με το belly dance – πολλές μάλιστα έχοντας το ως αποκλειστικό πόρο εισοδήματος²⁰³ – ήρθαν κι αυτές, όπως και οι Ανατολίτισσες χορεύτριες νωρίτερα, αντιμέτωπες με αυτή την «ανεξίτηλη δερματοστιξία»· την αρνητική φήμη του χορού και τα οριενταλιστικά στερεότυπα που ταυτίζουν τις χορεύτριες με πόρνες – στερεότυπα που, όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η Δύση είχε κατά βάση κατασκευάσει για την Ανατολή κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας.

Σχεδόν σε όλες τις ιστοσελίδες / άρθρα οι δυτικές χορεύτριες – ερευνήτριες²⁰⁴ εκφράζουν ρητά την αντίθεσή τους απέναντι στον αποικιοκρατικό Οριενταλισμό στον οποίο και αποδίδουν τη δημιουργία μιας αρνητικής εικόνας για το χορό, (χωρίς να παραλείπουν ωστόσο άλλους παράγοντες, όπως τη συντηρητικότητα των Δυτικών

²⁰² Βλ. ιστοσελίδα

http://www.nellymazloummadri.org.gr/MADRI-Save_The_Archaic_Wisdom_Of_Oriental_Dance.htm

²⁰³ Βλ. παράδειγμα τη δήλωση της αγγλίδας Zehara <http://www.zehara.co.uk/index.htm> που έχει ιδρύσει τη μεγαλύτερη ιστοσελίδα για belly dance στη Βρετανία και μια σχολή belly dance στο Manchester:

²⁰⁴ Η Zehara επίσης στην αγγλική ιστοσελίδα για το belly dance παραθέτει αποσπάσματα καλλιτεχνών και ταξιδιωτών που ταξίδεψαν στη Μέση Ανατολή κατά τον δέκατο έβδομο και δέκατο όγδοο αιώνα « [...] Τα γραπτά τους περισσότερο από οτιδήποτε άλλο εκφράζουν και το θαυμασμό τους και τις αρνητικές αντιδράσεις τους απέναντι στα πράγματα που είδαν [...]. Μέσα από όλο αυτό αναδύθηκε ο όρος 'Οριενταλισμός', ο οποίος είναι ένας αόριστος όρος που απευθύνεται στην τέχνη που δημιουργείται από τους Ευρωπαίους και που εμπνέεται από τη Μέση Ανατολή. Υπό αυτήν τη μορφή δεν είναι από καμιά άποψη ένας ακριβής απολογισμός της ζωής στη Μέση Ανατολή».(Βλ.ιστοσελίδα <http://www.zehara.co.uk/bdfactsoientalism.htm>) Βλ. επίσης <http://www.middleeasterndance.net/history.html>

εκείνης της εποχής). Η Shira μιλάει για το πώς το ρεύμα των Οριενταλιστών καλλιτεχνών την εποχή της αποικιοκρατίας συνέβαλε στο σχηματισμό μιας αρνητικής εικόνας για το χορό: «[...]Σ' αυτό το περιβάλλον αναπτύχθηκε το οριενταλιστικό ρεύμα. Γι' αυτούς που ταξίδευαν «εκεί» ως τουρίστες ή παρέμεναν εκεί ως στρατιωτικοί και πήγαιναν σε φτηνές, παρακμακές παραστάσεις που προορίζονταν για σεξ, αυτή την εντύπωση είχαν για το τι είναι το belly dance. Τα μυαλά τους μολύνθηκαν με το να βλέπουν κάτι που δεν αντιπροσώπευσε αληθινά αυτό που ο Ανατολίτικος χορός στην πραγματικότητα ήταν. Νόμιζαν ότι ήξεραν τι είναι το 'belly dancing', ακόμα κι αν αυτό που έβλεπαν ήταν ένα νούμερο για τουρίστες»²⁰⁵.

Ένας από τους λόγους που πολλές από τις χορεύτριες διαφωνούν με την ονομασία «belly dance» είναι ακριβώς το ότι παραπέμπει σε εκείνες τις οριενταλιστικές αναπαραστάσεις που στιγμάτισαν το χορό και αφαίρεσαν αρκετό από το κύρος του, δημιουργώντας έτσι προβλήματα στην αποδοχή του ως επαγγέλματος ή ως αρχαίου χορού και ως ισάξιο είδος ανάμεσα σε άλλους χορούς που «αναδεικνύουν» τη θηλυκότητα όπως το μπαλέτο και το φλαμένκο. Ένα μεγάλο ποσοστό χορευτριών²⁰⁶, θεωρεί πιο «επαγγελματικό»²⁰⁷ και «έγκυρο» να ονομάζουν το χορό τους «Ανατολίτικο Χορό», «Raqs Sharki», «Χορό της Μέσης Ανατολής» κ.α.²⁰⁸.

Έτσι προκειμένου να «εισάγουν» αυτό το χορό στη δική τους καθημερινότητά ώστε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του δικού τους πλαισίου υιοθετούν συγκεκριμένες πολιτικές (ή «φίλτρα») που εδώ ονομάζουμε «Πολιτικές Επαναπλαισίωσης». Στο μέρος αυτό θα κάνουμε λόγο για δύο ειδών πολιτικές: Την «αποσεξουαλικοποίηση» και την ταύτιση του χορού με τη «γυναικεία δύναμη και ενότητα». Η πρώτη προκύπτει από την ανάγκη κοινωνικής αναγνώρισης του belly dance ώστε να θεωρείται ισότιμο με τους

²⁰⁵ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/likestrip.htm>

²⁰⁶ Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο οργανισμός MADRI που θα δούμε αργότερα.

²⁰⁷ Η Delilah σε συνέντευξή της αναγνωρίζει τη σχέση της απέχθειας του όρου αυτού με την ανάγκη των χορευτριών να προσδώσουν επαγγελματισμό στο χορό: «πιστεύω πως, αν προσπαθήσουμε να θυμηθούμε και να είμαστε συνεπείς, οι περισσότερες από μας ήρθαν σε επαφή με το χορό αυτό ως «belly dance». Οι πολλοί άλλοι όροι ήρθαν αργότερα στην εμπειρία μας. Σε μια προσπάθεια να βελτιώσουμε την εικόνα και να φαινόμαστε περισσότερο επαγγελματίες αρχίσαμε να το αποκαλούμε «Danse Orientale» [«Ανατολίτικο Χορό»] ή «Middle Eastern Dance» [«Χορό της Μέσης Ανατολής»], αλλά έπειτα βρεθήκαμε να πρέπει να είμαστε Henrietta Kissingers στη Μέση Ανατολή, ενώ ήμαστε συνήθως αρκετά ανίδεες για εκείνο το μέρος του κόσμου.» (Βλ. ιστοσελίδα

<http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/delilah.html> "An Interview with Delilah, 1996" by Kajira Djoumahna, Santa Rosa, Ca. This interview was published in the October/November 1997 issue of Jareeda Magazine.)

²⁰⁸ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης της Shira για το ποιο όνομα προτιμάται για το χορό, το 31,29% προτιμάει τον όρο 'Belly dance', το 30,91% προτιμάει τον όρο 'Middle Eastern dance' ('Χορός της Μέσης Ανατολής'), το 14,29% τον όρο Raqs Sharki κτλ.. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/cgi-bin/cgi-script/csPoller/csPoller.cgi?command=results&cid=1&pid=3>

υπόλοιπους «θηλυκούς χορούς» (όπως το μπαλέτο) και η δεύτερη προκύπτει από την ανάγκη προσαρμογής του χορού στα δεδομένα των σύγχρονων δυτικών έμφυλων σχέσεων. Οι ανάγκες αυτές συνδέονται επίσης με την προσπάθεια των δυτικών γυναικών να «διαψεύσουν» δύο αντίστοιχα Οριενταλιστικά στερεότυπα για τη belly dancer που δεν επιθυμούν ουσιαστικά να συμπεριλάβουν στην ταυτότητά τους: την ταύτιση με την ηδονή και με την παθητικότητα – υποτακτικότητα.

Παρακάτω θα εξετάσουμε ξεχωριστά τις δύο αυτές πολιτικές για αναλυτικούς λόγους, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως είναι εκ των πραγμάτων διαχωρίσιμες²⁰⁹. Επιπλέον, στην ανάλυση κάθε πολιτικής θα εξετάσουμε ποιες είναι οι πρακτικές που υιοθετούν σε κάθε περίπτωση οι δυτικές χορεύτριες.

Αποσεξουαλικοποίηση: «Πώς μπορώ να αποβάλλω την «hoochi-coochi» εικόνα από το belly dance;»²¹⁰

ΕΡΩΤΗΣΗ: «Μου λένε πως [το belly dance], σαν το στριπτιζ, είναι κάτι που μια γυναίκα κάνει ιδιαιτέρως και όχι σε δημόσια εμφάνιση εκτός αν πληρώνεται καλά ή έχει επιδεικτικές τάσεις [...].»

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: «Στις ΗΠΑ, οι γυναίκες εμπλέκονται σε αυτόν τον πολύ αρχαίο χορό, το Belly dancing, ως ένα τρόπο εξύμνησης της θηλυκότητας της γυναίκας, δεδομένου ότι τις βοηθά να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση με το σώμα τους. Οι ασκήσεις Belly dance χρησιμοποιούνται επίσης σε μαθήματα φυσικού τοκετού, και μια πρόσφατη έρευνα που έγινε από το περιοδικό Mideastern Dancer αναφέρει πως εκείνες οι γυναίκες που χόρευαν belly dance γέννησαν το πρώτο παιδί τους με συντομότερες ωδίνες του τοκετού. Το Belly dancing είναι σπουδαίο για τη μέση και τη σπονδυλική στήλη, ενεργεί σαν μια ενίσχυση στην άσκηση, καθώς ο ιδρώτας και η ευγενής φύση των κινήσεων των γοφών βοηθούν το άτομο να παραμένει σε φόρμα. Οι γυναίκες που ασχολούνται με το belly dance διασκεδάζουν πολύ και αισθάνονται νέες στην καρδιά!»²¹¹

Στις ιστοσελίδες τόσο των εθνικών οργανισμών, όσο και των μεμονωμένων χορευτριών γίνεται ιδιαίτερα αισθητή μια συλλογική προσπάθεια για μια σαφή διάκριση ανάμεσα στο belly dance και σε άλλες χορευτικές φόρμες που υποδηλώνουν

²⁰⁹ Για παράδειγμα οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται για την προσαρμογή του χορού στις δυτικές έμφυλες σχέσεις μπορεί να χρησιμοποιούνται και ως πρακτικές αποσεξουαλικοποίησης του χορού.

²¹⁰ «How can I dispel the Hoochi-Coochi image of belly dance?» Μια από τις συνήθεις ερωτήσεις για το belly dance στην ιστοσελίδα <http://www.learn-to-belly-dance.com/image.html>

²¹¹ Βλ. ιστοσελίδα http://www.eijkhout.net/rad/dance_specific/bellydance5.html

το σεξ και τείνουν να συνδέονται ή να ταυτίζονται με αυτό, όπως το exotic dance, το burlesque, το hoochi coochi ή και το στριπτίζ²¹². Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο της Shira με τίτλο «Δεν είναι σαν στριπτίζ;» Οι λόγοι που σας ρωτούν» στο οποίο απευθύνεται στις υπόλοιπες δυτικές χορεύτριες παρέχοντάς τους ιστορικά στοιχεία και επιχειρήματα σε περίπτωση συζήτησης με άτομα που το παρερμηνεύουν²¹³.

Η ανάγκη αποβολής των σεξουαλικών στοιχείων από το belly dance είναι εμφανής στα κείμενα της μεγάλης πλειοψηφίας των χορευτριών και μάλιστα πιο έντονη από οποιοδήποτε άλλο στοιχείο. Ιδιαίτερα όσες ασχολούνται επαγγελματικά, εκφράζουν μεγάλο ενδιαφέρον στο να προσδώσουν κύρος στο χορό αυτό, ασχολούνται με την αναγνώριση και την διάδοση του χορού και το ίδιο το γεγονός της δημιουργίας οργανισμών σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με το σκοπό αυτό. Έτσι, χρησιμοποιούν πολλές και διαφορετικές πρακτικές ή τρόπους με τους οποίους παρουσιάζουν το belly dance ως ένα χορό μη σεξουαλικό. Παρακάτω, έχουμε κατατάξει αυτές τις πρακτικές «αποσεξουαλικοποίησης» σε τέσσερις κατηγορίες.

α. Το Belly dance είναι αρχαίος / παραδοσιακός χορός

Η συγκεκριμένη πρακτική μοιάζει αρκετά με τη διαδικασία «επινόηση της παράδοσης»²¹⁴ στα πλαίσια μιας εθνικής κοινότητας. Η διαδικασία αυτή αφορά την ανακατασκευή του ανατολίτικου παρελθόντος στο δυτικό παρόν και εξυπηρετεί τη δημιουργία μιας συλλογικής ταυτότητας για τις χορεύτριες. Οι δυτικές belly dancers συχνά επικαλούνται το Ανατολίτικο παρελθόν, για να αποδώσουν «καθαρότητα» στο χορό τους, βλέποντας σ' αυτό, το συνδετικό κρίκο που μπορεί να «νομιμοποιήσει» το belly dance στο δυτικό παρόν²¹⁵.

²¹² Το hoochie coochie και το exotic dance αποτελούν απομεινάρια,

²¹³ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/likestrip.htm>

²¹⁴ Με τον όρο «επινόηση της παράδοσης» αναφέρομαι στη διαδικασία που περιγράφουν οι Hobsbawm & Ranger στο ομότιτλο βιβλίο τους: «Με τον όρο 'επινοημένη παράδοση' εννοούμε ένα σύνολο πρακτικών, οι οποίες συνήθως διέπονται από κανόνες, φανερά ή σιωπηρά αποδεκτούς και από μία τελετουργική ή συμβολική φύση και οι οποίες επιδιώκουν να 'κατηχήσουν' ορισμένες αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς μέσω της επανάληψης, η οποία αυτομάτως υποδηλώνει συνέχεια με το παρελθόν. Μάλιστα, όπου υπάρχει η δυνατότητα, επιχειρούν κανονικά να εγκαταστήσουν συνέχεια με ένα κατάλληλο ιστορικό παρελθόν. Ωστόσο, στο βαθμό που υπάρχει αναφορά σε ένα ιστορικό παρελθόν, η ιδιομορφία των 'επινοημένων' παραδόσεων έγκειται στο ότι η συνέχεια με αυτό είναι κατά μεγάλο μέρος πλασματική. Εν ολίγοις, πρόκειται για αποκρίσεις σε καινοφανείς καταστάσεις που λαμβάνουν τη μορφή της αναφοράς σε παλιές καταστάσεις [...]». Hobsbawm & Ranger (1983:36)

²¹⁵ Πρέπει να διευκρινίσουμε στο σημείο αυτό πως δε μας ενδιαφέρει να αξιολογήσουμε ή να θέσουμε υπό αμφισβήτηση και να εξετάσουμε ποιες από αυτές τις πρακτικές «τεκμηρίωσης» ισχύουν ιστορικά ή

Έτσι, στο άρθρο «Belly dance: ένας χορός για όλη την οικογένεια» η Shira παρουσιάζει το μη-σεξουαλικό ρόλο του Belly dance στο Ανατολίτικο παρελθόν, για να δείξει πως τελικά πρόκειται για έναν παραδοσιακό χορό που μπορεί να επιτελείται στα πλαίσια του οικογενειακού περιβάλλοντος:

«Αντίθετα με αυτό που πολλοί Δυτικοί πιστεύουν, ο Ανατολίτικος χορός – το σωστό όνομα για το belly dance – δεν δημιουργήθηκε ως χορός της αποπλάνησης που χορευόταν από ερωμένες, για να διεγείρουν το Σουλτάνο. Για αιώνες, ο ρόλος του Ανατολίτικου χορού στην κοινωνία της Μέσης Ανατολής έχει υπάρξει αυτός ενός λαϊκού χορού που οι άνθρωποι θα επιτελούσαν σε χαρμόσυνες περιπτώσεις, όπως οι γάμοι, η γέννηση ενός παιδιού, τα κοινοτικά πανηγύρια και άλλα γεγονότα που φέρνουν τους ανθρώπους μαζί για να γιορτάσουν. Ήταν ένας χορός που οι άνδρες, οι γυναίκες, και τα παιδιά χόρευαν για διασκέδαση, όχι μια «παράσταση», για να διασκεδάσει ένα ακροατήριο. Ακριβώς όπως Αμερικανοί σε ένα σύγχρονο γαμήλιο γλέντι μπορεί να χορέψουν βαλς, μπλουζ, και άλλους χορούς, έτσι και οι άνθρωποι στη Μέση Ανατολή θα σηκώνονταν με τους φίλους τους να χορέψουν (shimmy) στην αγαπημένη μουσική τους».

Στο απόσπασμα αυτό, ο τρόπος που λειτουργούσε ο χορός στο παρελθόν περιγράφεται ως «φυσικός» ή «σωστός» για το belly dance. Εφόσον δηλαδή ο χορός αυτός παραδοσιακά στην Ανατολή δεν είχε σχέση με το σεξ, έτσι θα πρέπει να ισχύει και στα σύγχρονα δυτικά συμφραζόμενα, άσχετα από το αν αυτά διαφέρουν από εκείνα του ανατολίτικου παρελθόντος και άσχετα από τα γεγονότα που μεσολάβησαν. Κατά κάποιο τρόπο η συγκεκριμένη χρήση του παρελθόντος τείνει προς το να διαγράψει ή να παραλείψει τις δυτικές επιρροές / τομές από την ιστορία του χορού με στόχο την εδραίωση μιας συνέχειας με το – «καθαρό» από σεξουαλικά στοιχεία – ανατολίτικο παρελθόν.

β. Το Belly dance είναι γυμναστική / άσκηση για το τοκετό

«Είμαι καλλιτέχνης και αθλήτρια τόσο εκπαιδευμένη όσο οποιαδήποτε μπαλαρίνα, ολυμπιακή γυμνάστρια ή πατινέρ. Η μητέρα μου χορεύει belly dance μόνο για διασκέδαση και άσκηση, πηγαίνουμε στα εργαστήρια μαζί, και καλά θα κάνατε να συνειδητοποιήσετε ότι δεν συμμετέχουμε σε κάποιο είδος σεξουαλικής εκμετάλλευσης. [...] Έχετε την ίδια εντύπωση για μια κολυμβήτρια, μια χορεύτρια του huila, μια μπαλαρίνα με εφαρμοστή

όχι, γιατί κάτι τέτοιο θα μας ωθούσε σε μια ιστορική προσέγγιση του χορού. Περισσότερο μας ενδιαφέρει το ίδιο γεγονός της επιλεκτικής χρήσης του παρελθόντος, οι τρόποι δηλαδή με τους οποίους διαμορφώνεται το σώμα εξουσιαστικών λόγων γύρω από το ανατολίτικο παρελθόν και η κατανόηση των λόγων που οδήγησαν τις δυτικές γυναίκες στο σημείο να επικαλεστούν αυτό το παρελθόν.

φόρμα στο χρώμα του δέρματος, μια πατινέρ που κάνει τα split ή μια ακορβάτισσα στο Cirque de Soleil;»

Ένα από τα επιχειρήματα των χορευτριών είναι πως ο χορός αυτός δεν έχει καμία σχέση με σεξουαλική αποπλάνηση, γιατί τελικά το οικειοποιούνται ως μια σύγχρονη γυμναστική άσκηση που απλά ωφελεί τη φυσιολογία των γυναικών. Αυτός είναι και ένας ακόμα λόγος που πολλές χορεύτριες δεν συμφωνούν με τον όρο belly dance, εφόσον, όπως υποστηρίζουν, γυμνάζει όλο το σώμα και η κίνηση εστιάζεται πολύ περισσότερο στους γοφούς απ' ό,τι στην κοιλιακή χώρα.

Η προσέγγιση του belly dance ως γυμναστικής αποτελεί μια πρακτική που συχνά «μεταχειρίζεται» το σύγχρονο δυτικό παρόν και λειτουργεί επίσης ως μέσο «κάθαρσης» του χορού. Αυτό σημαίνει πως η προβολή του χορού ως κομμάτι της σύγχρονης θηλυκότητας και ως «μόδα» στον τομέα της γυμναστικής εξυπηρετεί επίσης το σκοπό «εξαγνισμού» του χορού και επαναπροσδιορισμού του στα νέα συμφραζόμενα. Σχολές με τμήματα fitness belly dance, βιντεοσκοπημένες σειρές με belly dance συνδυασμένο με ασκήσεις αεροβικής γυμναστικής για το σπίτι που κυκλοφορούν στο εμπόριο και ένας μεγάλος αριθμός σχετικών άρθρων δίνουν έμφαση προς αυτή την κατεύθυνση²¹⁶ (βλ. εικόνες 12 και 13). Με αυτό τον τρόπο, το belly dance λειτουργεί ταυτόχρονα ως μέσο επαναπροσδιορισμού της σχέσης ανάμεσα στη θηλυκότητα και τη νεωτερικότητα.

Κατά τον ίδιο τρόπο το belly dance ως μια σύγχρονη άσκηση κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα μεταξύ των χορευτριών: *«Η βασική στάση για το belly dance, με τα γόνατα ελαφρώς λυγισμένα, τη λεκάνη προς τα κάτω, και τον κορμό όρθιο, είναι άριστη για την αντιμετώπιση πολλών από τις κοινές ταλαιπωρίες που συνδέονται με τις φυσικές αλλαγές του σώματος που μια γυναίκα δοκιμάζει κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης [...]»*

Στο πλαίσιο αυτό θεωρείται πως είναι ένας χορός που εξυμνεί τη μητρότητα, κάνει την έγκυο να νιώθει όμορφα για το σώμα της και την ωφελεί, ενώ συχνές είναι και οι αναφορές που θεωρούν το χορό αυτό, μίμηση του τοκετού (βλ. εικόνες 14 και 15).

---

²¹⁶Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένα άρθρο της εφημερίδας Times που αναφέρει πως: «Στην τρέχουσα αναβίωση του belly dance, η φήμη του ως σαγηνευτική τέχνη έχει χάσει βαρύτητα. Περισσότερο, προάγεται ως τρόπος – για τις γυναίκες όλων των ηλικιών και σωματότυπων – όχι μόνο να τονώσουν τις γραμμώσεις τους αλλά και για να εμβαθύνουν στον ψυχικό κόσμο τους.» Βλ. ιστοσελίδα <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,366315,00.html>

Για περισσότερα σχετικά άρθρα στο διαδίκτυο βλ. ιστοσελίδες: <http://www.zehara.co.uk/healthbenefits.htm>, <http://www.zehara.co.uk/backproblems.htm> <http://www.cnn.com/2003/HEALTH/diet.fitness/06/13/bellydancing/index.html>

«Στις παρατηρήσεις μου ως μαία άρχισα να αντιλαμβάνομαι πως οι κινήσεις που χρησιμοποιούνται στο belly dance ουσιαστικά μιμούνται πολλές από τις φυσικές και συναισθηματικές εκδηλώσεις του τοκετού στο σώμα μιας γυναίκας»²¹⁷.

Ένα από τα πιο διαδεδομένα άρθρα στην κοινότητα των δυτικών belly dancers είναι το «Roots» («Ρίζες») που έγραψε η Morocco²¹⁸ τη δεκαετία του 1970, στο οποίο η τελευταία παρουσιάζει τη «μητρική» διάσταση του belly dance. Το άρθρο αυτό αφορούσε την προσωπική ανακάλυψη αυτής της σύνδεσης, και την εμπειρία της σε ένα παραδοσιακό τελετουργικό γέννησης στη Μέση Ανατολή που επιβεβαίωσε για την ίδια ότι το belly dance είναι πράγματι ένας «χορός γέννησης». Επίσης στην έρευνά της για μεθόδους προετοιμασίας τοκετού (όπως η μέθοδος Lamaze), εντόπισε πολλές ομοιότητες των ασκήσεων που διδάσκονται στα μαθήματα προετοιμασίας τοκετού – και σε μερικές περιπτώσεις ακριβώς οι ίδιες κινήσεις – με αυτές που διδάσκονται σε μαθήματα belly dance.

Η Barbara Brandt στις συνεργασίες της με μαίες, ερεύνησε επίσης τη χρησιμότητα του belly dance ως άσκηση για προετοιμασία τοκετού, η Delilah στο άρθρο της «Belly Dancing as Birth Dance – A Labor of Love» («Το Belly Dance ως Χορός Γέννησης – Ένας Τοκετός Αγάπης») έγραψε για τις προσωπικές τις εμπειρίες ως έγκυος belly dancer, αλλά και η Cathy Moore που είναι επίσης χορεύτρια, στο άρθρο της «Childbearing & Mothering In the Belly of the Goddess: Belly Dance for Pregnancy and Birth» εντοπίζει μέσα από την οπτική του επαγγέλματός της ως μαίας τις σχέσεις του χορού με τον τοκετό.

«Υποθέτω ότι θα μπορούσατε κατά κάποιο τρόπο να χαρακτηρίσετε νεωτερισμό το γεγονός ότι μια μαία εστιάζει στην κατεύθυνση της μελέτης μιας αρχαίας μορφής χορού της οποίας οι ρίζες ξεκινούν από προετοιμασίες και ιεροτελεστείες τοκετού [...]. Το belly dance είναι μια αρχαία μορφή χορού με αφετηρία τον τοκετό που προσφέρει πολλά οφέλη για τις σύγχρονες γυναίκες που επιδιώκουν να πάρει τη δύναμή τους κατά τη διάρκεια αυτής της σημαντικής διαβατήριας τελετής»²¹⁹.

Όπως και με την περίπτωση προβολής του ως ενός σύγχρονου είδους γυμναστικής, και εδώ ο διάλογος με τη νεωτερικότητα ανακατασκευάζει το χορό και τον νομιμοποιεί στο δυτικό παρόν. Η συσχέτιση του belly dance με τη γέννηση λειτουργεί επίσης ως κρίκος της σύγχρονης μορφής του χορού με την αρχαία μορφή του, συνδέει το

²¹⁷ Βλ. ιστοσελίδα http://www.susunweed.com/herbal_ezine/October05/childbearing.htm

²¹⁸ Μία από τις γνωστότερες χορεύτριες και ερευνήτριες που έχει ως έδρα της τον Καναδά αλλά και τη Ν. Υόρκη

²¹⁹ Βλ. ιστοσελίδα http://www.susunweed.com/herbal_ezine/October05/childbearing.htm

παρελθόν με το παρόν, αποδίδοντάς του διαχρονία και λειτουργώντας έτσι, «εξαγνιστικά».

Πρέπει να τονίσουμε πως η προσπάθεια των χορευτριών να προσαρμόσουν το belly dance στην εικόνα της σύγχρονης δυτικής γυναίκας αλλά και να το «αποσεξουαλικοποιήσουν» δεν περιλαμβάνει απλά τη χρήση του αρχέτυπου της μητέρας αλλά, όπως θα δούμε, βασίζεται αρκετά σ' αυτό.

γ. Το belly dance είναι τέχνη / είδος οικογενειακής διασκέδασης.

«Νιώθω έντονα πως αυτό που κάνουμε είναι *ΤΕΧΝΗ* και όχι κοινωνική εθιμοτυπία ούτε καν φολκλωρικός χορός» ισχυρίζεται η Delilah.

Η κοινωνία του belly dance ως τέχνη και ως είδος διασκέδασης για όλη την οικογένεια στα κείμενα των δυτικών χορευτριών λειτουργεί «αποσεξουαλικοποιητικά» για το belly dance²²⁰. Η τεκμηρίωση του χορού ως τέχνης και καθιέρωσή του ως οικογενειακή διασκέδαση φαίνεται πως ανάγονται σε κριτικής σημασίας ζητήματα για την επαναπλαισίωσή του χορού στα δυτικά συμφραζόμενα²²¹. Για το λόγο αυτό, οι χορεύτριες θέλουν να ελέγχουν και να αποτρέπουν το σεξουαλικό στοιχείο στο belly dance με το να αποδοκιμάζουν συναδέλφους τους που ο χορός τους μπορεί να υπονοεί το σεξ και να προκαλεί. Η Shira κάνει αναφορά στο θέμα αυτό:

«Ακόμη και μερικά μέλη της δικής μας κοινότητας χορού έχουν ενθαρρύνει αυτήν την ιδέα του belly dance ως φτηνή σεξουαλική ψυχαγωγία. Έχω ακούσει πολυάριθμες αναφορές για «belly dancers» που:

- Επιτρέπουν σε άντρες να βάζουν φιλοδωρήματα βαθιά στους στήθους τους
- Δέχονται φιλοδωρήματα από τα δόντια των αντρών
- Φορούν πολύ αποκαλυπτικές ενδυμασίες που μετά βίας καλύπτουν θηλές ή γλουτούς
- Χορεύουν πίσω από ένα φαλακρό άντρα από το κοινό, τοποθετούν ένα στήθος από κάθε πλευρά του κεφαλιού του, και δονούν τα στήθη τους
- Περιλαμβάνουν στο χορό τους φανερά σεξουαλικά ανοίγματα με τη λεκάνη
- Προσηλώνουν το βλέμμα τους σε ένα συγκεκριμένο θεατή και γλείφουν προκλητικά τα χείλη τους προς αυτόν

---

²²⁰ Εννοείται ότι η «αποσεξουαλικοποίηση» του χορού στοχεύει ακριβώς στην κοινωνική αναγνώριση του χορού και στην καθιέρωση του ως Τέχνη. Αυτός ο «φαύλος κύκλος» οφείλεται στο ότι η τέχνη χρησιμοποιείται ως εξουσιαστικός λόγος (discourse)– με τον ίδιο τρόπο που βαφτίζουμε κάτι δικό μας με σκοπό να το αποκτήσουμε.

²²¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα το άρθρο της Shira που παρουσιάζει το Belly dance ως ένα χορό για όλη την οικογένεια. Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/whole-family.htm>

–Βάζουν τις φούστες τους πάνω στο πρόσωπο ενός θεατή και κινούν πέρα – δώθε τις λεκάνες τους μόνο γι’ αυτόν

–Πρωθούν επιθετικά τα χορευτικά βίντεο τους σε κοινό της νύχτας.

Όταν οι *belly dancers* κάνουν αυτά τα πράγματα, δεν προκαλεί καμία κατάπληξη το γεγονός ότι το κοινό το βλέπει ως μια υποβαθμισμένη ψυχαγωγία ενηλίκων. Οι περισσότερες καλλιτέχνιδες του Ανατολίτικου Χορού δουλεύουν σκληρά για να αναπαραστήσουν το χορό ως ψυχαγωγία που να είναι κατάλληλη για τα κοινοτικά φεστιβάλ και άλλες οικογενειακές περιπτώσεις, αλλά είναι μια σταθερή μάχη το να υπερνικήσουν τις εντυπώσεις που αφήνονται από τα νούμερα μερικών»²²².

Με τον τρόπο αυτό η Shira δεν «επιπλήττει» απλά τις αμφιλεγόμενης αξίας συναδέλφους της, αλλά ταυτόχρονα διαμορφώνει – απευθυνόμενη στις νέες χορεύτριες όσο και σε κάθε ενδιαφερόμενο – τα όρια του τι είναι σεξουαλικό και τι όχι και κατ’ επέκταση τι είναι αποδεκτό και τι δεν περιλαμβάνει η ταυτότητα της δυτικής χορευτικής κοινότητας και του χορού. Μια ακόμα σημαντική επισήμανση είναι ότι ο όρος «Ανατολίτικος Χορός» εδώ χρησιμοποιείται για να διαφοροποιήσει τις «καλλιτέχνιδες που δουλεύουν σκληρά» από εκείνες που κατά τη Shira «ενθαρρύνουν την ιδέα του *belly dance* ως φτηνή σεξουαλική ψυχαγωγία».

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης πρακτικής, σημαντική επιδίωξή τους αποτελεί μάλιστα η εδραίωση νέων συνθηκών πρόσληψης του χορού από το κοινό όπως για παράδειγμα τους κανόνες του φιλοδώρηματος – ένα έθιμο για το οποίο γίνεται έντονη συζήτηση και θα το ξανασυνατήσουμε σε άλλα παραδείγματα – κυρίως όσον αφορά το πώς να το διαχειριστούν οι χορεύτριες χωρίς να ξεπεραστούν τα «όρια».

δ. Το Belly dance είναι ένας χορός από γυναίκες για γυναίκες

«Όταν φοιτούσα στο κολέγιο στις αρχές της δεκαετίας του '80, παρουσιάσαμε με κάποιες φίλες μου ένα πρόγραμμα για το *belly dance*. [...] Κατόπιν, μια κοπέλα από το κοινό μου είπε: 'θεωρώ τον εαυτό μου φεμινίστρια, και προσβλήθηκα από αυτό που μόλις κάνατε. [...]' Απάντησα, ότι θεωρώ και εγώ τον εαυτό μου φεμινίστρια, και αυτό που κάναμε ήταν ένας χορός από γυναίκες για γυναίκες και μια έκφραση της δύναμης των γυναικών»²²³.

²²² ο.π.

²²³ Βλ. ιστοσελίδα <http://people.uncw.edu/deagon/raqs/feminism.htm> Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί πως η Deagon έχει αργότερα προσθέσει για το παραπάνω απόσπασμα πως «Το 1999, ως

Στο πλαίσιο αυτό η ιδέα του belly dance ως χορού «από γυναίκες για γυναίκες» – κάτι που συχνά αναφέρεται πως συνέβαινε παραδοσιακά στη Μέση Ανατολή – σχετίζεται με μια φεμινιστική προσέγγιση της γενικότερης αντίληψης του χορού και επεκτείνεται στο ότι ο χορός αυτός δεν έχει σχέση με την αποπλάνηση αντρών αλλά αντιθέτως εκφράζει τη γυναικεία δύναμη.

Η φεμινιστική ερμηνεία του χορού και το belly dance ως σύμβολο ανεξαρτησίας των γυναικών σχετίζεται άμεσα με το εγχείρημα «αποσεξουαλικοποίησης» του χορού και συναντάται σχεδόν σε όλες τις τοποθετήσεις των δυτικών belly dancers. Όπως ισχυρίζεται η Andrea Deagon στο άρθρο της για τη σχέση του belly dance με το Φεμινισμό, «οι περισσότερες [belly dancers] θεωρούν ότι χορεύουν για τον εαυτό τους και για ένα ευρύ ακροατήριο, παρά για να αποπλανήσουν τους άντρες.»²²⁴ Η διάσταση αυτή μας επιτρέπει να περάσουμε στη δεύτερη πολιτική επαναπλαισίωσης εφόσον συνδέεται άρρηκτα με την ανάγκη των δυτικών χορευτριών να αποβάλλουν το στερεότυπο της υποτακτικότητας.

Από – υποτακτικοποίηση

«Πιστεύω πως όταν οι άνθρωποι γνωρίζουν αληθινές belly dancers, βρίσκουν δυναμικές έξυπνες γυναίκες πίσω από αυτό το πέπλο»²²⁵ υποστηρίζει η Delilah.

Η συγκεκριμένη περιγραφή όπως και η περιγραφή του παραδείγματος της προηγούμενης παραγράφου έρχονται σε αντίθεση με αυτές των παλιών αλλά και σύγχρονων «ενατενιστών» που απέδιδαν τόσο στη belly dancer όσο και στο χορό παθητικότητα και υποτακτικότητα. Προφανώς, η ανάγκη των δυτικών χορευτριών να μην ταυτιστούν με τα συγκεκριμένα στοιχεία των οριενταλιστικών αναπαραστάσεων για τις ανατολίτισσες belly dancers είναι εξίσου σημαντική (όπως και η «αποσεξουαλικοποίηση») ακριβώς επειδή αφορά όχι μόνο τη σχέση τους με το αντρικό φύλο αλλά και τη σχέση τους με τις υπόλοιπες γυναίκες. Έτσι, με το να ταυτίζουν το

καθηγήτρια που διδάσκει σε ένα πρόγραμμα μελετών των γυναικών και σπουδάστρια του belly dance από την ηλικία των δέκα έξι, είμαι ακόμα σύμφωνη με μια φεμινιστική ερμηνεία του χορού. Δεν τον περιγράφω πλέον ως χορό «από και για τις γυναίκες». Ενώ μπορεί να είναι, αυτή η περιγραφή είναι πάρα πολύ απλοϊκή για έναν χορό που εμπλέκει σε τέτοιο βαθμό τις κεντρικές έννοιες του φύλου, της γέννησης και του συναισθήματος. Τώρα έχω επίσης ανάμεικτα συναισθήματα για τη λέξη «δύναμη», δεδομένου ότι περιέχει ιδέες κυριαρχίας και εξαναγκασμού που είναι σε διαφωνία με το χορό όπως τον αντιλαμβάνομαι. Αλλά αισθάνομαι έντονα ότι το belly dance δρα νδυναμωτικά για τις γυναίκες. Στην επιτέλεση βρίσκω μια φωνή που εκφράζει την ουσιαστικά θηλυκή εμπειρία ζωής, και γίνομαι ένας αγωγός μέσω του οποίου τα ακροατήριά μου μπορούν να μοιραστούν το όραμά μου. Μέσω της διδασκαλίας μου βοηθώ άλλους να βρουν τη δική τους φωνή. Αυτή είναι η γυναικεία δύναμη, και ολόψυχα πιστεύω ότι αυτός ο χορός είναι ευεργετικός για τις γυναίκες.»

²²⁴ Βλ. ιστοσελίδα <http://people.uncw.edu/deagona/raqs/feminism.htm>

²²⁵ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/delilah.html>

belly dance με «γυναικεία δύναμη», οι δυτικές χορεύτριες δεν διεκδικούν μόνο τη «νομιμοποίηση» και τον επαναπροσδιορισμό του νοήματος του χορού, αλλά επιδιώκουν επίσης τη χρήση του ως μέσο για την «ανακατασκευή» της θηλυκότητας και κατ' επέκταση ως μέσο «διαχείρισης» και διαπραγμάτευσης των έμφυλων σχέσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, η φεμινιστική προσέγγιση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της προσέγγισης του belly dance από τις δυτικές γυναίκες. Η «συμμαχία» τους αυτή με το φεμινισμό λειτουργεί ως μέσο από-υποτακτικοποίησης. Σύμφωνα με την Andrea Deagon, οι φεμινίστριες και οι belly dancers είναι φυσικοί σύμμαχοι από πολλές απόψεις: *«Οι φεμινίστριες είναι ιδιαίτερα 'εξειδικευμένες' στο να βλέπουν την γυναικεία έκφραση να καταστέλλεται από τις πατριαρχικές προσδοκίες. Οι φεμινίστριες, όπως οι belly dancers, έχουν συνηθίσει την παρανόηση. Ενώ οι belly dancers απεικονίζονται συχνά ως επιδειξιμανείς ή σεξουαλικά ανήθικες, οι φεμινίστριες επίσης συχνά τιτλοφορούνται λεσβίες, ριζοσπαστικές κ.α.. Οι φεμινίστριες γνωρίζουν ιδιαίτερα ότι οι δημόσιες εικόνες των γυναικών μπορούν να είναι παραπλανητικές, και ότι συχνά υπάρχει μια διαφορετική ιστορία πίσω από την «ιστορία» που η κοινωνία δέχεται. [...]*²²⁶.

Επιπλέον, ο δυναμισμός και η ανεξαρτησία αποτελούν χαρακτηριστικά που μπορούν να καθαιρέσουν όσα μέχρι τώρα προσκολλώνται ως στερεότυπα στις belly dancers, αλλά και σε όλες τις γυναίκες. Παράλληλα, η φεμινιστική οπτική του belly dance σχετίζεται και συμβάλλει στην κατασκευή μιας συλλογικής συνείδησης εντός της δυτικής χορευτικής κοινότητας και στη δημιουργία ενός «εμείς» που υποδηλώνει τη γυναικεία ενότητα. Όπως επισημαίνει η Deagon *«με κάποιους τρόπους η φεμινιστική σκέψη υποστηρίζει την πορεία που έχει λάβει το belly dance στο δυτικό κόσμο για τις δυτικές γυναίκες»*²²⁷.

3.3. Οικειοποίηση του Οριενταλισμού

*«[...] Εκείνο που γίνεται φανερό δεν είναι μόνο η υπεροχή της δυτικής προοπτικής. Είναι επίσης η θριαμβευτική τεχνική του να παίρνει κάποιος την τεράστια γονιμότητα της Ανατολής και να την καθιστά συστηματικά, ή ακόμη και αλφαβητικά γνώσιμη για το δυτικό ανειδίκευτο κοινό»*²²⁸

²²⁶ Βλ. ιστοσελίδα <http://people.uncw.edu/deagona/raqs/feminism.htm>

²²⁷ ο.π.

²²⁸ Said (1996:85)

Μέχρι τώρα είδαμε πως η δυτική χορευτική κοινότητα εκφράζει μια έκδηλα αντίθετη στάση απέναντι στον Οριενταλισμό και οι πολιτικές που περιγράψαμε χαρακτηρίζονται από αυτήν. Στο παρόν πλαίσιο ωστόσο θα δούμε πώς οι δυτικές χορεύτριες οικειοποιούνται το Οριενταλιστικό σύστημα πρακτικών. Αν και αποδοκιμάζουν το γεγονός ότι οι οριενταλιστικές αναπαραστάσεις έχουν ταυτίσει τη belly dancer με την ηδονή ή την παθητικότητα, παρ' όλα αυτά, όπως είδαμε και στο πρώτο κεφάλαιο, η «θηλυκοποίηση» που ο Οριενταλισμός έχει κατασκευάσει για την Ανατολή δεν αφορά μόνο τα σεξουαλικά στερεότυπα. Αφορά και ένα σωρό άλλα αρχέτυπα για τη θηλυκότητα της Ανατολής – οριενταλιστικές κατασκευές που οι Δυτικές belly dancers φαίνεται πως αναπαράγουν μέσα από τον τρόπο που προσεγγίζουν το χορό. Ακόμα πιο ενδιαφέρον μάλιστα, είναι ότι τελικά μέσα από συγκεκριμένες πρακτικές αναπαράγουν και νομιμοποιούν ακόμα και τα σεξουαλικά στερεότυπα. Όπως θα δούμε λοιπόν, τόσο η αντίθεση όσο και η οικειοποίηση του Οριενταλισμού αποτελούν δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: η δυτική χορευτική κοινότητα δημιουργεί το δικό της Οριενταλισμό.

Το ποίημα της Jezibell με τίτλο «*Η πρωταρχική χορεύτρια*», που παρατίθεται στην ιστοσελίδα της Shira, στο τμήμα «Ποίηση και Τέχνη για το Belly Dancing»²²⁹ αντιπροσωπεύει σε μεγάλο βαθμό αυτή τη μορφή προσέγγισης:

*«Χόρευες στα αχνά χρώματα της νωπογραφίας ενός ναού
Η εύπλαστη πλάτη σου σχηματίζει τόξο στον αέρα.
Η απαλή κοιλιά σου κάμπει προς τα σύννεφα.
Τα μακριά χέρια σου κρατούν το έδαφος.
Στις αρχαίες ημέρες ήσουν ιερή,
γιατί η γονιμότητα σήμαινε περισσότερα από το να γεννάς παιδιά,
και το σώμα σου ήταν ένα κανάλι για τη θεία δημιουργικότητα
περιστρεφόμενη με χαρά, βυθιζόμενη στο πένθος,
ανατέλλοντας στην ανανέωση, κυματίζοντας με αφθονία.
Περπάτησες στους ρυθμούς των ποταμών και του ουρανού
που συγκεντρώθηκαν σε σένα,
οι κινήσεις σου διαδόθηκαν με κύματα στο σύμπαν.[...]»²³⁰.*

Το ποίημα αυτό εξυμνεί τα αρχέτυπα που προβάλλουν τη γυναίκα ως φορέα της συντήρησης, της θρησκείας και του μυστικισμού μέσα από μια καθαρά οριενταλιστική

²²⁹ «Belly Dancing Poetry and Art». Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/arts.htm>

²³⁰ Από την Jezibell. Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/poem24-primeval.htm> (Τη συνέχεια του ποιήματος θα εξετάσουμε παρακάτω)

οπτική. Επιπλέον το ανατολίτικο – αρχαίο παρελθόν δεν προσεγγίζεται απλά ως εργαλείο για την απόδειξη της διαχρονικότητας της θηλυκής παράδοσης, αλλά και ως ένα εξωτικό παρελθόν που συγκεντρώνει εικόνες από τη «βιβλιοθήκη» του Οριενταλισμού: η γονιμότητα δεν είναι απλά γέννηση, αλλά μια ιερή τελετουργία που μεταφράζεται σε θεία δημιουργικότητα, ενώ και η ίδια η χορεύτρια συνδέεται και συντονίζεται με στοιχεία της φύσης: με τα ποτάμια με τον ουρανό και μέσω του χορού επικοινωνεί με το σύμπαν. Η θηλυκότητα ταυτίζεται με το «πρωτόγονο» και παραπέμπει επίσης στο δίπολο Φύση – Πολιτισμός.

Επίσης, η διαδικασία αναζήτησης ενός «καλλιτεχνικού ονόματος» – μια από τις συνηθέστερες ερωτήσεις των υποψηφίων χορευτριών – είναι μια διαδικασία «ανατολικοποίησης» για τις δυτικές γυναίκες που όμως αντιμετωπίζει την Ανατολή με έκδηλα εξωτιστικές και γευσισγνωστικές προθέσεις, εφόσον θέλουν να ενσαρκώσουν τα προειρημένα αρχέτυπα.

«ΕΡΩΤΗΣΗ: Χρειάζεται να έχω ένα πλαστό «καλλιτεχνικό όνομα» για να γίνω ‘αληθινή’ belly dancer;»²³¹. Η Shira σε άρθρο της ιστοσελίδας της αναφέρει πως «[...] η μεγάλη πλειοψηφία των χορευτριών που χορεύουν δημόσια ή διδάσκουν πιθανώς έχουν υιοθετήσει «ονόματα χορού» για να προωθήσουν την εικόνα τους ως αξιόπιστων performer του χορού της Μέσης Ανατολής, να ενισχύσουν τη μυστικιστική ατμόσφαιρα του χορού, και να ωθήσουν το ακροατήριο στο να περιμένει ακριβώς κάτι εξωτικό»²³².

Το ίδιο θέμα αφορά και η εκτενής έρευνα της Karol Harding που περιλαμβάνει δύο καταλόγους αιγυπτιακών, αραβικών, αφρικάνικων, βιβλικών, εβραϊκών, ελληνικών, ινδικών, μουσουλμανικών, ινδιάνικων, τσιγγάνικων και τούρκικων ονομάτων με τις έννοιές τους²³³. Η «Ανατολικοποίησή» των δυτικών γυναικών μπορεί να περιλαμβάνει την υιοθέτηση ενός ονόματος από ένα σύνολο πολιτισμών που συνιστούν μια ευρύτερη σφαίρα «άλλων» – περιλαμβάνοντας ακόμα και τον ινδιάνικο πολιτισμό – «αρκεί» να είναι αντίθετη προς το «εμείς», για να δημιουργηθεί η ατμόσφαιρα της Ανατολής που για μια ακόμα φορά είναι «μυστικιστική».

Η οικειοποίηση της Οριενταλιστικής οπτικής είναι ακόμα πιο έκδηλη σε κάποια νέα είδη belly dance που έχουν δημιουργηθεί από τις δυτικές γυναίκες με σκοπό να εντείνουν συγκεκριμένα ανατολίτικα θηλυκά αρχέτυπα δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο ανατολίτικο παρελθόν και στην προσέγγισή του μέσα από το χορό. Το Αρχαίο

²³¹ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.bdancer.com/bdanceFAQ.html>.

²³² (Do You Need A Belly Dance Stage Name?) <http://www.shira.net/name.htm>

²³³ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.bdancer.com/med-guide/names/mednames.html>

αιγυπτιακό φαραονικό στυλ²³⁴ και το «Goddess Belly Dance»²³⁵ (Belly dance της Θεάς) αποτελούν χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα²³⁶. Οι χορεύτριες που ασχολούνται με αυτά τα στυλ χρησιμοποιούν στιλιστικά κοστούμια που αναπαριστούν μια συγκεκριμένη εποχή της ιστορίας και εμπνέονται από την Αρχαία Αιγυπτιακή τέχνη, τις τελετουργίες μητριαρχικών πολιτισμών²³⁷, τα σύμβολα, τους Θεούς και τις θεότητες, τα ιερογλυφικά σε στους ναούς θηλυκών θεοτήτων της Ανατολής ενώ πολλές μάλιστα είναι οι χορεύτριες που επιδίδονται στην αναζήτηση προσωπικών ψυχικών και πνευματικών συνδέσεων με αυτές²³⁸.

Η Ανατολή λοιπόν, ως πηγή θηλυκών συμβόλων γονιμότητας φαίνεται και για τις δυτικές belly dancers να είναι ένα «θηλυκοποιητικό» – οριενταλιστικό στερεότυπο το οποίο οικειοποιούνται για να εκφράσουν τη θηλυκότητά τους αλλά και το αρχαίο παρελθόν της Ανατολής γίνεται ένα στοιχείο της θηλυκότητας που αποκτάει ιερές προεκτάσεις μέσα από τη σύνδεση με τη δύναμη της γυναικείας ζωής και του γυναικείου σώματος και κατ' επέκταση της γονιμότητας. Επιπλέον, η ανάμειξη και μεγέθυνση των στοιχείων αυτών χρησιμοποιείται και πάλι για το σκοπό της αποσεξουαλικοποίησης και του «εξαγνισμού» του χορού.

Η θεά Ίσιδα και η Σαλώμη είναι επίσης αρχέτυπα που είδαμε να χρησιμοποιούνται στα πλαίσια της «αποικιοκρατικής ενατένισης» και τώρα γνωρίζουν μια αναβίωση – ή,

---

²³⁴ Οι σόλο ρόλοι της Delilah ως «Hathor» και «Κλεοπάτρα» το 1997, καθώς επίσης και η αναπαράσταση της Θεάς Ίσιδος στο βίντεο «Χορός στη Μεγάλη Μητέρα» από την ίδια το 1981 αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του αρχαίου φαραονικού είδους. Η Delilah μάλιστα στο άρθρο – απάντηση στην ερώτηση «Πώς μπορώ να αποβάλλω την ταμπέλα του «hooshy-cooshy» από το belly dance» αναφέρεται στο βίντεο αυτό ως μια απόδειξη της μη-σεξουαλικής φύσης του χορού για όσους αμφιβάλλουν. «*Έπειτα μπορείτε να τους δείξετε το χορευτικό βίντεο «Χορός στη Μεγάλη Μητέρα». Μία παράσταση belly dance που έχει παρουσιαστεί στο τρίτο τρίμηνο εγκυμοσύνης. Θα εξηγήσει τη δύναμη και την ιερότητα της ζωής και του σώματος μιας γυναίκας*». Οι μουσικές επιλογές που συνήθως συνοδεύουν το αρχαίο αιγυπτιακό φαραονικό στυλ μπορούν να είναι είτε σύγχρονες ερμηνείες, όπως αυτή που έχει γραφτεί από το συνθέτη Steven Flynn για τις γκρίζες παραγωγές, είτε ερμηνείες που βασίζονται σε ευρήματα της αρχαιολογίας όσον αφορά τη χρήση οργάνων, όπως για παράδειγμα η σύνθεση «Tribute to Ancient Egypt» του καθηγητή Jihad Racy («Εγκώμιο την Αρχαία Αίγυπτο») Αλλά παραδείγματα αποτελούν τα «Songs of Isis» («Τραγούδια της Ίσιδος») της Ani Williams με συνοδεία άρπας ή τα κομμάτια με κρουστά της Layne Redmond.

²³⁵ Παραδείγματα από παραστάσεις χορευτριών σε αυτό το είδος αποτελούν: «Themis; Mother of Oracles» («Θέμιδα: Μητέρα των ιερών μαντισσών»), «Mami Wata» και «Hepolitas» από την Delilah, «Gaia» («Γαία») από την Z Helene, «Aphrodite» από τη Laurel Victoria Gray, «Artemis» από την Tahia Alebec, «Heketa» από την Katherin Balducci, «Divine Mother» («Θεϊκή Μητέρα») και Mezmera the Serpent Goddess («Mezmera η Θεά των φιδιών») από την Miraya Delamar καθώς και η ετήσια παράσταση της Dyanise «Goddess Show» στην Καλιφόρνια.

²³⁶ Η επιδίωξη της «αρχαίας σοφίας» που ενσωματώνει ο χορός μπορεί να περιλαμβάνει επίσης και άλλες αρχαίες κινητικές πρακτικές (movement practices) όπως η γιόγκα, το tai chi, και η πρακτική Zen.

²³⁷ Όπως εκείνοι των Σουμέριων στο Ιράκ και της περιοχής της Ανατολίας στην Τουρκία.

²³⁸ Το Goddess Belly Dance μπορεί να γίνει είτε σε δημόσια εμφάνιση είτε σε ιδιωτικό περιβάλλον με την μορφή άσκησης αφοσίωσης.

πιο σωστά, μια νέα βίωση – από τις δυτικές belly dancers²³⁹. Πιο συγκεκριμένα ο αισθησιασμός που αποπνέει το αρχέτυπο της Σαλώμης «αγκαλιάζεται» από τις δυτικές χορευτικές κοινότητες και ο λόγος που και εδώ το αισθησιακό «νομιμοποιείται» είναι το ότι το αρχέτυπο αυτό συνοδεύεται από το «κύρος» που το παρελθόν του μπορεί να προσφέρει²⁴⁰:

*«Η Σαλώμη σε Όνειρο
Με τα αισθησιακά της χείλη
να γεμίσει τα αφοσιωμένα μάτια,
απαλά, ανοιχτά χείλη
ξυπνούν τη σάρκα από το λήθαργο,
που είναι φυλακισμένη σε γωνίες
και προκαθορισμένα όρια,
αρκετά αισθησιακή.
Μικρή Σαλώμη,
αυτή η νύχτα είναι δική μου,
το σταφύλι έχει μαραθεί,
και σύντομα η άμπελος»²⁴¹.*

Προφανώς το βασικό χαρακτηριστικό του αρχέτυπου της Σαλώμης που αναδύεται μέσα από την περιγραφή του παραπάνω ποιήματος δεν είναι τόσο η σύνδεση του παρόντος με το παρελθόν όσο ο «διαχρονικός αισθησιασμός» της. Συγκεντρώνει λοιπόν ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός πως – παρά τις πρακτικές «αποσεξουαλικοποίησης» – ακόμα και το οριενταλιστικό αρχέτυπο της «αισθησιακής χορεύτριας» χρησιμοποιείται και νομιμοποιείται από τις δυτικές belly dancers με το να διαχωρίζεται από την έννοια του «σεξουαλικού». Οι λέξεις αυτές μάλιστα γίνονται αντιληπτές ως τα όρια του τι γίνεται αποδεκτό και τι όχι: το αισθησιακό γίνεται αντιληπτό ως τέχνη, ενώ, όταν ξεπερνιούνται τα όρια του αισθησιακού, μιλάμε πλέον για σεξουαλικό – που παραπέμπει στο στριπτίζ – και άρα μη αποδεκτό²⁴².

²³⁹ Βλ. για παράδειγμα τη χορεύτρια Salome και την προσωπική ιστοσελίδα της <http://www.orientaldancer.net/photo-video.php>

²⁴⁰ Βλ. επίσης το ποίημα της Jezibell για την Ίσιδα <http://www.shira.net/poem19—utterance.htm>

²⁴¹ Ποίημα του Charles Albano που παρατίθεται στην ιστοσελίδα της Shira <http://www.shira.net/poem12—salome.htm>

²⁴² Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τα νέα του BBC πρόσφατα στη Νορβηγία έπειτα από απόφαση δικαστηρίου, το στριπτίζ κατοχυρώθηκε ως τέχνη για να απαλλαγεί από το φόρο προστιθέμενης αξίας που ήταν 25%, (Βλ. ιστοσελίδα <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6213222.stm>). Κάτι τέτοιο επιβεβαιώνει για μια ακόμη φορά πως το τι είναι τέχνη τελικά είναι κάτι πολύ σχετικό και εξαρτάται και από οικονομικούς παράγοντες. Το περιστατικό αυτό προσφέρεται για περαιτέρω μελέτη όσον αφορά τη διερεύνηση των ορίων τέχνης – μη τέχνης, αισθησιακού – σεξουαλικού, belly dance – στριπτίζ.

Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα είναι το άρθρο «Belly Dancing αισθησιακό ή ερωτικό;»²⁴³ που, υπό τη μορφή συνηθισμένων ερωταπαντήσεων (Frequently Asked questions), δείχνει πως πρόκειται για ένα χορό που δεν έχει καμία σχέση με αποπλάνηση. Πολύ συχνά μάλιστα ο αισθησιασμός είναι η βασική ατραξιόν αυτού του χορού. Όπως δηλώνει και στο προαναφερθέν άρθρο του CNN η μαθήτρια της Ali, Iris Parker «ο αισθησιασμός του χορού ήταν ο λόγος για τον οποίο θέλησα πραγματικά να μάθω πώς να το κάνω»²⁴⁴.

Η Shira επίσης στο άρθρο της «Έκφραση και Αισθησιασμός»²⁴⁵ περιγράφει τρόπους έκφρασης του αισθησιασμού και του πάθους. Ο αισθησιασμός προβάλλεται ως κάτι άσχετο από το σεξουαλικό στοιχείο, αλλά θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι της «σωστής» απόδοσης αυτού του ανατολίτικου χορού. Το γεγονός ότι αυτή η ταύτιση του «εξωτικού» με το «αισθησιακό» φαίνεται να είναι τόσο αυτονόητη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη συγκεντρωμένη ισχύ και την ανθεκτικότητα του οριενταλικού λόγου για τις οποίες κάνει λόγο ο Said²⁴⁶. Μάλιστα η Shira στο άρθρο αυτό διατυπώνει διάφορες αποχρώσεις του αισθησιασμού προτείνοντας μια λίστα από ανάλογα συναισθήματα με τα οποία μπορούν να αποδοθούν αυτές. Για παράδειγμα:

«–Χαρά: («Αυτό είναι πραγματικά διασκεδαστικό!» ή «είμαι ερωτευμένη και θέλω ο κόσμος να το μάθει!» ή «Αγαπώ αυτό το τραγούδι») για εύθυμη και χαρούμενη μουσική.

–Αντανάκλαση θλίψης: («Μου λείπουν εκείνες οι ευτυχισμένες ημέρες όταν ήμουν ερωτευμένη αλλά τώρα συνεχίζω») που είναι καλή σε περίπτωση που δουλεύετε με πέπλα ή όρθιους κυματισμούς σε ένα λυπητερό τραγούδι. Είναι το αποτελεσματικότερο όταν έχετε ένα έθνικ ακροατήριο που καταλαβαίνει τη γλώσσα του τραγουδιού.

–Ονειροπόλος ενδοσκόπηση: («Σας επιτρέπω να με δείτε να προσεύχομαι») – επίσης καλός για τη χρήση πέπλων ή τους όρθιους κυματισμούς»²⁴⁷ κ.α.

Η περιγραφή αυτών των συναισθημάτων και ο συνδυασμός τους με το χορό δεν είναι καθόλου τυχαία και φανερώνουν την τάση αναπαραγωγής της παγιωμένης

²⁴³ Βλ. ιστοσελίδα http://www.eijkhout.net/rad/dance_specific/bellydance1.html

²⁴⁴ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.cnn.com/2003/HEALTH/diet.fitness/06/13/bellydancing/index.html>

²⁴⁵ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/dearshira/sensuality.htm>

²⁴⁶ Συγκεκριμένα ο Said αναφέρει: «Εκείνο που πρέπει να σεβαστούμε και να προσπαθήσουμε να συλλάβουμε είναι η απόλυτα συγκεντρωμένη ισχύς του οριενταλικού λόγου, οι στενοί του δεσμοί με τους κοινωνιοοικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς οι οποίοι τον εγκαθιδρύουν και η τρομερή του ανθεκτικότητα[...] Πρέπει να είναι κάτι πιο ισχυρό από μιαν απλή συλλογή ψεμάτων. Ο Οριενταλισμός λοιπόν δεν είναι μια ευρωπαϊκή αεροφαντασία σχετικά με την Ανατολή, αλλά ένα δημιουργημένο σώμα θεωρίας και πρακτικής στο οποίο, για πολλές γενιές, έχουν γίνει σοβαρές υλικές επενδύσεις. Αυτή η συνεχής επένδυση έκανε τον Οριενταλισμό, ως σύστημα γνώσης σχετικά με την Ανατολή, ένα αποδεκτό πλέγμα [...]». Βλ. Said (1996:17)

²⁴⁷ ο.π.

οριενταλιστικής εικονοποιίας για το χορό και την Ανατολή. Η ιδέα ότι η ερμηνεία τους αποτελεί μια αναπαράσταση, το ότι δηλαδή μπορούν να αποδίδουν αυτό το χορό χωρίς να ταυτίζονται με το «ρόλο» τους – εδώ ουσιαστικά λειτουργεί ως ένα μέσο νομιμοποίησης της αισθησιακότητας.

Αλλά και η ίδια η Ανατολή ως τόπος εξακολουθεί να είναι θηλυκή, αλλόκοτη ή εξωτική για τις δυτικές belly dancers όπως φαίνεται από τις περιγραφές τους γι' αυτήν. Για παράδειγμα μια από τις μαθήτριες της Hadia γράφει για τις εντυπώσεις της από την Τουρκία έπειτα από ταξίδι σε συνδυασμό με μαθήματα belly dance:

«ΜΑΓΙΚΗ, ΙΣΧΥΡΗ, ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ, [...] Ενώ η ατμόσφαιρα στις πόλεις είναι σίγουρα αρσενική, η ζωή του χωριού χαρακτηρίζεται από μια ήρεμη, ειρηνική θηλυκή ενέργεια, τόσο ισχυρή που με έκανε σχεδόν να κλάψω. [...] Όσο ήμασταν στην πόλη Uygur περάσαμε ένα μαγικό βράδυ χορεύοντας σε μια σπηλιά υπό το φως των κεριών και φάγαμε φρεσκοψημένους ηλιόσπορους. Η Καππαδοκία είναι εξίσου σουρεαλιστική. Μίλια αλλόκοτων σχηματισμών από [...]. Για χιλιάδες έτη, οι άνθρωποι έχουν χαράξει την ύπαρξή τους από αυτούς τους βράχους»²⁴⁸.

«Στο δρόμο για το Pamukkale και την Καππαδοκία.

[...]Εδώ είναι το μέρος που μπορείς να βιώσεις την αληθινή Τουρκία – τον οικείο ήχο οπλών από άλογα και κάρων που κουβαλάνε τους ανθρώπους στους αγρούς το ξημέρωμα και ζώα να βοσκούν ελεύθερα. Είναι σαν να βαδίζεις στις σελίδες του National Geographic»²⁴⁹.

Σουρρεαλιστική, μαγική, εξωπραγματική, όλοι αυτοί οι χαρακτηρισμοί επανατροφοδοτούν τα ήδη εδραιωμένα αρχέτυπα που περιγράψαμε στο κεφάλαιο για τη «θηλυκοποίηση» της Ανατολής και που «με κούραση» διαμόρφωσαν οι Οριενταλιστές από τον δέκατο έβδομο αιώνα, αλλά και το National Geographic: τα κάρα, τα ζώα οι βράχοι και οι άνθρωποι που έχουν χαράξει την ύπαρξή τους από τους βράχους αποτελούν την «αληθινή» Τουρκία, μια Τουρκία που φαίνεται να είναι αέναα παλιά και πρωτόγονη. Όλα αυτά τα στοιχεία προφανώς συνδέονται άρρηκτα με τη θηλυκότητα εφόσον αποπνέουν «ήρεμη θηλυκή ενέργεια» σε αντίθεση με τις «αρσενικές πόλεις» παραπέμποντας ξανά στη διπολική αντιστοιχία Φύση / Γυναίκα / Ανατολή – Πολιτισμός / Άντρας / Δύση.

²⁴⁸ Βλ. ιστοσελίδα http://www.hadia.com/dance_tours_&_travel.htm#turkey Βλ. επίσης εικόνα 16

²⁴⁹ ο.π.

Τέλος, ένα ακόμα πιο πρόσφατο και ιδιαίτερα δημοφιλές είδος belly dance που προσθέτει ακόμα μια σημαντική διάσταση στο είδος του Οριενταλισμού που οι δυτικές belly dancers έχουν διαμορφώσει είναι το tribal belly dance²⁵⁰.

«Οι χορεύτριες σαν ένα σώμα αλλάζουν, οδηγούν και ακολουθούν, αυτοσχεδιάζουν. Ελιγμοί γεννημένοι από το σύγχρονο κόσμο με αρχαίες ρίζες στη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική, την Ινδία και την Ισπανία. Η μουσική χωρίς όρια, από προαιώνιες παραδοσιακές μελωδίες σε μοντέρνες διασκευές για club. Ανάμεσα στο ρυθμό των ντραμς και τους παλμούς της καρδιάς. Το Tribal αναπτύσσεται και εξελίσσεται»²⁵¹.

Το είδος αυτό προσεγγίζει και «ανακαλύπτει» το χορό μέσα από το πεδίο της world music εμπλέκοντας όχι μόνο το oriental στοιχείο άλλα και στοιχεία πολλών «άλλων» πολιτισμών, όπως το flamenco και το afro (βλ. εικόνες 17 και 18). Μάλιστα, στα κείμενα των δυτικών χορευτριών για το tribal belly dance δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ταύτιση με το τσιγγάνικο στοιχείο²⁵². Τυπικό παράδειγμα αποτελεί η χορο-θεατρική ομάδα «Ultra Gypsy» από το San Francisco (βλ. εικόνα 19).

«Είμαστε Τσιγγάνες για τον σημερινό κόσμο, περιπλανώμενες στο λαβύρινθο της νεωτερικότητας. Είμαστε μυριάδες πολιτισμών, παλιών και νέων, συλλέγουμε ό,τι χρειαζόμαστε και αφηφούμε τα ταμπού που μας δεσμεύουν. Είμαστε μοντέρνες και πρωτόγονες, αστές και tribal, μέδουσα και μηχανή»²⁵³.

Η σημαντικότητα αυτής της ταύτισης έγκειται ακριβώς στο ότι αποκαλύπτει μια ευρύτερη εξωτιστική οπτική απέναντι στο παρελθόν και ευνοεί, την «ελευθερία» και

---

²⁵⁰ Το tribal belly dance αρχικά εμφανίστηκε στη Δυτική Ακτή των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ σήμερα συναντάται επίσης στην Μεγάλη Βρετανία αλλά και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Η βασική διαφοροποίηση του από την κλασική μορφή του belly dance είναι πως δεν παρουσιάζεται ως σόλο αλλά ως συγχρονισμένος ομαδικός αυτοσχεδιασμός.

²⁵¹ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.bellybellyhip.ca/main.html>

²⁵² Αν και καμία άποψη για την προέλευση και τον «πρωταρχικό» ρόλο του χορού δεν έχει κατοχυρωθεί ως ιστορικά έγκυρη, οι περισσότερες χορεύτριες που ασχολούνται με το tribal belly dance είναι οπαδοί της άποψης ότι το belly dance έρχεται από τους Τσιγγάνους και γενικότερα ενθουσιάζονται με το «τσιγγάνικο τρόπο ζωής», γεγονός που φαίνεται κυρίως από τα ονόματα που χρησιμοποιούν για τις ομάδες τους όπως «Αστές Τσιγγάνες» (Urban Gypsies) ή «Τσιγγάνικο Καραβάνι –Εταιρεία Χορού» αλλά και από την ενδυμασία. «Το αμερικανικό είδος Tribal Bellydance, έχει τις ρίζες του στους χορούς των τσιγγάνων της Μέσης Ανατολής, αλλά μεταφέρει τη σύγχρονη επιρροή των αμερικανικών καλλιτεχνικών εναισθησιών» αναφέρει η Rina Orellana Rall στο άρθρο της για την ιστορία του συγκεκριμένου είδους. Από το tribal belly dance προέκυψε μάλιστα το «American Gypsy Style» (για το συγκεκριμένο είδος βλ. ιστοσελίδα http://www.fcbd.com/about/history_rr.shtml)

²⁵³ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.ultragypsy.com/> Άλλη μια παρόμοια ομάδα είναι η «gypsy caravan «Ένα σύνολο από γοφούς που λικνίζονται, κοιλιές που κάνουν κυματισμούς, χέρια επάνω σε χέρια επάνω σε χέρια που κινούνται σαν φίδια, παράξενα σύγχρονα. Παρακολούθηστε προσεκτικά όσο αυτές οι δυναμικά αισθησιακές γυναίκες σας τυλίγουν στον ιστό του γοητευτικού αυτοσχεδιασμού. Haunting horns σας καλούν από την έρημο, τα γήινα κρουστά σας φέρνουν πίσω στην αρχή του χρόνου. Ξεχασμένες μελωδίες που τραγουδιούνται από τα βάθη της ψυχής, οι «Gypsy Caravan» σας προσκαλούν σε ένα ταξίδι πίσω στο λίκνο του πολιτισμού.» βλ. ιστοσελίδα http://www.gypsyncaravan.us/gypsy_caravan.htm

«πολυμορφία» ταυτοτήτων. Οι δυτικές γυναίκες μπορούν να είναι πολλά πράγματα ταυτόχρονα, είναι πρόθυμες να συμπεριλάβουν στην «αστική» ταυτότητά τους το «διαφορετικό» και μπορούν να είναι «πολίτες του κόσμου». Το «κέντρο» κλίνει προς την «περιφέρεια», αλλά μόνο μέσα από το εξουσιαστικό πεδίο του δυτικού εξωτισμού που σημαίνει πως αυτή η «άνεση» στην πολυπολιτισμικότητα, στους «μυριάδες πολιτισμούς», ενέχει το ίδιο ιεραρχικό περιεχόμενο της σχέσης υποκειμένου – αντικειμένου²⁵⁴. Με αυτό τον τρόπο η δυτική θηλυκότητα επαναπροσδιορίζοντας τον εαυτό της, (επαν-)ανακαλύπτει το Belly dance ως μια ακόμα «άλλη» παράδοση ανάμεσα στις πολλές παραδόσεις που «αλέθει ο μύλος» της world music.

Συνοψίζοντας:

«Αυτό που ο Οριενταλιστής κάνει είναι να επιβεβαιώνει την Ανατολή στα μάτια του αναγνώστη του. Ούτε προσπαθεί ούτε θέλει να διαλύσει ήδη παγιωμένες πεποιθήσεις»²⁵⁵.

Αυτό που κάνουν οι δυτικές belly dancers είναι κάτι πιο σύνθετο από αυτό που έκαναν οι Οριενταλιστές τότε: προσπαθούν να διαλύσουν αυτές τις παγιωμένες αντιλήψεις μόνο όσον αφορά τη σύνδεση του χορού με την ηδονή και το σεξ. Όλα τα υπόλοιπα στερεότυπα περί θηλυπρέπειας της Ανατολής – και ακόμα περισσότερο ο αισθησιασμός τελικά – όχι μόνο δεν «διαλύονται» από τη θηλυκή δυτική χορευτική κοινότητα, αλλά διατηρούνται και αποτελούν το επίκεντρο των αναζητήσεών τους.

Όλες αυτές οι «θηλυκές» πλευρές της Ανατολής που «φωτίζονται» μέσω της προσέγγισης του belly dance από τις δυτικές χορεύτριες αποτελούν οριενταλιστικά αρχέτυπα για την Ανατολή που έχουν λάβει πλέον τη μορφή τόσο παγιωμένων πεποιθήσεων (η μαθήτρια της канаδέζας χορεύτριας Hadia βιώνει ως «αληθινή», τη «θηλυκή» Τουρκία που θυμίζει «National Geographic»), ώστε να μιλάμε για δόξα· μια έννοια που εισήγαγε ο Bourdieu²⁵⁶ και σχετίζεται άμεσα με τη συστηματικότητα για την οποία κάνει λόγο ο Said και με την οποία οι πεποιθήσεις αυτές δυτική ισχύς θεωρούνται δεδομένες παίρνοντας τη θέση επιστημονικής αλήθειας

Επίσης σημαντικό, ωστόσο είναι πως τόσο οι πολιτικές επαναπλαισίωσης όσο και ο Οριενταλισμός των δυτικών χορευτριών συνιστούν τελικά μια πολύ ολοκληρωμένη

---

²⁵⁴ Άλλα σχετικά είδη που ενθαρρύνουν την πολυμορφία αλλά και δημιουργικότητα στην απόδοση του χορού, περιπλέκοντας διάφορα στυλ ή χορευτικά είδη που οι περισσότερες χορεύτριες ταξινομούν στην κατηγορία Tribal είναι το Fusion, το Gothic, το Fantasy κ.α. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ιστοσελίδα http://www.fcdb.com/about/history_rr.shtml

<http://www.gothicbellydance.com/gothicbellydance/> και <http://www.learn-to-belly-dance.com/styles.html> Βλέπε επίσης εικόνα 20.

²⁵⁵ Said (1996:85)

²⁵⁶ Bourdieu (2004:498-499)

άποψη για το τι σημαίνει θηλυκό. Η άποψη αυτή μάλιστα – με το να είναι άποψη μιας κυρίαρχης κουλτούρας – γίνεται επίσης κυρίαρχη και κοινωνείται ως «παγκόσμια».

3.4. Το Belly Dance ως «Παγκόσμιος» Χορός

Το belly dance όλο και συχνότερα προβάλλεται ως ο χορός που «ενώνει» τις γυναίκες όλου του κόσμου λαμβάνοντας μάλιστα τις διαστάσεις μιας οικουμενικής και πρωταρχικής πραγματικότητας για το γυναικείο φύλο. Στη συνέχεια θα δούμε πως η «ενότητα» αυτή συνδέεται με τις ανάγκες της φαντασιακής θηλυκής-χορευτικής κοινότητας αλλά και πώς αναιρείται με την εμπλοκή του παράγοντα «εθνική καταγωγή».

Θηλυκότητα Χωρίς Σύνορα

«Το bellydance ήταν με το γυναικείο φύλο από την αρχή. Ο χορός μας είναι μια θηλυκή σόλο απάντηση στο περιβάλλον του παρόντος, όχι μόνο μιας παρελθούσας εποχής. Η ανεξαρτησία του και η επιτυχία του στηρίζονται σε μεγάλο ποσοστό στην προσωπικότητα και στη μυστικιστική πίστη. [...] Είναι παραδοσιακό το ότι ο χορός κινείται από τη μια χώρα στην άλλη. Σε αυτό το σημείο της ιστορίας ο χορός τιμάται σε πολλούς νέους τόπους, όπως η Αμερική, η Γερμανία, η Φινλανδία, η Ιαπωνία και η Βραζιλία. Βλέπω τον ενοποιητικό παράγοντα να είναι όχι ένας πολιτισμός αλλά οι ΓΥΝΑΙΚΕΣ: Η θηλυκή αναπαραγωγική ενέργεια, ακόμα και όταν (ο χορός) γίνεται από έναν άντρα. Πάντα υπήρχε αυτό το μεγάλο μυστήριο όσον αφορά τις γυναίκες και τη διαδικασία της γέννησης. Οι γυναίκες έχουν αυτό το προνόμιο να φέρνουν ζωή μέσα από τους οργανισμούς τους. Είναι η ανθρώπινη ψυχική μεταφορά για τη δημιουργική διαδικασία, μια πολύ μυστήρια διαδικασία, πράγματι. Αυτός ο χορός διασχίζει τα διεθνή σύνορα. Οι γυναίκες είναι παντού εν αρμονία με αυτήν, και πάντα ήταν»²⁵⁷.

Στα περισσότερα κείμενα των χορευτριών, οι πρακτικές που περιγράψαμε παραπάνω σπάνια χρησιμοποιούνται» ξεχωριστά. Συνήθως – όπως στο συγκεκριμένο παράδειγμα της Delilah – περιπλέκονται. Αναλυτικότερα, το ανατολίτικο παρελθόν και το δυτικό παρόν συγχωνεύονται μέσα από έναν συνδυασμό της φεμινιστικής οπτικής με τη χρήση οριενταλιστικών αρχετύπων για τη θηλυκότητα και διογκώνονται σε ένα μείγμα

---

²⁵⁷ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/delilah.html> "An Interview with Delilah, 1996" by Kajira Djoumahna, Santa Rosa, Ca. This interview was published in the October/November 1997 issue of Jareeda Magazine.

παντοτινής και οικουμενικής θηλυκότητας η οποία φαίνεται να αποκτάει ιερή υπόσταση μέσα από το belly dance το οποίο τελικά ανακύπτει ως τελετουργικός χορός για τη δυτική χορευτική κοινότητα.

Για παράδειγμα η Saramaga (βλ. εικόνα 21), χορεύτρια που συνάμα εμπορεύεται κουστούμια και κοσμήματα για belly dancers, στην ιστοσελίδα της αναφέρει: «για μένα το belly dance είναι ιερό. Η μουσική μου είναι ιερή, και τα κοστούμια και τα κοσμήματά μου είναι ιερά. Το να φοράω αυτά των κομμάτια είναι σαν να μεταφέρω ένα μαγικό εργαλείο. Με ενδυναμώνουν, φέρνουν τον ιερό κόσμο στην κοσμική ζωή, και κυρίως με συνδέουν με το πνεύμα του χορού και των χορευτριών αδελφών μου»²⁵⁸.

Στην ίδια λογική κινείται και το προαναφερθέν άρθρο του CNN για το belly dance στο οποίο αναφέρεται επίσης πως: «οι μαθήτριες της Ali ερευνούν την ιστορία του χορού και τη δική τους θηλυκότητα. 'Πιστεύω πως κάθε γυναίκα κινείται γνήσια με αυτό τον τρόπο' είπε η Parker, ενώ περιέγραφε πώς είναι να χορεύει belly dance. [...] 'Σχηματίζουμε δεσμούς' είπε η Ali. 'Είναι ένα είδος χορού με πολύ έντονο το στοιχείο της θηλυκής ενότητας'»²⁵⁹.

Αυτοί οι δεσμοί θηλυκότητας που προκύπτουν από το belly dance προβάλλονται έντονα σε πολλά κείμενα ακριβώς επειδή οι δυτικές χορεύτριες δεν ερευνούν απλά τη «δική τους θηλυκότητα» αλλά παράλληλα την κατασκευάζουν και στη συνέχεια την «παγκοσμιοποιούν» μέσω μιας πολύ ισχυρής φαντασιακής κοινότητας. Μάλιστα ενώ στο εσωτερικό της δυτικής χορευτικής κοινότητας υπάρχουν πολλές και διαφορετικές ιδεολογίες για το χορό (διάφορα στυλ, διάφορες απόψεις για την προέλευση του χορού), καθώς και συχνά έντονη συζήτηση για αυτές, στο σύνολο τους οι χορεύτριες ερμηνεύουν αυτό που κάνουν μέσω μιας φεμινιστικής οπτικής. Όπως εξηγεί η Deagon, «ενώ [οι belly dancers] γνωρίζουν τον συχνά δυσάρεστο επαγγελματικό ανταγωνισμό, έχουν μια αίσθηση αδελφότητας με τις υπόλοιπες χορεύτριες. Θεωρούν ότι αυτός ο χορός είναι ιδιαίτερα θηλυκός, ότι αυτό που ο χορός «έχει να πει» λέγεται καλύτερα από τις γυναίκες, και ότι είναι μια πολύτιμη μορφή έκφρασης για τον εαυτό τους, αλλά και για τις γυναίκες ως ομάδα»²⁶⁰.

Οι πρακτικές δηλαδή που περιγράψαμε και τις οποίες χρησιμοποιούν οι belly dancers για την αποστείρωση του χορού από τα στερεότυπα της ηδονής και της υποτακτικότητας (όπως η κοινωνική του ως αρχαίου χορού, γυμναστικής άσκησης για

²⁵⁸ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.saramaga.com/>

²⁵⁹ Βλ. ιστοσελίδα

<http://www.cnn.com/2003/HEALTH/diet.fitness/06/13/bellydancing/index.html>

²⁶⁰ Βλ. ιστοσελίδα <http://people.uncw.edu/deagon/raqs/feminism.htm>

τον τοκετό κτλ.), μέσα από το φάσμα του Οριενταλισμού πολύ συχνά λαμβάνουν υπερτοπικές και «υπερχρονικές» διαστάσεις, εξυπηρετώντας και έναν άλλο σκοπό: τη δημιουργία μιας παγκόσμιας ισχυρής γυναικείας παρουσίας²⁶¹. Η ιστορία του belly dance φαίνεται να ανήκει στις γυναίκες όλου του κόσμου, και το belly dance από άσκηση για τη σιλουέτα και τον τοκετό γίνεται «θηλυκή σόλο απάντηση στο περιβάλλον του παρόντος» που εξυμνεί τη «θηλυκή αναπαραγωγική ενέργεια». Μάλιστα, το ότι η Delilah (όπως και πολλές άλλες χορεύτριες) ερμηνεύει τη «σόλο» φύση του ως σύμβολο της γυναικείας ανεξαρτησίας συνδέεται άμεσα με τη λογική αυτή.

Κατά τον ίδιο τρόπο μπορούμε να δούμε και περιπτώσεις που κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση ξεκινώντας από την προβολή του belly dance ως «χορού– γέννησης»²⁶² (βλ. εικόνα 22) όπως το άρθρο «Childbearing & Mothering In the Belly of the Goddess: Belly Dance for Pregnancy and Birth» της Cathy Moore στο οποίο η τελευταία δεν παρουσιάζει το belly dance απλά ως μια άσκηση που βοηθάει τη γέννα, αλλά το συνδέει με τις «αρχαίες ρίζες του» και την αναπαραγωγική ενέργεια ως τη γραμμή που ενώνει τις γυναίκες απανταχού τόπου και χρόνου:

«Επειδή, από τις αρχαίες ρίζες του, το belly dance λέει την ιστορία της δύναμης της γυναίκας να δίνει ζωή, είναι κάτι φυσικό για την έγκυο γυναίκα που είναι στην αιχμή της δημιουργικής δύναμής της. Μέσω του belly dance, μια γυναίκα γιορτάζει τη γονιμότητα, τον αισθησιασμό και την πληθωρικότητά της και επιβεβαιώνει την πληρότητα της ύπαρξής της»²⁶³.

Και στην περίπτωση αυτή, ο αισθησιασμός δεν ερμηνεύεται ως μέσο αποπλάνησης, αλλά ως κάτι που η γυναίκα – χορεύτρια δεν μοιράζεται παρά μόνο με τον εαυτό της και τις υπόλοιπες γυναίκες. Εξίσου σημαντικό ωστόσο είναι πως η «μητρική» διάσταση

---

²⁶¹ Προς τον σκοπό αυτό κινούνται μάλιστα και οι ίδιοι οι οργανισμοί για το belly dance. Για παράδειγμα, στην κεντρική ιστοσελίδα του IAMED όπου επισημαίνονται οι σκοποί και οι δραστηριότητες του οργανισμού, το belly dance αναφέρεται ως «μια διεθνής μορφή τέχνης». Βλ. http://www.bellydance.org/about_iamed.html

²⁶² Άλλα παρόμοια κείμενα που χρησιμοποιούν ως αφετηρία το συσχετισμό του belly dance με τη μητρότητα, βλέπε: Daniella Gioseffi, «Earth Dance». W.O.E. Oesterly, DD, *Sacred Dance: A Study of Comparative Folklore*, Cambridge Press. Jalaja Bonheim (1992) *Serpent and the Wave*, Celestial Arts. Harper & Row (1975) *Myths, Rites, Symbol: A Mircea Eliade Reader*. Erich Neumann (μτφ Ralph Manhiem) *The Great Mother*, Princeton University Press. Ina May Gaskin (1977) *Spiritual Midwifery*, The Book Publishing Co. «The Cultural Warping of Childbirth» στο *Environmental Child Health*, Vol. 19, June 1973. Callan Pinckney (1987) *Callanetics: For the Pelvis*, Avon Books. S. Kitzinger (1979) *Good Birth Guide*, Fontana. Nerendra Nath Bhallachayya (1977) *The Indian Mother Goddess*, Monohar. Adam Mcleans «The Triple Goddess». Βλέπε επίσης τις ιστοσελίδες: <http://www.angelfire.com/retro/perfumedpalace/pregnancy.htm> και <http://www.zehara.co.uk/bellydanceandpregnancy.htm>

²⁶³ Βλ. ιστοσελίδα http://www.susunweed.com/herbal_ezine/October05/childbearing.htm

του belly dance επεκτείνεται ως «αρχαία» διάσταση ώστε να γίνεται ένας χορός οικουμενικής και «παντοτινής» γυναικείας δύναμης.

Μπορούμε επομένως να δούμε πως η βασική πρακτική που χρησιμοποιούν οι δυτικές χορεύτριες για το σκοπό της διαμόρφωσης μιας «παγκόσμιας» φαντασιακής θηλυκής κοινότητας είναι και πάλι η χρήση του παρελθόντος και συγκεκριμένα η κατασκευή συνέχειας του ανατολίτικου παρελθόντος με το δυτικό παρόν. Με τον ίδιο τρόπο που η παράδοση ως παρελθόν ενός έθνους - κράτους αποτελεί τον κρίκο σύνδεσης τριών συνισταμένων: την κοινή καταγωγή, την κοινή εμπειρία και τον κοινό τόπο / πατρίδα²⁶⁴, έτσι και στην περίπτωση της φαντασιακής χορευτικής κοινότητας που μελετούμε, το belly dance (ως παράδοση) έχει ως «κοινό τόπο» τη «θηλυκότητα»²⁶⁵. Έτσι μέσω της οικειοποίησης του παρελθόντος του χορού – που όπως είδαμε αποτελεί μια πρακτική «αποσεξουαλικοποίησης» – «επινοούν» ταυτόχρονα την παράδοση της θηλυκότητας. Αν και η έννοια αυτή αφορά τις πρακτικές με τις οποίες ένα έθνος-κράτος ανακατασκευάζει την ταυτότητά του με «εργαλείο» την παράδοση, μπορούμε στην παρούσα περίπτωση να δούμε πως η χρήση του belly dance (ως μορφή παράδοσης) για την ανασυγκρότηση του ανατολίτικου παρελθόντος στο δυτικό παρόν εξυπηρετεί την κατασκευή όχι της ταυτότητας ενός έθνους-κράτους, αλλά της σύγχρονης θηλυκότητας. Το γεγονός ότι συναντάμε μια φράση όπως αυτή του εισαγωγικού κειμένου του κεφαλαίου που δηλώνει πως «ο χορός αυτός ουσιαστικά ανήκει σε κάθε γυναίκα, ώστε να υπερβαίνει εύκολα όλα τα σύνορα» οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην «επιτυχία» αυτής της κατασκευής και η επίκληση «βιολογικών ενδείξεων», όπως το DNA, είναι μέρος της και συνδέεται με τις «καταχρήσεις» των έμφυλων διαφορών για τις οποίες κάναμε λόγο στην εισαγωγή. Στο σημείο αυτό ωστόσο, είναι εξίσου σημαντικό να αναφερθεί πως το γεγονός ότι μια παράδοση «κατασκευάζεται» δεν την κάνει λιγότερο ή περισσότερο πραγματική ή βιώσιμη αλλά την τοποθετεί σε διαφορετικά συμφραζόμενα που θα πρέπει να ερευνηθούν²⁶⁶.

²⁶⁴ Σύμφωνα με τη Δέλτσου (1996 :109) «αυτό που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον στη μελέτη του παρελθόντος είναι το πώς στα έθνη κράτη η “παράδοση” αποτελεί μια εκδοχή του παρελθόντος που συνδέει τα μέλη τους, δείχνοντας πως συνδέεται η κοινή τους καταγωγή και η κοινή τους εμπειρία με μια συγκεκριμένη περιοχή, την πατρίδα».

²⁶⁵ Ακόμα κι αν –όπως τονίζει η Delilah – «γίνεται από έναν άντρα».

²⁶⁶ Η έννοια της «επινοημένης παράδοσης» των Hobsbawm & Ranger, παρότι επηρέασε πολλές αναλύσεις που ακολούθησαν, δέχτηκε και κριτικές, καθώς παρουσίαζε κάποιες παραδόσεις ως περισσότερο επινοημένες από άλλες. Είναι λοιπόν σημαντικό να αποφύγουμε την «παγίδα» της αναζήτησης του τι είναι «αληθινό» ή «ψεύτικο», εφόσον η ανασυγκρότηση για την οποία κάνουμε λόγο εδώ δεν παύει να αποτελεί ουσιαστική βίωση. Όπως ο Giddens επισημαίνει: «Καμιά παραδοσιακή κοινωνία δεν ήταν αποκλειστικά παραδοσιακή και τόσο οι παραδόσεις όσο και τα έθιμα επινοήθηκαν για πολλούς λόγους. Δεν πρέπει να υποθέσουμε ότι η συνειδητή κατασκευή παραδόσεων συναντάται μόνο στη

Κατ' αυτό τον τρόπο το belly dance όλο και περισσότερο προβάλλεται ως ένας παγκόσμιος και ταυτόχρονα εξωτικός θηλυκός χορός (και δεν ανήκει απλά στην Ανατολή) – κάτι που φαίνεται να λειτουργεί ως ένδειξη ενότητας και συλλογικότητας για το γυναικείο φύλο. Ταυτόχρονα, η ίδια η θηλυκότητα «ιεροποιείται» και «εξωτικοποιείται» και ο χορός χρησιμοποιείται ως μέσο διαμόρφωσης συλλογικής συνείδησης εντός της δυτικής χορευτικής κοινότητας²⁶⁷.

Γιατί ωστόσο η συνέχεια του ανατολίτικου παρελθόντος «βρίσκεται» μόνο στο δυτικό παρόν αφού μιλάμε για οικουμενικότητα; Προφανώς αυτή η «παγκόσμια» θηλυκότητα έχει όρια και η χορευτική κοινότητα όσο οικουμενική κι αν προβάλλεται διατηρεί κυρίαρχο το δυτικό «εμείς» και αυτομάτως αποστασιοποιείται από την Ανατολή. Παρακάτω θα εξερευνήσουμε αυτά τα όρια.

Θηλυκότητα με σύνορα

Συνεχίζοντας το ποίημα της Jezibell μπορούμε να δούμε πως η κατασκευή συνέχειας του ανατολίτικου παρελθόντος στο δυτικό παρόν με άξονα τη γυναίκα συνοδεύεται από έναν έκδηλα οριενταλιστικό εξουσιαστικό λόγο:

*«[...] Αλλά μερικοί άντρες δεν μπορούσαν να κατανοήσουν τη δύναμή σου,
και ο σεβασμός τους έγινε φόβος.*

*Μετά από τις μακροχρόνιες και πικρές προσπάθειές σας,
σε περιόρισαν σε σπίτια και χαρέμια,
κάνοντας σε πράα σύζυγο που δεν θα μπορούσε να κουνηθεί.*

*Μερικές φορές έπρεπε να χορέψεις για αυτούς,
για την έκθεση αντί της έκφρασης.*

*Γδυμένη από τα περισσότερα των ενδυμάτων σου,
έγινες το κακό κορίτσι τους, γυναίκα πειρασμός, πόρνη,
εξυπηρετώντας τις επιθυμίες για τις οποίες ντρέπονταν,
και πολεμώντας με τις αδελφές σου για την εύνοιά τους.*

*Αλλά συνέχισες να χορεύεις όταν είχες το χορό,
πίσω από τους τοίχους, πίσω από τα πέπλα.*

σύγχρονη περίοδο. Επιπλέον πάντα οι παραδόσεις ενσωμάτωναν εξουσία, είτε η κατασκευή τους ήταν σκόπιμη είτε όχι.» (Giddens 1999:81)

²⁶⁷ Διαμόρφωση που εξυπηρετεί στις συγκεκριμένες συνθήκες ακόμα και τον σκοπό «εξαγνισμού» του χορού.

Σε πέτρινα παλάτια και σκηνές στην άμμο, θυμήθηκες.

*Τώρα οι απόστολοί σου επιστρέφουν για να απαιτήσουν τη δύναμή σου,
και αν και οι μορφές σου έχουν αλλάξει,
άλλη μια φορά οι κινήσεις σου κυματίζουν μέσω του κόσμου.*

Θέλω να ενωθώ μαζί σου.

*Αν και το σώμα μου είναι άκαμπτο από τον τραχύ χειρισμό,
θα μάθω να τεντώνομαι και να φθάνω και να βρίσκω στο κέντρο μου,
αφήνοντας το πνεύμα σου να γεμίσει το σώμα μου.*

*Έχω κύμβαλα στα δάχτυλά μου και ασήμι στους γοφούς μου,
και θέλω να χορέψω!»²⁶⁸.*

Η έμφαση στη γυναικεία δύναμη είναι διάχυτη. Ωστόσο η δύναμη αυτή δεν διατρέχει όλη τη θηλυκότητα. Τη συνέχεια του χορού της αδύναμης Ανατολίτισσας αναλαμβάνουν πλέον – ως ιερό έργο τους – οι δυτικές χορεύτριες «απόστολοι» που έχουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν τη δύναμη της αρχαίας Ανατολίτισσας. Αυτό το εγχείρημα, ωστόσο, αφορά τελικά μόνο τις δυτικές χορευτικές κοινότητες εφόσον η σύγχρονη Ανατολίτισσα φαίνεται «ανίκανη» να αναλάβει αυτό το καθήκον. Όπως τονίζει και η Delilah «η σημερινή ‘σύγχρονη Αιγύπτια’ είναι σύγχρονη. Αλλά η ιστορία του χορού προέρχεται από και έχει ελιχθεί μέσω πολλών πολιτισμών κατά τη διάρκεια πολλών αιώνων [...]»²⁶⁹. Στην Ανατολή αποδίδεται και πάλι το χαρακτηριστικό της στατικότητας: το καινούριο θεωρείται απλώς το προδομένο παλιό. Για τις δυτικές belly dancers η «σύγχρονη Αιγύπτια» δεν έχει τόσο «ενδιαφέρον», όσο το παρελθόν της χώρας της.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο αυτό συγκεντρώνει επίσης η άποψη της Nigma²⁷⁰, μιας χορεύτριας που γεννήθηκε στην Πολωνία, μεγάλωσε στην Ισπανία και στην Αμερική και πλέον ζει μόνιμα στην Ισπανία διδάσκοντας belly dance και με την οποία είχα την ευκαιρία να συνομιλήσω, αποτελεί ένα πολύ ενδιαφέρον παράδειγμα της διάστασης των ορίων αυτών. Η Nigma επισκέφτηκε ως δυτική την Αίγυπτο για να διδαχτεί belly dance – υποστηρίζει ότι τελικά οι δυτικές χορεύτριες είναι αυτές που εξελίσσουν και κάνουν τέχνη αυτό το χορό ενώ οι Αιγύπτειες χορεύουν μια

²⁶⁸ Από την by Jezibell. Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/poem24-primeval.htm>

²⁶⁹ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/delilah.html>

²⁷⁰ Πληροφορίες από προσωπική επικοινωνία με τη Nigma. Βλ. την ιστοσελίδα της <http://www.nigmabellydance.com> <http://www.nigmabellydance.com/>

απαράλλακτη, απλή, και βαρετή φόρμα που δεν έχει πλέον ενδιαφέρον, ότι ενώ οι δυτικές φτιάχνουν πολύ όμορφες ενδυμασίες, αυτές των αιγυπτίων χορευτριών είναι κακόγουστες και κακής ποιότητας, ότι ο χορός αυτός – ιδίως επειδή έχει γίνει τουριστικό αξιοθέατο – πεθαίνει στην Ανατολή και ότι πολλές Ανατολίτισσες εκπορνεύονται²⁷¹. Επίσης απεχθάνεται τη ζωή στην Αίγυπτο θεωρώντας την πολύ ανθυγιεινή και θεωρεί πως για την αρνητική φήμη του χορού ευθύνεται πολύ περισσότερο από τη δυτική οριενταλιστική προσέγγιση, η οπισθοδρομικότητα των ίδιων των Αιγυπτίων που καταδικάζουν κοινωνικά τις belly dancers. Είναι σαφές πως η ταύτιση με την Ανατολίτικη θηλυκότητα «σταματάει» εκεί που «αρχίζει» η σύγχρονη Ανατολή. Η σύγχρονη Ανατολή δεν παύει να αποτελεί έναν «άλλο» και μια «διάχυτη» ιδέα.

Επίσης, το άρθρο «Not your mother's belly dance» της Kajira εντείνει την απόσταση ανάμεσα σε «εμάς» και «εκείνους»²⁷². Η Kajira αναφέρει:

«Αισθάνομαι έντονα ότι το περισσότερο belly dance δεν είναι πλέον χορός της Μέσης Ανατολής. [...] Εμείς που το χορεύουμε είμαστε κατά μερικούς οι φύλακες μιας αρχαίας φλόγας που μας δίνει όλους μαζί με την ελευθερία να γιορτάσουμε την ένωση του σώματος, του μυαλού και του πνεύματος που κρατούν το Belly dance τόσο ζωντανό και δραστήριο, και τόσο απειλητικό για εκείνους στις χώρες που το έχουν απαγορεύσει[...]»²⁷³.

Η επιλεκτική χρήση του «άλλου» πολιτισμού και η απομόνωση στοιχείων του είναι ένα πολύ σημαντικό θέμα που προκύπτει από τις παραπάνω απόψεις. Ο εξωτισμός μπορεί να μην αρκείται καν στην «αποστασιοποιημένη ταύτιση» αλλά να αποτελεί τελικά έναν τρόπο «αφαίρεσης» ενός πολιτισμικού φαινομένου από τα συμφραζόμενά του. Πιο συγκεκριμένα, η ιδέα της «κατάργησης των συνόρων» μέσω του χορού, που όπως είδαμε δεσπόζει στα περισσότερα κείμενα, τείνει εδώ να μοιάζει περισσότερο με εγχείρημα «αδιοποίησης» του χορού: Υπάρχει ένα επαναλαμβανόμενο «εμείς» το οποίο θεωρεί τον εαυτό του πιο κατάλληλο και ικανό να αναλάβει τη μελέτη, την εξέλιξη του belly dance, τη «διατήρηση της αρχαίας φλόγας». Το «εμείς» αυτό, παρά την ιδέα της κατάργησης των «τεχνητών συνόρων», όχι μόνο δεν συμπεριλαμβάνει αλλά περιθωριοποιεί τους σύγχρονους Ανατολίτες οι οποίοι φαίνονται ανίκανοι και πολύ οπισθοδρομικοί για να διαχειριστούν αυτό το πολιτισμικό προϊόν. Τα δύο σύνολα είναι

²⁷¹ Μάλιστα επισήμανε πως η αιγύπτια δασκάλα της, της πρότεινε να κάνει παρέα σε άντρες.

²⁷² Για τη συνολική παρουσίαση του άρθρου βλ. παράρτημα (άρθρο 3).

²⁷³ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/notyourmom.html>

σαφή: «εμείς» και η σύγχρονη «Μέση Ανατολή» – «Εμείς» το κρατάμε «ζωντανό και δραστήριο», ενώ «εκείνοι», «απειλητικό». Αυτό μάλιστα που δικαιολογεί ένα τέτοιο εγχείρημα φαίνεται να είναι η πολιτισμική υπεροχή της Δύσης που θεωρείται δεδομένη και αυτονόητη.

Μπορούμε να δούμε εδώ αρκετές ομοιότητες με τα οριενταλιστικά στερεότυπα της αποικιοκρατικής εποχής, περί «αδυναμίας αυτοδιακυβέρνησης» και «οπισθοδρομικότητας – ανορθολογικότητας» της Ανατολής που αναλύσαμε στο κεφάλαιο της Θηλυκοποίησης. Διαιωνίζεται έτσι η αντίληψη της Ανατολής ως «αδύναμης» – «ανίκανης» – «πρωτόγονης» και η θηλυκοποίηση εξακολουθεί να αποτελεί ένα σύμφυτο στοιχείο του εξωτισμού. Επιπλέον, οι ανατολίτικες κοινωνίες περιθωριοποιούνται επίσης για τη συντηρητικότητά τους, παρά το γεγονός ότι ο συσχετισμός του χορού με το σεξ είναι ανεπιθύμητος όχι μόνο στην Ανατολή αλλά και στη Δύση – εξ ου και το εγχείρημα της «αποσεξουαλικοποίησης».

Ο φόβος απέναντι στην Ανατολή – η οποία μάλιστα αναφέρεται συχνά ως «εκεί πέρα» (over there) – αποτελεί μια ακόμη έκφραση της αποστασιοποιημένης και συνάμα ιεραρχικής δυτικής στάσης απέναντι στην «άλλη» / εξωτική Ανατολή και κατ' επέκταση των ορίων της «Ανατολικοποίησης» των δυτικών χορευτριών. Το παρακάτω κείμενο είναι απόσπασμα από το άρθρο της Anne Maclean, «Όταν η πολιτική και ο χορός συναντιούνται»²⁷⁴, που παρατίθεται στην κεντρική ιστοσελίδα της Shira για το belly dance:

«Οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, 2001 έχουν ανοίξει έναν διάλογο στην κοινότητα των καλλιτεχνών του ανατολίτικου χορού. Κάθε ένας από μας έχει αντιδράσει διαφορετικά, αλλά όλοι μοιραζόμαστε ένα πράγμα από κοινού: μια αυξανόμενη ενημερότητα ότι ο χορός μας προέρχεται από το ίδιο ακριβώς μέρος του κόσμου με τους τρομοκράτες. [...] Με το να χορεύουμε αυτόν τον χορό, μήπως γιορτάζουμε τον πολιτισμό των ανθρώπων που θα επιθυμούσαν να μας σκοτώσουν; [...]»²⁷⁵.

Δεν πρόκειται να αναλύσουμε βέβαια τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, αλλά έχει σημασία από το παράδειγμα αυτό να δούμε τελικά πώς η ιδέα περί κατάρριψης των συνόρων μέσω του belly dance έχει εθνικά όρια. Ο τρόπος που ένα τέτοιο γεγονός συζητιέται εντός της δυτικής χορευτικής κοινότητας φέρνει στην επιφάνεια αντιλήψεις μιας πολύ έντονης διάκρισης του οικείου «εμείς» από τους «επικίνδυνους» και «επίφοβους» «άλλους», του «εδώ» από το «εκεί» και της δυτικής χορευτικής

²⁷⁴ Για τη συνολική παρουσίαση του άρθρου βλ. παράρτημα (άρθρο 4).

²⁷⁵ Βλ. ιστοσελίδα <http://www.shira.net/politics.htm>

κοινότητας από την ανατολική χορευτική κοινότητα που τελικά έχει ενδιαφέρον μόνο ως «εκπαιδευτική» και σχεδόν «μουσειακή» εμπειρία (όπως ισχύει και για τη Nigma που γι' αυτό το λόγο επισκέφτηκε την Αίγυπτο, αλλά έχει έντονα αρνητική γνώμη απέναντι τόσο για τους ανθρώπους όσο και για τον ίδιο τον τόπο).

Από το παράδειγμα αυτό φαίνεται επίσης το ότι η δυτική κοινότητα λειτουργεί ως ένα ισχυρό σώμα, που συνειδητοποιεί μάλιστα την ισχύ της αυτή ώστε να την «ενεργοποιεί» όχι μόνο σε επίπεδο διαμόρφωσης λόγου και κατ' επέκταση «αληθειών» για το χορό – όπως είδαμε παραπάνω – αλλά και στο να εμπλέκεται ως πολιτική οντότητα σε εθνικά θέματα όπως αυτό, επηρεάζοντας ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων.

Ένα άμεσο αποτέλεσμα της αυξανόμενης ισχύος που συγκεντρώνεται στη δυτική χορευτική κοινότητα είναι επομένως το ότι το Belly dance τείνει στο να μονοπωλείται από τις δυτικές Belly dancers. Αντίθετα, η σύγχρονη ανατολική χορευτική κοινότητα συρρικνώνεται, γεγονός που δεν σχετίζεται μόνο με το συντηρητισμό της ισλαμικής κοινωνίας αλλά και με την επικράτηση των δυτικών belly dancers ακόμα και στις χώρες προέλευσης του χορού. Ιδίως στην Αίγυπτο, όπου οι τοπικές χορεύτριες δοκιμάζουν έντονο κοινωνικό αποκλεισμό²⁷⁶ ενώ οι δυτικές belly dancers είναι αυτές που κυριαρχούν στις μουσικές σκηνές²⁷⁷:

«Οι ξένες χορεύτριες φέρνουν την ευπρέπεια σε ένα επάγγελμα που οι περισσότεροι Αιγύπτιοι βλέπουν σχεδόν ως πορνεία [...]. 'Κλείνω αλλοδαπές για χάρη της ποικιλίας και επειδή κοστίζουν λιγότερο' λέει ο διευθυντής ψυχαγωγίας στο Nile Maxim' ...] 'Ενενήντα πέντε τοις εκατό των πελατισσών μου είναι ξένες' λέει ο Ahmed Dia el Dine, ο John Galliano των σχεδιαστών ενδυμασιών για belly dancers»²⁷⁸.

Επομένως δεν είναι τόσο η «θηλυκότητα χωρίς σύνορα» και η «θηλυκή φύση» του χορού (εφόσον χορεύεται κάλλιστα και από άντρες) που εξηγεί τη «διασπορά» και την παγκοσμιοποίηση του belly dance, αλλά πολύ περισσότερο ο επεκτατισμός του «Δυτικού εξωτισμού». Όπως εξηγεί η Savigliano: «πιθανότατα όλοι οι λαοί έχουν ασκήσει εξωτισμό με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, αλλά ο Δυτικός εξωτισμός συνοδευόμενος από έναν ιμπεριαλισμό που διευρύνεται σε όλο τον κόσμο έχει αποκτήσει τη δύναμη να εγκαταστήσει τον ευρωκεντρικό εξωτισμό ως ένα παγκοσμίως εφαρμόσιμο παράδειγμα»²⁷⁹. Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση αυτής της «διεύρυνσης»

²⁷⁶ Σχετικά με την περιθωριοποίηση των ντόπιων χορευτριών εντός της αιγυπτιακής κοινωνίας βλ. Niewkerk, K.v.(1995)

²⁷⁷ Για περισσότερες σχετικές απόψεις βλ. παράρτημα (άρθρο 5).

²⁷⁸ Βλ. ιστοσελίδα <http://archive.salon.com/sex/feature/2000/07/19/bellydance/index.html>

²⁷⁹ Savigliano (1995:169)

αποτελεί η περίπτωση του belly dance στην Ελλάδα που θα αναλύσουμε στη συνέχεια, τόσο από την άποψη της «εντατένισης» όσο και από την άποψη της «χορευτικής κοινότητας»

Ελληνική περίπτωση

Η «περιφερειακότητα» της Ελλάδας σε σχέση πάντα με τον πυρήνα της εξουσίας του δυτικού κόσμου είναι το κατ' εξοχήν ενδιαφέρον σημείο και η αφετηρία της νέας ανθρωπολογικής προβληματικής για τον Herzfeld. Η Ελλάδα ως «πολιτισμικός πρόγονος»²⁸⁰ της Δύσης και ταυτόχρονα ως χώρα «των άλλων» σε σχέση πάντα με το σύγχρονο «εμείς» των Ευρωπαίων - «των άλλων» που ο πολιτισμός τους παραδοσιακά ήταν ένα γνωστικό αντικείμενο της κοινωνικής ανθρωπολογίας «μακρινό και εξωτικό» - αποτελεί μια πάρα πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση για την παρούσα μελέτη.

Στο πλαίσιο αυτό, αξιοσημείωτο επίσης είναι το γεγονός ότι, αν και η Ελλάδα συνορεύει με τις περισσότερες χώρες παραγωγής του belly dance, και ανέκαθεν διατηρούσε πολιτισμικές ανταλλαγές με αυτές, σήμερα ως «belly dance» (και όχι ως τσιφτετέλι) έρχεται στην Ελλάδα όχι απευθείας από την Ανατολή αλλά ως δυτική επιρροή και μάλιστα ως πρότυπο για τη θηλυκότητα. Το ενδιαφέρον για το belly dance είναι διαρκώς αυξανόμενο στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και αυτό φαίνεται τόσο από τις όλο και συχνότερες αναφορές των μέσων μαζικής ενημέρωσης, όσο και από τα μαθήματα belly dance που προσθέτουν στο εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα οι διάφοροι χορευτικοί σύλλογοι και οι σχολές χορού. Τα τελευταία χρόνια αναδύεται και στην Ελλάδα μια χορευτική κοινότητα με δημιουργία τη συλλόγων για το belly dance²⁸¹ στα πρότυπα της δυτικής χορευτικής κοινότητας, αλλά καθώς και ένα όλο και μεγαλύτερο κοινό στα κέντρα διασκέδασης κατά τα πρότυπα των σύγχρονων δυτικών «ενατενιστών». Μια ματιά στους νυχτερινούς οδηγούς των μεγάλων πόλεων μας επιτρέπει να δούμε ότι είναι πάρα πολλά τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης που είτε διοργανώνουν «ανατολίτικες βραδιές» (oriental nights), είτε ανήκουν «εξολοκλήρου» στην κατηγορία των «oriental club».

Τα φαινόμενα αυτά είναι πολύ ενδεικτικά για να κατανοήσουμε σε ένα πρώτο επίπεδο το πώς η ελληνική κοινωνία υιοθετεί το belly dance ως μια δυτικόστροφη

---

²⁸⁰ Λόγω της αρχαίας ιστορίας της.

²⁸¹ Για ιστοσελίδα συλλόγων: <http://www.bellydance.gr/>

ιδεολογική κατασκευή²⁸² με το να το αντιμετωπίζει πολύ διαφορετικά - και αρκετά εξωτικά - σε σχέση με το τσιφτετέλι, δεδομένου ότι παρότι είναι ένας «συγγενικός» με το belly dance δεν υπάρχουν στην Ελλάδα ανάλογες σχολές και σύλλογοι για το τσιφτετέλι. Το μεν τσιφτετέλι αντιμετωπίζεται περισσότερο ως ένας χορός που ούτως ή άλλως χορεύουν ως κομμάτι της παράδοσής τους, ενώ το belly dance γίνεται αντιληπτό ως θέαμα και ως διαδικασία που απαιτεί συστηματική εκμάθηση.

Πώς επεκτείνεται επομένως η λογική του εξωτισμού μέσα στα πλαίσια του ίδιου του εξωτικού; Σε ποιο βαθμό οι ελληνίδες χορεύτριες, αλλά και το ελληνικό κοινό οικειοποιούνται το discourse του δυτικού «εξωτισμού»; Για την ανάλυση αυτής της θεματικής θα χρησιμοποιήσουμε ως παράδειγμα το άρθρο της Κικής Τριανταφύλλη για το belly dance στην Ελλάδα με τίτλο «Το αρχαιότερο λίκνισμα στον κόσμο»²⁸³.

«Μέχρι πριν από μερικά χρόνια ήταν ένα περιθωριακό, φολκλορικό θέαμα. Σήμερα αποτελεί συστατικό επιτυχίας για τα κλαμπ της μόδας, οι απανταχού ποπ τραγουδίστριες δανείζονται στοιχεία του για τις χορογραφίες τους και ολοένα περισσότερες γυναίκες της Δύσης θέλουν να μνηθούν στα μυστικά του πανάρχαιου αυτού χορού»

Η Τριανταφύλλη ξεκινάει το άρθρο της τονίζοντας πως «στην πραγματικότητα ο χορός της κοιλιάς είναι ο χορός της γονιμότητας». Τη γονιμότητα συνδέει με συμβολικά στοιχεία που εντοπίζει στην κινησεολογία του χορού εφόσον όπως ισχυρίζεται «το χαρακτηριστικό του είναι η συνεχής κίνηση προς τα πάνω που θυμίζει την κίνηση του φιδιού», αλλά και «την απεικόνιση του DNA», καθώς επίσης και με το γεγονός ότι παραλλαγές του συναντιόνται σε πολλούς αρχαίους πολιτισμούς από την Αφρική μέχρι τη Χαβάη.

Στη συνέχεια παρουσιάζει το χορό ως μια ολοκληρωμένη σωματική και θεραπευτική άσκηση και κάνοντας λόγο για το πώς εξελίχτηκε η πορεία του αναφέρει: «από την εποχή που ο χορός της κοιλιάς ήταν απλά μίμηση των κινήσεων του τοκετού που συμβόλιζε τη γονιμότητα και η έγκυος γυναίκα συνήθιζε να χορεύει κάτω από το φως του φεγγαριού, για να ξεφύγει από τα κακά πνεύματα, τα χρόνια πέρασαν και έφτασε σε κάποια μέρη να θεωρείται ως ο πιο ερωτικός χορός και προκλητικός χορός που μια γυναίκα μπορούσε να χορεύει μόνο μπροστά στον άντρα της. Στη Δύση, ο χορός ήταν παρεξηγημένος μέχρι που στην Αμερική, τη δεκαετία του '60 ξέφυγε από τα 'κακόφημα' κέντρα των Αράβων μεταναστών, έγινε στοιχείο έθνικ κουλτούρας και άρχισε η μελέτη

²⁸² Ο όρος αυτός ανήκει στον Νικολόπουλο (1998:8)

²⁸³ Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Ταχυδρόμος και παρατίθεται στην ελληνική ιστοσελίδα για το belly dance. Η ιστοσελίδα αυτή προσφέρεται επίσης για περαιτέρω έρευνα. Βλ. <http://www.bellydance.gr/>

του όχι μόνο από καλλιτέχνες, αλλά και από επιστήμονες». Για τη σημερινή εποχή επισημαίνει πως έχει πλέον αναγνωριστεί η καλλιτεχνική αξία του και πώς σε κάθε χώρα χορεύεται με διαφορετικό τρόπο.

Το άρθρο συνεχίζει με κάποια βιογραφικά στοιχεία για τη χορεύτρια Ντιάνα-Ρέα, *«Πρώτη δασκάλα της ήταν η μεγάλη χορεύτρια Τζαμίλα Σαλιμπούρ που τη δίδαξε ότι 'Ο χορός της κοιλιάς δεν μιμείται το σεξ, αλλά την κίνηση του φιδιού που συμβολίζει τη γονιμότητα'»* η οποία μάλιστα έχει ιδρύσει τη χορευτική ομάδα «Femine Dance Society» («Θηλυκή Χορευτική Κοινότητα»), ενώ σχεδιάζει επίσης και την ίδρυση σωματείου. Ακολουθεί μια παράγραφος με τίτλο: *«Τις νύχτες η Αθήνα χορεύει belly dance»* που περιλαμβάνει πληροφορίες για νυχτερινά κέντρα με belly dance, και τις προσωπικές μαρτυρίες τριών γυναικών που ασχολούνται με το χορό στον ελεύθερο χρόνο τους: μια τραπεζικός, μια αρχιτέκτων και μια επιχειρηματίας διηγούνται πώς η εμπειρία τους με το συγκεκριμένο χορό τις ωφέλησε ψυχικά και σωματικά.

Το άρθρο καταλήγει με κάποιες οδηγίες για το θεατή: προτείνεται η προσοχή και η ενεργός συμμετοχή με χειροκρότημα, ενθαρρύνεται το «βλέμμα» και μάλιστα, όπως ισχυρίζεται η Τριανταφύλλη, *«απαγορεύεται στις κυρίες να «απαγορεύουν» στους κυρίους που τις συνοδεύουν να κοιτάνε τη χορεύτρια»*. Τέλος, κι εδώ δίνεται έμφαση για το πώς πρέπει να δίνεται το φιλοδώρημα: *«Όσοι ενθουσιάζονται δίνουν χρήματα στις χορεύτριες – οι Άραβες π.χ. το συνηθίζουν πάρα πολύ και συνήθως βάζουν τα χαρτονομίσματα στη ζώνη της χορεύτριας – επειδή όμως στην Ελλάδα βρισκόμαστε, βρείτε ένα διακριτικό τρόπο να το κάνετε για να ευχαριστήσετε τη χορεύτρια, χωρίς να τη θίξετε και καλού-κακού ρωτήστε το διευθυντή του μαγαζιού ή ένα γκαρσόνι για τις συνήθειές της»*.

Σε ένα πρώτο επίπεδο μπορούμε να συμπεράνουμε από τα παραπάνω πως τα ιδεολογήματα των δυτικών belly dancers, η φεμινιστική και ταυτόχρονα οριενταλιστική στάση απέναντι στο χορό και την Ανατολή, όχι μόνο «μεταφέρονται» στο «ελληνικό έδαφος», αλλά και μεγεθύνονται ως ένα βαθμό. Αναλυτικότερα, η «μύηση» των σύγχρονων γυναικών *«στα μυστικά αυτού του πανάρχαιου χορού»* αναπαράγει ανοιχτά το οριενταλιστικό αρχέτυπο του μυστικισμού για την Ανατολή, αλλά και το ιδεολόγημα της επιβίωσης του αρχαίου Ανατολίτικου παρελθόντος στο «σύγχρονο» δυτικό παρόν.

Έπειτα ο συνδυασμός του χορού με την αρχέγονη γονιμότητα, προβάλλεται και εδώ με ακόμα πιο πομπώδη τρόπο ως στοιχείο που «καταρρίπτει» τη σεξουαλική – αποπλανητική χρήση του χορού αυτού, τόσο μέσα από την παρομοίωση με το DNA (που χρησιμοποιείται και εδώ για να υπονοήσει μια «βιολογική αλήθεια» που

προορίζεται να συνδέσει τη γυναίκα με το χορό και τη γονιμότητα) όσο και μέσα από τον συσχετισμό με την κίνηση του φιδιού που – όπως και με την έγκυο γυναίκα που χορεύει στο φως του φεγγαριού για να ξεφύγει από τα κακά πνεύματα (πληροφορία που δε συναντήσαμε ούτε σε ανάλογες δυτικές πηγές για το belly dance) – δίνει στο χορό «μαγικές» ή μυθικές διαστάσεις.

Επιπλέον, το πέρασμα του χορού από τα «κακόφημα» αραβικά κέντρα στην «έθνικ κουλτούρα» και άρα στον «πολιτισμό», στη «διανόηση», στην επιστήμη που μπορεί να το «αναγνωρίσει» και κατ' επέκταση να το «νομιμοποιήσει» ως καλλιτεχνική φόρμα ή σωματική άσκηση, ενέχει σαφείς εξελικτιστικές υποδηλώσεις, εντός του ευρύτερου οριενταλιστικού discourse. Το δίπολο Ανατολή – Δύση χρησιμοποιείται με όλες σχεδόν τις δισυτικές – ιεραρχικές προεκτάσεις περί Φύσης – Πολιτισμού, πρωτόγονο – επιστημονικό, σύγχρονο – παλιό, βρώμικο – καθαρό κτλ.. Κατά τον ίδιο τρόπο οι άραβες θεατές σχηματοποιούνται ως γραφικοί, «απολίτιστοι» θεατές που μπορεί να θίξουν τις χορεύτριες με τις συνήθειες τους. Η ελληνική συμπεριφορά ωστόσο προβάλλεται ως εκ διαμέτρου αντίθετη και πολύ πιο κοντά στον δυτικό «πόλο»: το ελληνικό «εμείς» μπορεί να είναι «διακριτικό», «πολιτισμένο», με σεβασμό απέναντι στην χορεύτρια και τις εξωτικές «συνήθειές της».

Γενικότερα, το belly dance παρουσιάζεται στη συγκεκριμένη παράγραφο ως ένα εξωτικό θέαμα που χρειάζεται όχι απλά «θέαση» αλλά «ενατένιση», παρά το γεγονός ότι το τσιφτετέλι που είναι ένας παρόμοιος χορός στην Ελλάδα είναι τόσο κοινό, αλλά όχι εξωτικό. Ο ρόλος του «δυτικοπρεπούς ενατενιστή» δεν περιγράφεται απλά, αλλά δημιουργείται και σχεδόν διδάσκεται στο αρσενικό ελληνικό κοινό και «επιβάλλεται» ακόμα και στις γυναίκες που συνοδεύουν. Σχηματοποιούνται έτσι έμμεσα και οι έμφυλες σχέσεις τόσο ενός άντρα – «ενατενιστή» απέναντι σε μια εξωτική χορεύτρια ακόμα και απέναντι στη σύζυγό του, όσο και μιας συζύγου απέναντι στην εξωτική χορεύτρια.

Ταυτότητες περιγράφονται και κατασκευάζονται επίσης τόσο για τη «σύγχρονη» Ελληνίδα όσο και για τη σύγχρονη Αθήνα. Κατά πρώτον, το ίδιο δυτικό discourse για την επιβίωση του θηλυκού – παραδοσιακού belly dance στα δεδομένα της σύγχρονης (δυτικής) θηλυκότητας με τη μορφή αγγολυτικής άσκησης για εργαζόμενες – δυναμικές γυναίκες – η επιλογή τραπέζικου, αρχιτέκτονος και επιχειρηματία για τη διήγηση της εμπειρίας τους με το belly dance και όχι μιας γυναίκας που ασχολείται π.χ. με οικιακά, προφανώς δεν είναι καθόλου τυχαία – χρησιμοποιείται εδώ, όχι μόνο για τον επαναπροσδιορισμό του νοήματος του χορού και της θέσης της θηλυκότητας απέναντι

στη νεωτερικότητα αλλά και για τη «δυτικοποίηση» της θηλυκότητας της Ελληνίδας. Μέσω του belly dance οι Ελληνίδες φαίνεται να συμμετέχουν στη θηλυκή φαντασιακή κοινότητα που κατασκεύασαν οι δυτικές χορεύτριες – και αυτές του συγκεκριμένου παραδείγματος μάλιστα αρκετά πρόδηλα, με τον τίτλο «Femine Dance Society» για την ομάδα τους.

Κατά δεύτερον, η φράση «η Αθήνα το βράδυ χορεύει belly dance» μπορεί να μεταφραστεί σε φράσεις όπως «η Αθήνα τώρα επιτρέπει την εισαγωγή αυτού του εξωτικού χορού γιατί τώρα μπορεί να δεχτεί το «διαφορετικό» αφού αυτό ‘νομιμοποιείται’ από την ethnic–πλουραλιστική αισθητική του δυτικού κοσμοπολίτικου lifestyle», ή «η Αθήνα συμμετέχει στη ‘γευσιγνωστική’ εμπειρία της ανακάλυψης αυτού του ανατολίτικου χορού που ήρθε από τη Δύση» ή «η Αθήνα δέχεται και συμμετέχει στα νέα καταναλωτικά πρότυπα που προτείνει η Δύση» και κατ’ επέκταση «η Αθήνα ανακαλύπτει το χορό αυτό ως εξωτικό ενώ και η ίδια είναι εξίσου εξωτική για τη Δύση» κτλ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Βασική μου θέση είναι πως το belly dance και η ανατολίτικη θηλυκότητα δεν έπαψαν να ανακαλύπτονται. Τόσο η αρχική όσο και η σύγχρονη ανακάλυψή του χορού βασίστηκαν στην πολιτισμική και πολιτική δυτική διαμεσολάβηση, υποστηριγμένη από ένα σώμα δυτικών που διατήρησαν τη στάση «υποκειμένων» απέναντι στην Ανατολή. Η αρχή έγινε από τα οριενταλιστικά κείμενα του δέκατου όγδοου και δέκατου ένατου αιώνα. Αφού το belly dance χρησιμοποιήθηκε για μια σχηματοποιημένη αναπαράσταση της ανατολίτικης θηλυκότητας κυρίως από τους αρσενικούς - δυτικούς αποικιοκράτες στην Ανατολή έπειτα ανακαλύφθηκε από τις γυναίκες της Δύσης, αφομοιώθηκε και στη συνέχεια εξωτικοποιήθηκε παγκοσμίως – κάτι που συμβαίνει συχνά με τις μουσικές παραδόσεις πολλών λαών. Η ανακάλυψή του έτσι γίνεται μέρος του τρόπου που επιτελείται, συζητιέται και νομιμοποιείται.

Μπορούμε επομένως, σε ένα πρώτο επίπεδο να συμπεράνουμε πως η Οριενταλιστική-θηλυκοποιητική αρχετυποποίηση της Ανατολής από τους δυτικούς «ενατενιστές» λειτούργησε και ως προτυποποίηση για τη θηλυκότητα της Δύσης. Μέσα από αυτό το χορό οι γυναίκες της Δύσης όχι μόνο διατηρούν αλλά βιώνουν και διανθίζουν τη φαντασίωση που οι ίδιοι οι δυτικοί έπλασαν για την Ανατολή. Οι δυτικές γυναίκες ταυτίζονται με τα οριενταλιστικά αρχέτυπα θηλυκότητας, γίνονται «Ισιδες»,

«Σαλώμες», «Σεχραζάντ» θέλουν να «μυηθούν» στο «μυστικισμό» της Ανατολής, εντοπίζοντας μάλιστα στον παράγοντα «φύλο» το κοινό στοιχείο που τις συνδέει με αυτό το «μυστικισμό», με αποτέλεσμα να κατασκευάζουν και να βιώνουν τη θηλυκότητά τους μέσα από αυτό τον «εξωτικό» για αυτές χορό.

Η ανάγκη τους μάλιστα να επαναπροσδιορίσουν το νόημα του χορού μέσα από μια αρκετά φεμινιστική οπτική, να το αναγνωρίσουν ως «Τέχνη», να το κάνουν αποδεκτό στη σύγχρονη δυτική κοινωνία και να τον επανατοποθετήσουν στα δυτικά συμφραζόμενα, τις συσπείρωσε σε μια χορευτική κοινότητα που έχει τη δυνατότητα να διαμορφώνει κυρίαρχους λόγους σε ό,τι αφορά το συγκεκριμένο χορευτικό είδος. Με αυτό τον τρόπο, το Belly dance ανακαλύφθηκε από τις δυτικές γυναίκες ως ο χορός με το μέγιστο απόθεμα θηλυκής παράδοσης από «την αρχή του χρόνου»²⁸⁴, σε τέτοιο βαθμό που τελικά προσφέρεται να «ανακαλυφθεί» πολλές φορές και να εκφράσει – αλλά και να διαμορφώσει – διάφορες «μορφές θηλυκότητας».

«Οι χορεύτριες τείνουν να αγκαλιάσουν τα αρχέτυπα που ενσωματώνουν τα κεντρικά ζητήματα του χορού τους: γήινη θεά, τσιγγάνα χορεύτρια, αισθησιακή βασίλισσα, γλυκιά νέα νύμφη. Μέσω αυτών των εικόνων, οι χορεύτριες δημιουργούν συναίσθημα, ευαισθητοποιούν το κοινό τους προς νέες αντιλήψεις και ιδέες, εκφράζουν ποιες είναι, και ανοίγουν την πόρτα σε κάτι βαθύ και ισχυρό για τις ίδιες και για το κοινό τους» υποστηρίζει η Deagon²⁸⁵.

Ωστόσο αυτή η «Ανατολικοποίηση» έχει όρια καθώς και συνέπειες. Η προσέγγιση του «άλλου» από τη δυτική χορευτική κοινότητα μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια ταύτιση, με αρκετή δόση αποστασιοποίησης – ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της εξωτιστικής προσέγγισης «άλλων» πολιτισμών – ακόμα και φόβου. Επιπλέον οι δυτική χορευτική κοινότητα δομεί τελικά το δικό της Οριενταλισμό – που προσθέτει τη των δυτικών γυναικών με το να εξυπηρετεί επιπλέον τις νέες ανάγκες του διαλόγου της νεωτερικότητας με τη θηλυκότητα²⁸⁶. Μέσα από είδη όπως το tribal belly dance οι χορεύτριες ενδιαφέρονται περισσότερο απ' όλα για τη συμμετοχή σε μια «γευσιγνωστική» εμπειρία της επαφής με «άλλες» παραδόσεις «άλλων» πολιτισμών και «άλλων» εποχών και η προσέγγισή τους παραπέμπει αρκετά στο είδος του εξωτισμού που αναλύσαμε στο υποκεφάλαιο για την «αντι-τουριστική» ενατένιση. Έτσι και σε

²⁸⁴ Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα http://www.gypscaravan.us/gypsy_caravan.htm

²⁸⁵ Βλ. ιστοσελίδα: <http://people.uncw.edu/deagon/raqs/feminism.htm>

²⁸⁶ Αυτό δε σημαίνει ότι οι χορεύτριες που ασχολούνται με το tribal belly dance βρίσκονται σε κάποιο είδος διαμάχης, ούτε υπάρχει κάποιος διχασμός παλιού και σύγχρονου belly dance. Παρά τις όποιες διαφορές υπάρχει έντονο το στοιχείο της συνοχής στη δυτική χορευτική κοινότητα.

αυτή την περίπτωση η ετερότητα, του belly dance τείνει προς το να μην είναι απλά μια εξωτική ετερότητα, αλλά η ετερότητα ενός άκρως συνηθισμένου εξωτισμού που σχετίζεται άμεσα με τη γενικότερη υπερτοπική «κίνηση» που ευνοείται και προωθείται από την παγκόσμια αγορά και το κοσμοπολίτικο lifestyle.

Το πιο αξιοσημείωτο ωστόσο είναι πως τελικά οι δυτικές, αναπαράγοντας τα οριενταλιστικά στερεότυπα για το Belly dance δεν αναπαράγουν μόνο την περιθωριοποίηση της Ανατολής. Αναπαράγουν αυτομάτως και τα στερεότυπα που περιθωριοποιούν το ίδιο το φύλο τους αφού όπως είδαμε στη «Θηλυκοποίηση» η ταύτιση με τη θηλυκότητα λειτουργεί ως μέσο περιθωριοποίησης της Ανατολής. Το φαινόμενο που εξετάσαμε μπορεί έτσι να ειπωθεί ως μέρος ενός ευρύτερου «φαύλου κύκλου» που χαρακτηρίζει τον Οριενταλισμό από την άποψη του ότι η οριενταλιστική πρακτική της «Θηλυκοποίησης» τελικά επιστρέφει στη Δύση. Η «Θηλυκοποίηση» της Ανατολής «ανακυκλώνεται» από το «θηλυκό» κομμάτι της Δύσης (τις γυναίκες) με το να «επιστρέφει» ως «Ανατολικοποίηση» της Θηλυκότητας στη Δύση. Κατά τη γνώμη μου αυτός ο φαύλος κύκλος είναι αδιάσπαστο κομμάτι και επακόλουθο κάθε εξουσιαστικής σχέσης.

Επιπλέον, το belly dance όπως είδαμε στην ανάλυση της Ελληνικής περίπτωσης αποτελεί – όπως και στην περίπτωση του αργεντίνικου ταγκό που έγινε δημοφιλές στην Ιαπωνία, περίπτωση που εξέτασε η Savigliano – επίσης μια περίπτωση «διπλού εξωτισμού». Αν και η Ελλάδα δεν παύει να είναι εξωτική για τη Δύση, αρκετές Ελληνίδες επαναπροσδιορίζουν τη θηλυκότητά τους συμμετέχοντας σε αυτό το χορό ως «εξωτικό» και ως ένα «παγκόσμια γυναικείο» χορό και ταυτόχρονα το belly dance γίνεται ένα «εξωτικό» θέαμα για το ελληνικό κοινό και αντιμετωπίζεται διαφορετικά από το τσιφτετέλι. Έτσι, «εξωτικοί» για τη Δύση μπορούν να ειπωθούν ως καταναλωτές και «ανακατασκευαστές» του δυτικού εξωτισμού που επικοινωνούν μέσω ενός παγκόσμιου καπιταλιστικού δικτύου εξωτικών αναπαραστάσεων²⁸⁷. Μπορούμε κατ' αυτό τον τρόπο να συμπεράνουμε πως τελικά δεν είναι τόσο το belly dance ένας «παγκόσμιος» και «παντοτινός» χορός των γυναικών. Η οικουμενικότητά του οφείλεται πολύ περισσότερο στον δυτικό ιμπεριαλισμό και η «παντοτινότητά» του στην επινόηση της θηλυκής παράδοσης από τη σύγχρονη δυτική χορευτική κοινότητα. Είναι μια κοινότητα που θεωρητικά περιλαμβάνει όλες τις γυναίκες αλλά τελικά αναφέρεται στις δυτικές. Το ότι χορεύεται «παντού σήμερα» είναι περισσότερο δείγμα μιας τάσης

---

²⁸⁷ Savigliano (1995:169)

επειδή ότι «περνάει» από την κυρίαρχη δυτική κουλτούρα μπορεί τελικά να περνάει από ένα φάσμα διεθνοποίησης και όχι ένδειξη ότι πρόκειται για ένα «γυναικείο χορό» .

Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Ένα ενδιαφέρον ζήτημα που προκύπτει – και στο οποίο δεν μπορούμε να επεκταθούμε εδώ σύμφωνα με τις οριοθετήσεις του θέματος - είναι ο εντοπισμός των παραπάνω πολιτικών στην ίδια την κίνηση και η αναζήτηση του τι περιλαμβάνει η ενσωμάτωση ενός ανατολίτικου χορού σε ένα δυτικό σώμα μέσα από την ανάλυση οπτικό-ακουστικού υλικού. Το θέμα της «ενσωμάτωσης» του belly dance συγκεντρώνει ενδιαφέρον και στην περίπτωση της Ελλάδας εγείροντας ζητήματα σύγκρισης με το τσιφτετέλι. Πώς το ίδιο το belly dance επηρεάζει τελικά την κινησεολογία του τσιφτετελιού και μέσω ποιών κινητικών πρακτικών πραγματοποιείται ο διαχωρισμός των δύο χορευτικών μορφωμάτων;

Ένα ζήτημα που προσφέρει επίσης μια πολύ ενδιαφέρουσα οπτική μελέτης στην περίπτωση της Ελλάδας είναι και το αν υπάρχουν στρατηγικές «οικειοποίησης» του χορού που να δικαιολογούν οποιεσδήποτε συνδέσεις του belly dance με τα ελληνικά συμφραζόμενα. Υπάρχουν για την ελληνική πολιτισμική ταυτότητα «οικεία» στοιχεία στο belly dance ή στον τρόπο που κοινωνείται και προβάλλεται και αν υπάρχουν ποια είναι αυτά;

Μπορεί ή σχέση του χορού με το τσιφτετέλι να είναι ένα από αυτά τα «οικεία στοιχεία» και κάποιες πολιτισμικές πολιτικές να προβάλλουν την «ελληνική θηλυκότητα» ως ιδιαίτερα «γόνιμο» έδαφος για αυτό το χορό; Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που η ελληνική κοινότητα «οικειοποιείται» περισσότερο π.χ. από την αμερικάνικη κοινότητα είναι η τάση εδραίωσης συνέχειας με την αρχαιότητα γιατί και η ίδια ανέκαθεν χρησιμοποιούσε το παρελθόν της ως βασική εθνική ή εξωτερική πολιτισμική.

Αντί επιλόγου

Από τα παραπάνω μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το belly dance «κοινωνήθηκε» ως «θηλυκή παράδοση» και στην προκειμένη περίπτωση λειτούργησε ως τεχνολογία κατασκευής έμφυλης ταυτότητας. Σαν παράδοση πλέον, χρησιμοποιήθηκε σχεδόν με όποιον τρόπο μια παράδοση μπορεί να χρησιμοποιηθεί από μια συλλογικότητα:

επινοήθηκε, έγινε στατική, αναβιώθηκε και έγινε «πεδίο αυθεντικότητας», ήρθε σε διάλογο με τη νεωτερικότητα, έγινε πιο «ρευστή» - ανοικτή στην δημιουργικότητα και στη συμμετοχή, έγινε «έθνικ», «Τέχνη», «lifestyle» και εν τέλει παγκοσμιοποιήθηκε. Κλείνοντας παραθέτουμε το σχόλιο του Shiner ως ένα προβληματισμό σχετικά με το ζήτημα της επιλεκτικής χρήσης των «άλλων» πολιτισμών, της απομόνωσης και οικειοποίησης στοιχείων τους που συχνά βαφτίζονται «Τέχνη».

«Κατά κάποιο τρόπο οι ιεραπόστολοι του δέκατου ένατου αιώνα που συγκέντρωναν τα 'πρωτόγονα είδωλα' και τα έκαιγαν, έδειχναν μεγαλύτερο σεβασμό για την ακεραιότητα των πολιτισμών που επιτίθονταν απ' ότι οι ανθρωπολόγοι, οι έφοροι μουσείων και οι φιλόσοφοι του εικοστού αιώνα, που νόμιζαν ότι τιμούν αυτούς τους ίδιους πολιτισμούς με το να αποκαλούν κάποια από τα χειροποίητα αντικείμενά τους 'Τέχνη'»²⁸⁸.

---

²⁸⁸ Shiner (1994:229)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη:

Abu-Lughod, L., (1991), «Writing against Culture», *Recapturing Anthropology: Working in the Present*, Fox, R., (επιμ.), School of American Research Press, Santa Fe, σελ. 137-62

Balfour, Ar. J.(13 Ιουνίου 1910), *Parliamentary Debates*, Βουλή των Κοινοτήτων, Μεγάλη Βρετανία), 5^η σειρά, 17:1140–46

Barthes, R., (1992). *Mythologies*, The Noonday Press, New York

Benjamin, W., (1968), *Illuminations*, Schocken Books, New York:

Beane, W. C., & Doty, W. G., (September, 1977), «Myths, Rites, Symbol: A Mircea Eliade Reader», *Journal of the American Academy of Religion*, τευχ. 45, No. 3, σελ. 400- 422

Beatty, C., (1956), *De Lessepse of Suez: The Man and his Times*, Ney York: Harper & Bros

Bhallachayya, N. N., (1999), *The Indian Mother Goddess*, Monohar

Bonheim, J., (1992), *Serpent and the Wave: A Guide to Movement Meditation*, Celestial Arts Publishing Company, Berkeley

Bourdieu, P., (1977), *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press., Cambridge

Bourdieu, P., (1984), *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, Harvard University Press, Cambridge

Bristow, J., (1997), *Sexuality*, Routledge, Great Britain

Buonaventura, W., (1989), *The Serpent of the Nile: Women and Dance in the Arab World*, Saqi, London

Carlton D., (1995), *Looking for Little Egypt*, Intl Dance Discovery, Londond

Chateaubriand, (1810) *Ouvres*, 2:1069 στο Said, E. (1996), *Οριενταλισμός*, Νεφέλη, Αθήνα

Chatterjee, I., (1999), «Colouring Subalterntiy: Slaves, Concubines and Social Orphans in Early Colonial India», *Subaltern Studies*, τευχ. 10, σελ. 49-97

Clifford, J., (1988), «On Orientalism», *The Predicament of Culture: 20th-Century Ethnography, Literature, and Art.*, Cambridge University Press, Cambridge 255-76

De Certeau, M., (1984), *The Practice of Everyday Life*, μτφ. Rendall, S., Californian University Press, Berkeley

Dobie, M., (2001), *Foreign Bodies: Gender, Language and Culture in French Orientalism*, Stanford University Press, Stanford

Fernbach, D., (1973), «Introduction», Marx, K., *Surveys from Exile*, Penguin, Harmondsworth, σελ. 7-34.

Fisher, J. M., (2003), *Orientalism, representations, and created fantasies: The transformation of traditional Middle Eastern dances to belly dance*, Atlantic University Libraries, Florida

Flaubert, G., (1973), *Correspondence*, τόμος 4, Pleiade, Paris

Flaubert, G., (1980), *The Letters of Gustav Flaubert: 1830-1857*, μτφ., Steegmuller, F., (επιμ.), Harvard University Press, Belknap

Foucault, M., (1978), *The History of Sexuality*, μτφ., Hurley, R., Penguin Books, Harmondsworth

Fourier, J., (1809-28), *Preface Historique*, τομ. 1 της Description de l' Egypte, 23 τόμοι, Imprimerie, Παρίσι

Frazer, K., (1991), «The Aesthetics of Belly Dance: Egyptian – Canadians Discuss the Baladi.», MFA Διπλωματική εργασία, York University, Toronto,

Gaskin, I. M., (1977), *Spiritual Midwifery*, The Book Publishing Co., Seattle

Gibb, *Area Studies Reconsidered*, σ. 12, 13

Gioseffi, D., (1991), *Earth Dancing*, Artemis Imports, Pacific Grove, California

Gramsci, A., (1971), *Selections from the Prison Notebooks*, Lawrence & Wishart, London

Haire, Doris, B., (June, 1973), «The Cultural Warping of Childbirth», *Environmental Child Health*, τευχ. 19, σελ. 171-191

Halberstam J., (1998), *Female Masculinity*, Duke University Press, Durham

Hall, Stuart (1982). «The Rediscovery of 'Ideology': Return of the repressed in media studies»,

Culture, Society and the Media. Michael Gurevitch, Tony Bennett, James Curren and Janet Woollacott (επιμ.), Routledge, London

Hay, D., (1968), *Europe: The Emergence of an Idea*, Edinburgh University Press, Edinburgh

Herzfeld, M., (1988), *The Poetics of Manhood: Contest and Identity in a Cretan Mountain Village*, Princeton University Press, Princeton

_____, (1991), *A Place in History. Social and Monumental Time in a Cretan Town*, Princeton University Press, Princeton

Higginson, Fr., (2003) Bryn Mawr College College Τόμος 4, αριθμός 1

Hobsbawm, E. & Ranger, T. O., (επιμ), (1983), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge

Jomard, E.F. & Fourier, J.B., (1809-28), *Description de l'Egypte ou Recueil des observations qui ont été faites en Egypte pendant l'expédition de l'armée française...* Paris, Imprimerie impériale puis royale.

Keft-Kennedy, V., (April-June, 2005), «“How does she do that?” Belly Dancing and the Horror of a Flexible Woman», *Women's Studies*, τευχ. 34, No. 3 & 4, σελ. 279-300, Taylor & Francis Inc., United States

Kerr, M., (December, 1980), « Edward Said, Orientalism: Reviewed by Malcolm Kerr », *International Journal of Middle Eastern Studies*, τευχ. 12, σελ. 544-547

Kitzinger, S., (1979), *Good Birth Guide*, Fontana, London

Krishnaswamy, R., (1998), *Effeminism: The Economy of Colonial Desire*, Ann Arbor, University of Michigan Press, Michigan

Kristeva, J., (1980), *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*, Columbia University Press, New York

Lexova, I., (2000), *Ancient Egyptian Dances*, Dover Publications Inc., London

Leland, C. G., (1873), *The Egyptian Sketchbook*, Strahan, Trubner, London

Lord Cromer-Baring, E., (1908), *Modern Egypt*, Mac Millan & Co, New York, τευχ. 2, σελ. 146 -67

Lord Cromer-Baring, E., (1969), *Political and Literary Essays*, Books for Libraries Press, New York

Mcleans, A., (2003) «The Triple Goddess, An Exploration of the Archetypal Feminine», Phanes Press, New York

McLuhan, M, Fiore Q. (1967) «The Medium is the Massage» - 2001 reprint: Routledge, Taylor & Francis Books Ltd

Mernissi, F., (1975), *Beyond the Veil: Male – Female Dynamics in Modern Muslim Society*, Shekman, Cambridge

Nagel J., (2003), *Race, Ethnicity and Sexuality: Intimate Intersections, Forbidden Frontiers*, Oxford University Press, New York

Nerval, J. *Voyage en Orient* Στο Said, E. (1996), *Οριενταλισμός*, Νεφέλη, Αθήνα σ.223

Newmann, E., (1995), *The Great Mother*, μτφ. Manhiem, R., Princeton University Press., Princeton

- Niewkerk, K.V., (1995), *A Trade Like Any Other: Female Singers and Dancers in Egypt*, University of Texas Press, Austin
- O' Connell-Davidson, J., (1998), *Prostitution, Power and Freedom*, Ann Arbor, University of Michigan Press, Michigan
- Oesterly, W. O. E., (2002), *Sacred Dance: A Study of Comparative Folklore*, Mineola, Dover
- Ohanian, A., (April-August, 1922), «The Dancer of Shamakha», μτφ. Wilder-Lane, R., *Asia Magazine*, τευχ. 22, No. 4-8,
- Pratt, M. L., (1992), *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, Routledge, New York
- Pinckney, C., (1987), *Callanetics: For the Pelvis*, Avon Books, New York
- Qureshi, R., (2000), «Confronting the Social: Mode of Production and the Sublime for (Indian) Art Music», *Ethnomusicology*, τευχ. 44, No. 1, σελ. 15-38
- Rosina-Fawzia, B., Al-Rawi (2001), *Grandmother's Secrets: The Ancient Rituals & Healing Power Of Belly Dancing*, Constable and Robinson Ltd., London
- Rubin, G., (1984), «Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality», Vance, C. S., (επιμ.), *Pleasure and Danger: exploring female sexuality*, Routledge & Kegan Paul, Boston, σελ. 267–319
- Sant Cassia, P. (2000), «Exoticising Discoveries and Extraordinary Experiences: Traditional Music, Modernity, and Nostalgia in Malta and Other Mediterranean Societies», *Ethnomusicology* 44 (1), σ. 281- 301,
- Savigliano, M. E., (1995), *Tango and the Political Economy of Passion*, Westview Press Boulder, Oxford

Schroeder, J. E., (1998), «Consuming Representation: A Visual Approach to Consumer Research», Stern, B. B., (επιμ.), *Representing Consumers: Voices, Views and Visions*, Routledge, London, σελ. 193-230

Shay, A., & Sellers-Young, B., (επιμ.), (2005), *Belly Dance: Orientalism, Transnationalism, and Harem Fantasy*, Bidlioteca Iranica, Performing Arts Series No. 6, Mazda Publishers, Costa Mesa, California, σελ. 435

Shiner, L., (Spring, 1994), «“Primitive Fakes”, “Tourist Art”, and the ideology of Authenticity», *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, The American Society for Aesthetics, τευχ. 52, No. 2, σελ. 225-234

Sinha, M., (1995), *Colonial Masculinity: The “Manly Englishman” and the “Effeminate Bengali” in the Late Nineteenth Century*, Manchester University Press, Manchester

Spivak, G. C., (1997), «Three Women’s Texts and a Critique of Imperialism», Belsey, C., & Moore, J., (επιμ.), *The Feminist Reader: Essays in Gender and the Politics of Literary Criticism*, σελ. 148-163

Stavrou Karayanni S., (2004), *Dancing Fear and Desire: Race, Sexuality, and Imperial Politics in Middle Eastern Dance*, Wilfrid Laurier University Press, Canada

Steegmuller, F., (1972), *Flaubert in Egypt: A Sensibility on Tour*, Bodley Head, London

Stokes, M., (1994), *Ethnicity, Identity and Music: The musical construction of place*, Berg, Oxford

Stokes, M., (1998), “Imagining ‘the South’: Hybridity, heterotopias and Arabesk on the Turkish-Syrian border” in *Border Identities: Nation and State at international Frontiers*, Wilson, T and H. Donnan, Cambridge: Cambridge University Press., σ.263-288

Stone, R., (1991), «Cinematic Salomes: An Investigation of Dance and Orientalism in Hollywood Films», *Journal of Dance Ethnology*, UCLA, τευχ. 15, σελ. 33-42

Taussig, M., (1993). *Mimesis and Alterity: A Popular History of the Senses*, Routledge, London

Tucker, J. E., (1985), *Women in Nineteenth Century Egypt*, Cambridge UP, Cambridge

Urry, J., (1990), *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*, Sage, London,

Vance, C. S., (επιμ.), (1994), *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*, Pandora, London

Vance, C. S., (1995), «Four Essays on Art, Sexuality, and Cultural Politics», Marcus, G. E., & Myers, F., (επιμ.), *Traffic in Culture: Refiguring Art and Anthropology*, University of California Press, σελ. 330-368

Vatikiotis, P. J., (επιμ.), (1972), *Revolution in the Middle East and Other Case Studies: Proceedings of a seminar*, George Allen & Unwin, London

Yoshihara, M., (2003), *Embracing the East: White Women and American Orientalism*, Oxford University Press, New York

Zonana, J., (Spring 1993), «The Sultan and the Slave: Feminist Orientalism and the Structure of Jane Eyre», *Signs*, τευχ. 18, σελ. 592-617

Ελληνική:

Bauman, Z., (1992), *Ο Πολιτισμός ως Πράξη*, Πατάκης, Αθήνα

Cowan, J., (1990), *Η πολιτική του σώματος. Χορός και κοινωνικότητα στη Βόρεια Ελλάδα*, μτφ.: Κουρεμένος, Γ., Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Γκίντενς, Α., (2001) *Ο κόσμος των Ραγδαίων αλλαγών: Πώς επιδρά η Παγκοσμιοποίηση στη ζωή μας*, μτφ. Γιώρμας, Κ. Δ., Μεταίχμιο, Αθήνα

Γκέφου-Μαδιανού, Δ., (1998). «Εισαγωγή: Από την ολιστική προσέγγιση στις μερικές Αλήθειες». Στο Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (επιμ.), *Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία: Σύγχρονες Τάσεις*,. Ελληνικά Γράμματα, Ανθρωπολογικοί Ορίζοντες, Αθήνα, σελ. 11-66

_____ (1999), *Πολιτισμός και Εθνογραφία: Από τον Εθνογραφικό Ρεαλισμό στην Πολιτισμική Κριτική*, Ελληνικά Γράμματα, Ανθρωπολογικοί Ορίζοντες, Αθήνα

_____ (2003), «Στο πρόσωπο του άνδρα μου εμένα βλέπουν: Το 'δημόσιο' και το 'ιδιωτικό' ως τόποι κατασκευής της έμφυλης ταυτότητας». Στο Γκέφου-Μαδιανού Δ., (επιμ.) *Εαυτός και Άλλος: Εννοιολογήσεις, Ταυτότητες και Πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, Gutenberg, Αθήνα σελ. 111-181.

Herzfeld, M., (1998), *Η ανθρωπολογία μέσα από τον καθρέφτη: Κριτική Εθνογραφία της Ελλάδα και της Ευρώπης*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια

_____, (2002), *Πάλι δικά μας. Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, μτφ.: Σαρηγιάννης, Μ., Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα,

Δέλτσου, Ε., (1996), «Ο “ιστορικός τόπος” και η σημασία της “παράδοσης” για το έθνος-κράτος». *Εθνολογία*, τευχ. 4, σελ. 107-124

Φουκό, Μ., (1987), *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*, μτφ.: Σαρίκας, Ζ., Ύψιλον, Αθήνα

Κάβουρας, Π., (1997), «Η έννοια του μουσικού δικτύου: σχέσεις παραγωγής και σχέσεις εξουσίας. Δίκτυα επικοινωνίας και πολιτισμού στο Αιγαίο», *Σύγχρονα Θέματα*, Πνευματικό ίδρυμα Σάμου «Νικόλαος Δημητρίου», Αθήνα

Μπακαλάκη, Α., (1994), *Ανθρωπολογία, γυναίκες και φύλο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα

_____, (1994α), «Εισαγωγή: Από την ανθρωπολογία των γυναικών στην ανθρωπολογία των φύλων». Στο Μπακαλάκη, Α. (επιμ.), *Ανθρωπολογία, γυναίκες και φύλο*, 13- 74, Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Μπακαλάκη, Α., (Ιανουαριος-Μαρτιος, 1997), «Εκδοχές της Έννοιας του Πολιτισμού στην Ανθρωπολογία», *Σύγχρονα Θέματα*, Τευχ. 62, Αθήνα, σελ. 55-68

_____, (1997), «Είναι η ανθρωπολογία των γυναικών για την ανθρωπολογία του φύλου ό,τι η παιδική ηλικία για την ωριμότητα;», *Μνήμων* 19:211-223, Αθήνα

_____, (1998), «Λόγοι για το φύλο και αναπαραστάσεις της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας στην Ελλάδα του 19ου και του 20ού αιώνα». Στο Γκέφου-Μαδιανού Δ. (επιμ.), *Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία: Σύγχρονες Τάσεις*, Αθήνα, σελ. 519-581, *Ελληνικά Γράμματα*, *Ανθρωπολογικοί Ορίζοντες.*, Αθήνα

Ortner, S. B., (1974), «Είναι το Θηλυκό για το Αρσενικό ό,τι η Φύση για τον Πολιτισμό;». Στο Μπακαλάκη, Α., (επιμ.), (1994), *Ανθρωπολογία, Γυναίκες και Φύλο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 75-108

Παπαταξιάρχης Ε., & Παραδέλλης, Θ., (επιμ.), (1992), *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*, Καστανιώτης & Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα

Παπαταξιάρχης, Ε., (1992α), «Εισαγωγή. Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας», Στο Ε. Παπαταξιάρχης και Θ. Παραδέλλης (επιμ.), *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σελ. 11-98

_____, (1997), «Το φύλο στην ανθρωπολογία (και την ιστοριογραφία): Ορισμένες γνωστικές και μεθοδολογικές προεκτάσεις», *Μνήμων* 19:

201-210 στο Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ν., (1984), *Ανθρωπολογικά για το γυναικείο ζήτημα*, Ο Πολίτης, Αθήνα

Παραδέλλης, Θ., (1977), Εισαγωγή στην ελληνική έκδοση. Στο W. Ong *Προφορικότητα και Εγγραμματοσύνη*, ix-xxxv. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σελ. xviii.

Sahlins, M., (1997), *Χρήσεις και Καταχρήσεις της Βιολογίας, Μια ανθρωπολογική κριτική της κοινωνιοβιολογίας*, μτφ. Κουρεμένος, Κ., Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Said, E. (1996), *Οριενταλισμός*, Νεφέλη, Αθήνα

Strathern, M., (1980), «Ούτε φύση, ούτε Πολιτισμός: Η περίπτωση Hagen», Μπακαλάκη, Α., (επιμ.), (1994), *Ανθρωπολογία, Γυναίκες και Φύλο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 109-184

Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ν. (1991α), «Η προβληματική του γυναικείου ζητήματος», στο *Ανθρωπολογικά για το Γυναικείο Ζήτημα*. Αθήνα: Ο Πολίτης: 13-73

Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ν. (1991δ), «‘Γυναίκες εξωτικές’ και ‘γυναίκες οικόσιτες’», στο *Ανθρωπολογικά για το Γυναικείο Ζήτημα*, Ο Πολίτης:, σελ. 279-320, Αθήνα

Τσιανίκας, Μ., (1997), *Ο Φλωμπέρ στην Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα

Τριανταφύλλη Κ., (18 Σεπτεμβρίου 2004) «Χορός της Κοιλιάς: Το αρχαιότερο λίκνισμα στον κόσμο», *Ταχυδρόμος*, Αθήνα, τεύχος 29 σελ. 63 - 68

Άρθρα από το διαδίκτυο:

Albano, C., (1998), «Salomé In Dream», *Poems* στο *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/poem12--salome.htm>, Ημ/νία επίσκεψης: 04/03/07

Antar, E. (1971) «La Danse du Ventre» *Saudi Aramco World*, σ.4-11, στην ιστοσελίδα <http://www.saudiaramcoworld.com/issue/197105/la.danse.du.ventre.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 09/03/06

Benjamin, W., «*The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*» στην ιστοσελίδα <http://bid.berkeley.edu/bidclass/readings/benjamin.html>, Ημ/νία επίσκεψης: 12/03/06

Broshnahan, T., «Turkish Belly Dancing and Dancers», *Turkey Travel Planner, Special Interest Trips*, στην ιστοσελίδα <http://www.turkeytravelplanner.com/special/bellydance/index.html> Ημ/νία επίσκεψης: 6/11/06

Carpenter, E., (2007), «Top Five Belly Dancing Restaurants», New York restaurants, στην ιστοσελίδα http://nymag.com/nymetro/food/topfive/n_8107/ Ημ/νία επίσκεψης: 15/02/07

Chandler, D., (1998), «Notes on 'The Gaze'» στην ιστοσελίδα <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/gaze/gaze.html> , Ημ/νία επίσκεψης: 23/09/06

_____ (2001), «Μεροληψίες του Αυτιού και του Ματιού» στην ιστοσελίδα: στην ιστοσελίδα <http://www.mcm.aueb.gr/ment/semiotics/litoral3.html> Ημ/νία επίσκεψης: 28/01/07

Deagon, A., «Feminism and Belly Dance», *Habibi Magazine*, στην ιστοσελίδα <http://people.uncw.edu/deagona/raqs/feminism.htm> , Ημ/νία επίσκεψης: 21/01/07

Djournahna Kajira, (Οκτώβρης 1997) «An Interview with Delilah» *Jareeda Magazine*, στην ιστοσελίδα

<http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/delilah.html> Ημ/νία επίσκεψης: 17/06/06

_____,(2003), «Not your mother's belly dance», στην ιστοσελίδα <http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/notyourmom.html> Ημ/νία επίσκεψης: 08/03/06

Dunn, J., (1999), «A Journey Through Time. Our Tour Egypt Visit to Egypt, Part II», στην ιστοσελίδα

<http://www.toureypt.net/featurestories/time2.htm>

Ημ/νία επίσκεψης: 06/11/06

Jezebell, «The Primeval Dancer», *Poems* στο *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/poem24-primeval.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 4/02/07

Mazloun, N., «Save the Archaic Wisdom of Oriental Dance» στην ιστοσελίδα http://www.nellymazlounmadri.org.gr/archaic_wisdom_%20of_oriental_dance.gr.htm , Ημ/νία επίσκεψης:4/03/07

Maclean, A., (Οκτώβρης 2001), «When Politics and Dance Meet», στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/politics.htm>,

Me'ira (Ιανουάριος 1996), «Names for Dancers and Other Graceful souls», *Middle Eastern Dance Resources Guide*, στην ιστοσελίδα

<http://www.bdancer.com/med-guide/names/mednames.html> Ημ/νία επίσκεψης: 31/11/06

Moore, C., (Οκτώβρης 2005), «In the Belly of the Goddess: Belly Dance for Pregnancy and Birth», στην ιστοσελίδα

http://www.susunweed.com/herbal_ezine/October05/childbearing.htm Ημ/νία επίσκεψης: 20/02/07

Νικολόπουλος, Φ., (15 φεβρουαρίου 1998), «Κοινωνικές Αντιστάσεις Μέσα από τα Μάτια του Αντρέα», *Το Βήμα*, Σελ.: S08

http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=12468&m=S08&aa=1

Orellana Rall, R., (1988) «History of American Tribal Style Bellydance», στην ιστοσελίδα http://www.fcdb.com/about/history_rr.shtml Ημ/νία επίσκεψης: 27/01/07

Rees-Denis P. & Djoumahna Kajira, «Tribal Synergy 2» στην ιστοσελίδα <http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/synergy2.html> Ημ/νία επίσκεψης: 04/03/07

Shira, (2001), «A Dance by any Other Name», *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/likestrip.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 11/06/06

_____, «A Dance for the Whole Family», *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/whole-family.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 11/06/06

_____, « Bringing Middle Eastern Dance To Your Community », *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/community.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 11/06/06

_____, «Do You Need A Belly Dance Stage Name?», στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/name.htm> <http://www.shira.net/name.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 09/03/07

_____, «Expression and Sensuality», *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/dearshira/sensuality.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 11/06/06

_____, «Public Perceptions:A Double Standard», *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/doublestd.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 11/06/06,

_____, «Isn't That Like Stripping?», *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/nameofdance.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 11/06/06

_____, «Opinion: Men Who Ogle Belly Dancers», *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/men-ogle.htm>

Ημ/νία επίσκεψης: 11/06/06

_____, «Styles Of Belly Dance In The United States», *The Art of Middle Eastern Dance*, στην ιστοσελίδα <http://www.shira.net/styles.htm> Ημ/νία επίσκεψης:

12/06/06

Smith, S., (13 Ιουνίου 2003), CNN, στην ιστοσελίδα

<http://www.cnn.com/2003/HEALTH/diet.fitness/06/13/bellydancing/index.html> Ημ/νία

επίσκεψης: 22/01/07

Strand, C., (1999) «History Of Middle Eastern Dance», *Middle Eastern Dance* στην ιστοσελίδα <http://www.middleeasterndance.net/history.html>

Ημ/νία επίσκεψης: 13/10/06

Verde, T., (2004), «The Mystique of Belly Dancing», *The Savvy Traveler*, στην ιστοσελίδα

<http://savvytraveler.publicradio.org/show/features/2000/20000422/belly.shtml> Ημ/νία

επίσκεψης: 06/07/06

Wikipedia, (12 Απριλίου 2007), λήμμα: «Belly Dance», *Wikipedia, The Free Encyclopedia.*, στην ιστοσελίδα http://en.wikipedia.org/wiki/Belly_dance Ημ/νία

επίσκεψης: 11/03/06

Wikipedia, (12 Απριλίου 2007), λήμμα: «Mata Hari», *Wikipedia, The Free Encyclopedia.*, στην ιστοσελίδα http://en.wikipedia.org/wiki/Mata_Hari Ημ/νία

επίσκεψης: 11/02/07

Wikipedia, (13 Μαρτίου 2007) λήμμα: «Description de l'Egypte» (13 Μαρτίου 2007), *Wikipedia, The Free Encyclopedia.*, στην ιστοσελίδα

http://en.wikipedia.org/wiki/Description_de_l%27Egypte_%281809%29

Ημ/νία

επίσκεψης: 07/01/07

Zehara, «Belly Dance and Pregnancy», *All About Belly Dance*, στην ιστοσελίδα

<http://www.zehara.co.uk/bellydanceandpregnancy.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 12/01/07

_____, «Belly Dance in the Middle East, a Universal activity», *All About Belly Dance*, στην ιστοσελίδα

<http://www.zehara.co.uk/bdfactsbdinthemiddleeast.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 12/01/07

_____, «Orientalism and East meets West», *All About Belly Dance*, στην ιστοσελίδα

<http://www.zehara.co.uk/bdfactorsorientalism.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 30/01/07

«Sensual or sexual», *Belly Dance: Frequently Asked Questions* στην ιστοσελίδα

http://www.eijkhout.net/rad/dance_specific/bellydance5.html Ημ/νία επίσκεψης: 4 Mar 2007 05:58:42 GMT.

(19 Ιουνίου 2006), «Algeria: Belly Dancing Etiquette Among the Mosques», στην ιστοσελίδα

<http://www.algeria.com/blog/algeria-belly-dancing-etiquette-among-the-mosques>

Ημ/νία επίσκεψης: 6/11/06

Δικτυακοί τόποι:

<http://filosofia.gr/tecnologia-oikologia.doc> Ημ/νία επίσκεψης: 16/07/06

<http://www.acustomdj.com/belly-dance-restaurants.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 06/11/06

<http://www.algeria.com/corporate/> Ημ/νία επίσκεψης: 09/11/06

<http://www.angelfire.com/retro/perfumedpalace/pregnancy.htm> Ημ/νία επίσκεψης:
10/03/07

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6213222.stm> Ημ/νία επίσκεψης: 01/07/06

<http://www.bdancer.com/bdanceFAQ.html> <http://www.bdancer.com/bdanceFAQ.html>
Ημ/νία επίσκεψης: 16/05/06

<http://www.bellybellyhip.ca/main.html> Ημ/νία επίσκεψης: 08/03/07

<http://www.belly-dance.org/museum.html>

<http://www.bellydance.gr/> Ημ/νία επίσκεψης: 24/02/07

<http://www.bellydance.gr/links/links.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 24/02/07

<http://www.bellydance.gr/rhea/taxusep2004.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 24/02/07

<http://www.bellydance.org/> Ημ/νία επίσκεψης: 02/02/07

http://www.bellydance.org/about_iamed.html Ημ/νία επίσκεψης: 02/02/07

<http://bellydancenyc.com/> Ημ/νία επίσκεψης: 07/05/06

<http://blogs.pathfinder.gr/index?page=help&node=2> Ημ/νία επίσκεψης: 5/11/06

<http://www.casbahdance.org/> Ημ/νία επίσκεψης: 10/06/06

<http://cruises.about.com/cs/destinations/l/bllamamounia19.htm> Ημ/νία επίσκεψης:
01/02/07

<http://www.danseduventre.com/> Ημ/νία επίσκεψης: 03/02/07

http://www.danseduventre.com/diaporama_01/diaporama_01.htm Ημ/νία επίσκεψης:
12/11/06

<http://www.desertmoondance.com/Dance.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 15/10/06

<http://digitalcommons.fau.edu/dissertations/AAl1413121/> Ημ/νία επίσκεψης: 20/10/06

http://www.eijkhout.net/rad/dance_specific/bellydance1.html Ημ/νία επίσκεψης:
21/02/07

<http://www.gypsyduende.com/bellydance.html> Ημ/νία επίσκεψης: 15/09/06

http://www.goddessbellydance.co.uk/comersus_content.asp?ContentID=4 Ημ/νία
επίσκεψης: 17/09/06

http://www.hadia.com/dance_tours_&_travel.htm#turkey Ημ/νία επίσκεψης: 07/09/06

<http://www.hadia.com/turkey2007.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 07/09/06

<http://www.iis.ac.uk/home.asp?l=en> Ημ/νία επίσκεψης: 17/08/06

<http://www.learn-to-belly-dance.com/image.html> Ημ/νία επίσκεψης: 28/01/07

<http://www.londondance.com/content.asp?CategoryID=791> Ημ/νία επίσκεψης:
21/12/06

<http://www.medabellydance.com/main/> Ημ/νία επίσκεψης: 12/02/07

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6213222.stm> Ημ/νία επίσκεψης: 03/02/07

<http://www.nigmabellydance.com/> Ημ/νία επίσκεψης: 24/03/07

<http://www.orientaldancer.net/photo-video.php> Ημ/νία επίσκεψης: 12/07/06

<http://www.orientshow.com/> Ημ/νία επίσκεψης: 08/09/06

<http://www.saramaga.com/> Ημ/νία επίσκεψης: 10/09/06

<http://www.shira.net/> Ημ/νία επίσκεψης: 21/10/06

<http://www.sibel-nefa.de/> Ημ/νία επίσκεψης: 13/07/06

http://www.sibel-nefa.de/sibel_n.htm Ημ/νία επίσκεψης: 15/12/06

<http://www.shira.net/cgi-bin/cgi->

[script/csPoller/csPoller.cgi?command=results&cid=1&pid=3](http://www.shira.net/cgi-bin/cgi-script/csPoller/csPoller.cgi?command=results&cid=1&pid=3) Ημ/νία επίσκεψης:
12/11/07

<http://www.shira.net/links.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 08/04/06

<http://www.shira.net/shirapix/gallery-shira-veil1.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 09/04/06

<http://www.skidmore.edu/academics/arthistory/ah369/westernrepresent.htm> Ημ/νία
επίσκεψης: 28/03/07

<http://www.spiritdancer.co.uk/raqs.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 13/01/07

<http://www.ultragypsy.com/> <http://www.ultragypsy.com/> Ημ/νία επίσκεψης: 10/01/07

<http://www.venusbellydance.com/articles.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 14/09/06

<http://www.visionarydance.com/> Ημ/νία επίσκεψης: 22/06/06

<http://www.zehara.co.uk/> Ημ/νία επίσκεψης: 12/11/06

<http://www.zehara.co.uk/picturegallery.htm> Ημ/νία επίσκεψης: 12/11/06

<http://www.visionarydance.com/bellydancingclasses.html> Ημ/νία επίσκεψης: 22/03/07

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

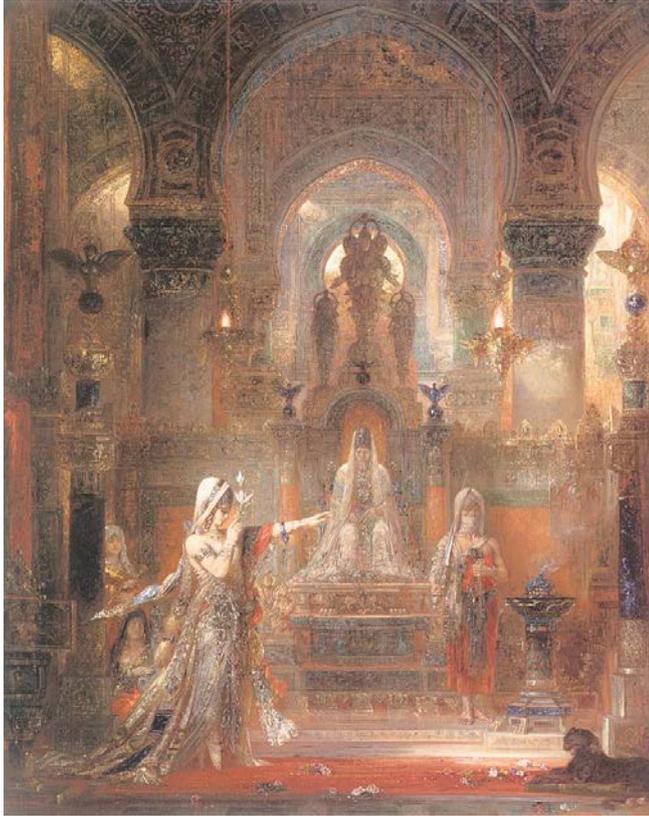
1. Εικόνες

Εικόνα 1

Size of this preview: 787 × 600 pixel
[Image in higher resolution](#) (1071 × 816 pixel, file size: 136 KB, MIME type: image/jpeg)

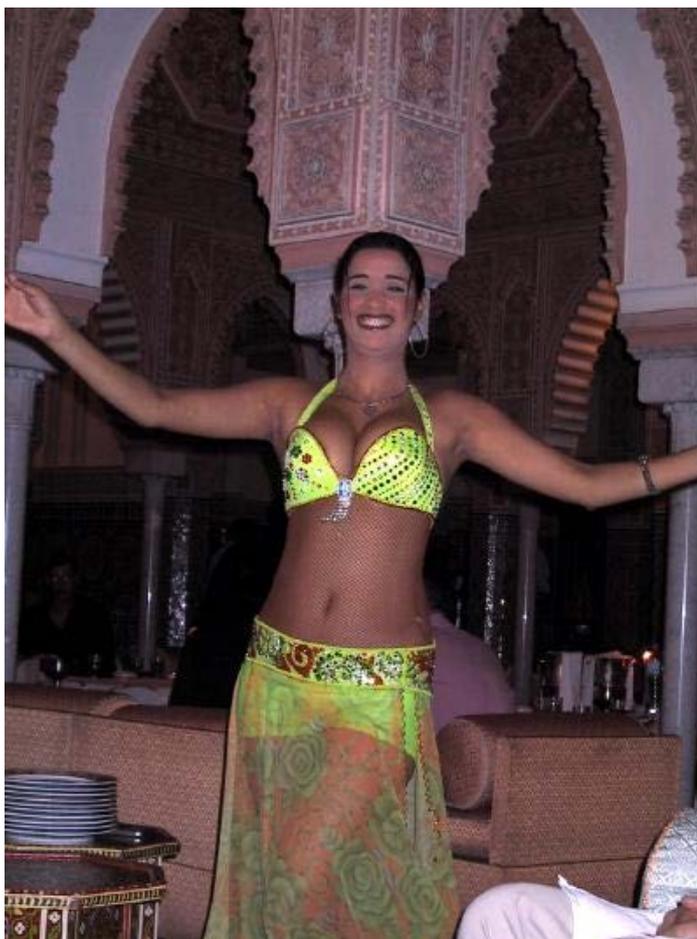
Odalisque with a slave by [Jean Auguste Dominique Ingres](#), painted 1840.

Εικόνα 2

Gustave Moreau, *Ο Χορός της Σαλώμης*, 1876, λάδι σε καμβά (Photo Credit: bridgemanart.com Armand Hammer Foundation, USA)

Από την ιστοσελίδα <http://www.fineartprintsondemand.com/artists/moreau/30142>

Εικόνα 3

«Τι είναι ένα παραδοσιακό Μαροκινό γεύμα χωρίς μια belly dancer»

(Photo © 2002 Linda Garrison, licensed to About.com, Inc.)

Από την ιστοσελίδα <http://cruises.about.com/cs/destinations/l/blmamounia19.htm>

Εικόνα 4

Από την ιστοσελίδα

<http://www.turkeytravelplanner.com/special/bellydance/index.html>

Εικόνα 5

Στο ομώνυμο άρθρο του Tom Verde στο Savvy Traveler

Από την ιστοσελίδα

<http://savvytraveler.publicradio.org/show/features/2000/20000422/belly.shtml>

Εικόνα 6

Στη θέση του Αγάλματος της Ελευθερίας – ενός από τα πιο αναγνωρίσιμα σύμβολα των Η.Π.Α. – εμφανίζεται μια belly dancer που μάλιστα κρατάει ντέφι αντί για δαυλό. Η συγκεκριμένη εικόνα που αποτελεί το λογότυπο του Συλλόγου Belly Dance της Νέας Υόρκης είναι ίσως η πιο ενδεικτική απεικόνιση «ανατολικοποίησης» Από την ιστοσελίδα <http://bellydanceny.com/>

Εικόνα 7

Shira. (φωτογράφος: John Rickman, San Jose, California, 2000)

Από την ιστοσελίδα <http://www.shira.net/shirapix/gallery-shira-veil1.htm>

Εικόνα 8

Delilah

Από την ιστοσελίδα <http://www.visionarydance.com/>

Εικόνα 9

Zehara

Από την ιστοσελίδα <http://www.zehara.co.uk/picturegallery.htm>

Εικόνα 10

Sibel-Nefa

Από την ιστοσελίδα http://www.sibel-nefa.de/sibel_n.htm

Εικόνα 11

Fatima

Από την ιστοσελίδα http://www.danseduventre.com/diaporama_01/diaporama_01.htm

Εικόνα 12

«To Belly dancing έχει προκύψει ως μια από τις πιο καυτές νέες τάσεις γυμναστικής τα τελευταία χρόνια» αναφέρει σε άρθρο της ιστοσελίδας του CNN.

Από

την

ιστοσελίδα

<http://www.cnn.com/2003/HEALTH/diet.fitness/06/13/bellydancing/index.html>

Εικόνα 13

Από την ιστοσελίδα <http://www.visionarydance.com/bellydancingclasses.html>

Εικόνα 14

Από την ιστοσελίδα <http://isirisdance.com/motherdance.htm>

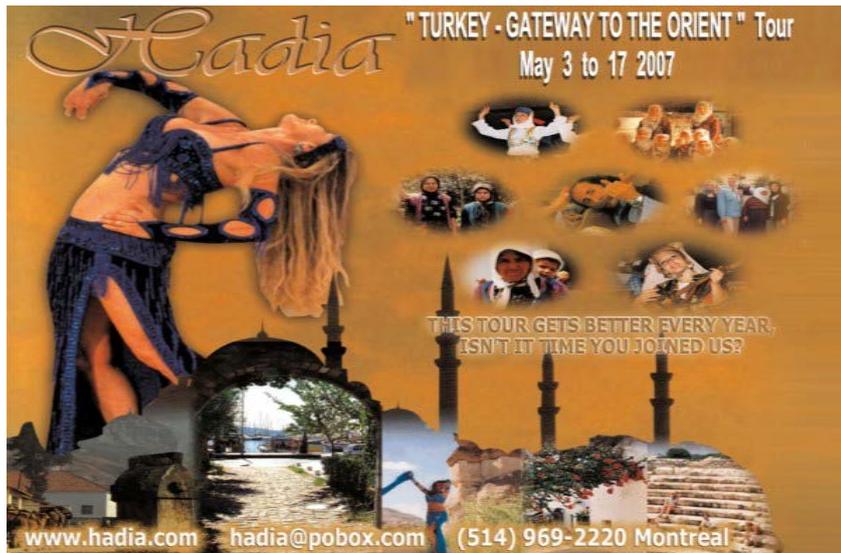
Εικόνα 15

Από

την

ιστοσελίδα

http://www.goddessbellydance.co.uk/comersus_content.asp?ContentID=4

Εικόνα 16

«Τουρκία – πύλη προς την Ανατολή» Ένα από τα ταξίδια με θέμα το Belly dance που οργανώνει η Hadia στην Τουρκία.

<http://www.hadia.com/turkey2007.htm>

Εικόνα 17α

Εικόνα 17β

Οι ομαδικές χορογραφίες και η ενσωμάτωση πολλών και ετερόκλητων στοιχείων στην ενδυμασία αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του tribal belly dance. Οι εικονιζόμενες χορεύτριες ανήκουν στην ομάδα της Zehara, στο Manchester.

Από την ιστοσελίδα <http://www.zehara.co.uk/>

Εικόνα 18

Η ομάδα «Belly Belly Hip» από τον Καναδά.

Από την ιστοσελίδα <http://www.bellybellyhip.ca/main.html>

Εικόνα 19

Η χορο-θεατρική ομάδα Ultra Gypsy. Στα σχόλια της ιστοσελίδας αναφέρεται για την ομάδα: «*Ultra Gypsy είναι η προέκταση του belly dance σε performance art, σε μια παράσταση που είναι δραματουργία, τέχνη, εξιστόρηση...ένα κομμάτι συναισθηματικής έκφρασης.*

Από την ιστοσελίδα <http://www.ultragypsy.com/UGMeet.shtml>

Εικόνα 20

Το Gothic Belly Dance χαρακτηρίζεται από το αστικό tribal femme fatale ύφος. Η ενδυμασία του Gothic Belly Dance περιλαμβάνει μαύρα υφάσματα από βινύλιο, δέρμα, ασημένια κουμπιά, piercing, γλωμό δέρμα, έντονη μαύρη σκιά ματιών. Είναι ένα πρόσφατα αναπτυγμένο είδος του belly dance, ιδιαίτερα δημοφιλές στους νέους καλλιτέχνες της Αμερικής και της Γερμανίας.

Από την ιστοσελίδα

<http://www.gothicbellydance.com/gothicbellydance/defined/about5.html>

Εικόνα 21

Η Saramaga (Copyright (c) 2002 Saramaga Middle Eastern Dance Costumes)

Από την ιστοσελίδα <http://www.saramaga.com/>

"Goddess of Creativity" by Marcia Snedecor

Εικόνα 22

Εικόνα που παρατίθεται στο άρθρο της Moore στην ιστοσελίδα http://www.susunweed.com/herbal_ezine/October05/childbearing.htm

2. Άρθρα

1. «Αλγερία: Κανόνες συμπεριφοράς για belly dance ανάμεσα σε μουσουλμανικούς ναούς» (19 Ιουνίου 2006). Από την ιστοσελίδα <http://www.algeria.com/blog/algeria-belly-dancing-etiquette-among-the-mosques>

«Μπορεί να εκπλαγείτε βλέποντας στο μενού σας belly dancing εκτός από το γεύμα σε ένα εστιατόριο στο Μαράκες, το Μαρόκο ή την Καζαμπλάνκα. Για τους ντόπιους δεν είναι παρά άλλη μια ερωτική νύχτα στο Αλγέρι. Σαν ξένος όμως σε ένα παράξενο τόπο, μπορεί να μην ξέρετε πώς να φερθείτε (ή να αντιδράσετε) σε ένα εστιατόριο όπου το live

belly dancing είναι μέρος της ατμόσφαιρας. Πολλοί ξένοι ακριβώς δεν ξέρουν τι είναι κατάλληλο και αποδεκτό, όσον αφορά την απόλαυση αυτής της ιδιαίτερης μορφής ψυχαγωγίας.

Οι *belly dancers* χορεύουν συνήθως ένα σετ τριών μουσικών κομματιών (ένα για την είσοδο, ένα για το κύριο μέρος της παράστασης και ένα κομμάτι για την έξοδο). Περνούν γύρω από την περιοχή που κάθονται οι πελάτες, σταματώντας συνήθως δίπλα στα τραπέζια όπου δειπνούν. Έτσι κάνουν οι *belly dancers*. Είναι απόλυτα αποδεκτό να χαμογελάσετε. Δεν είναι αποδεκτά τα σφυρίγματα, οι κραυγές του γηπέδου, οι χειρονομίες ή οποιοδήποτε άλλο είδος δυτικών συνηθειών ταιριάζει περισσότερο σε μαγαζιά με στριπτιζ.

Το *belly dancing* θεωρείται τέχνη και οι περισσότερες χορεύτριες κερδίζουν το μεροκάματό τους πηγαίνοντας από εστιατόριο σε εστιατόριο για να χορέψουν σε πελάτες. Εάν θέλετε να δείξετε καλαισθητά ότι απολαμβάνετε τη *belly dancer*, μπορείτε να της δώσετε φιλοδώρημα. Μην τοποθετήστε ΠΟΤΕ το φιλοδώρημά σας στο μπροστά μέρος της στολής ή στο ντεκολτέ της χορεύτριας. Δεν είστε στο *Daytona Beach*. Είστε πολύ μακριά από το σπίτι και οι ηλίθιες χειρονομίες των ξένων (ειδικά οι ηλίθιες μεθυσμένες χειρονομίες) δεν είναι ανεκτές. Η χορεύτρια θα σας υποδείξει πού να τοποθετήσετε το φιλοδώρημα. Συνήθως, οι τιράντες του στηθόδεσμου (ώμος, πλάτη, πλάι) και οι γοφοί (πλάι, πίσω) είναι τα καλύτερα σημεία. Αντιθέτως, η τοποθέτηση των χρημάτων στο στόμα σας είναι πολύ ασεβής. Και δεν θέλετε να είστε ασεβείς σε κανέναν ενώ βρίσκεστε στην Αλγερία, έτσι δεν είναι; Μιλώντας για φιλοδώρηματα, δεν ξέρετε ποτέ εάν το εστιατόριο όπου αποφασίζετε να φάτε θα προσφέρει *belly dancing* αργότερα το βράδυ. Πολλά εστιατόρια δεν διαφημίζουν το *belly dancing*, επειδή είναι τόσο χαρακτηριστικό κομμάτι της κουλτούρας. Έτσι πάντα είναι καλή ιδέα να έχετε μαζί σας μερικά επιπλέον χρήματα σε περίπτωση που τύχει. Ωστόσο, πολλές φορές οι απλές ειλικρινείς φιλοφρονήσεις και ένα κοινό που σέβεται τη χορεύτρια μπορεί να λειτουργούν τόσο ικανοποιητικά όσο και τα χρήματα. Τώρα βγείτε εκεί έξω, απολαύστε την επίδειξη, και μην κάνετε τίποτα για το οποίο η μητέρα σας θα ντρεπόταν».

2. Verde, T., (2000), «*Η μουσικιστική Ατμόσφαιρα του Belly Dancing*», Savvy Traveler

Από την ιστοσελίδα <http://savvytraveler.publicradio.org/show/features/2000/20000422/belly.shtml>

«Είναι νύχτα Πέμπτης στο Κάιρο, η ιδανική μέρα του αραβικού κόσμου για νυχτερινή έξοδο, εφόσον η Παρασκευή είναι το μουσουλμανικό Σάββατο. [...] Παζάρια, πλανόδιοι μικροπωλητές, λούστροι στους δρόμους φαίνεται να συναγωνίζονται για το πορτοφόλι μου που είναι γεμάτο με Αιγυπτιακές λίρες, αλλά αδύνατο. Φυλάω τα χρήματά μου για τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης, και σίγουρα θα μου χρειαστούν. Η περιπλάνηση σε cabarets του Καΐρου με belly dancing δεν είναι φτηνή, ούτε είναι γι αυτούς που κοιμούνται νωρίς. Πολλές από τις καλές χορεύτριες δεν ανεβαίνουν στη σκηνή πριν τις δύο το πρωί. [...] Η Harem είναι η οδός στην οποία πολλοί ταξιτζήδες ή θυρωροί θα σας στείλουν, όταν ρωτάτε για club με belly dancing. Αλλά η οδός Harem είναι αουστρηρά για τουρίστες, ένα μέρος για να παρακολουθήσει κανείς ερασιτέχνιδες με μεγάλα στήθη ενισχυμένα με σιλικόνη, να κουνάνε προκλητικά τους γοφούς τους και να 'χτυπιούνται' στη σκηνή, με κουστούμια γεμάτα πούλιες που τονίζουν τη σάρκα, που είναι τελικά και ό,τι τα show αυτά τείνουν να δείχνουν. Αλλά αυτό δεν είναι το πραγματικό belly dancing. Σίγουρα, το γυμνό δέρμα έχει να κάνει με αυτό το χορό, αλλά το belly dance είναι κάτι παραπάνω από μια απλή ανατολίτικη μορφή burlesque. Είναι ένας τελετουργικός χορός γονιμότητας που χρονολογείται πίσω στην εποχή των Φαραώ, μια λαϊκή συνήθεια γνωστή ως Beladi dancing, όρος που εμείς οι δυτικοί «νοθέψαμε» με αποτέλεσμα τη φαινομενικά ικανή περιγραφή, belly dancing.

Για να πάρετε μια ιδέα του αληθινού πράγματος, πρέπει να πάτε σε ξενοδοχεία πέντε αστέρων, σε μέρη όπως το Sheraton Cairo, όπου μια λυγερή, νέα γυναίκα με πυρόξανθα μαλλιά που ονομάζεται Dalila χορεύει τις Πέμπτες βράδυ. Αρκετά νέα στο παιχνίδι, η επαγγελματικά εκπαιδευμένη Dalila ελπίζει να είναι τόσο επιτυχής όσο μερικές από τις προκατόχους της και πιο διακεκριμένες belly dancers όπως η Fifi Abduh, η Dina ή η Lucy, [...].

Η Jasmina, μια από τις πιο δημοφιλείς χορεύτριες της πόλης. Αγγλίδα ή όχι, ενσωματώνει σίγουρα όλα τα μυστήρια της Ανατολής, όταν χορεύει. Οι κινήσεις της είναι ρευστές, ερωτικές, γοητευτικές. Τη μια στιγμή, αλύγιστη και τρεμάμενη όπως η ουρά ενός κροταλία, και την επόμενη τόσο εύκαμπτη όσο μια τολύπη καπνού. Κάθε μυς στο σώμα της, φαίνεται, είναι σε κίνηση, αλλά και σε πλήρη έλεγχο. Στη συνολική μορφή του χορού, η κοιλιά παίζει μόνο ένα μικρό ρόλο.

[...] Πείτε το σοβαρή μορφή τέχνης, πείτε το αρσενική εφηβική φαντασίωση, πείτε το όπως προτιμάτε, το belly dancing πάντα ήταν και παραμένει τόσο ένα μέρος της αιγυπτιακής μυστικιστικής ατμόσφαιρας, όσο και το άρωμα της αγοράς καρυκευμάτων ή το σιωπηλό αλλά προκλητικό βλέμμα της Σφίγγας».

3. Kajira, (2003), «Not your mother's belly dance». Zaghareet! Magazine.
Από την ιστοσελίδα <http://www.blacksheepbellydance.com/writings/files/notyourmom.html>

«Αισθάνομαι έντονα ότι το περισσότερο Belly dance δεν είναι πλέον χορός της Μέσης Ανατολής. Τελικά, γίνεται περισσότερο σε κάθε άλλη χώρα στον κόσμο τώρα απ' ό,τι στις χώρες της Μέσης Ανατολής! Θα στοιχημάτιζα ότι υπάρχει πολύ περισσότερος κόσμος που χορεύει belly dance έξω από τη Μέση Ανατολή παρά εντός της! Θα προχωρούσα μάλιστα ακόμη παραπέρα ώστε να πω ότι σκέφτομαι πώς ήταν έτσι από χρόνια. Αισθάνομαι ότι είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι δεν μπορούν πλέον όλες οι μορφές «belly dance» να αποκαλούνται «της Μέσης Ανατολής».

Έπειτα, κάθε χώρα στον κόσμο είναι γεμάτη από belly dancers, δόξα τω Θεώ! Γιατί εάν δεν ήταν έτσι, η μορφή αυτή τέχνης θα είχε εξαφανιστεί πολύ καιρό πριν εξαιτίας του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, ειδικά στο Ιράν, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν και την Αίγυπτο, όπου η μελέτη και η απόδοση του χορού και της μουσικής είτε έχουν αποθαρρυνθεί είτε έχουν απαγορευθεί εντελώς.

Κλείνοντας, αισθάνομαι ότι πρέπει όλοι να γιορτάσουμε τις διαφορές και τις ομοιότητές μας. Συνδεόμαστε με όλο τον κόσμο αν χορεύουμε οποιαδήποτε μορφή Belly dance, είτε είναι ανατολίτικο είτε όχι. Κρατάμε τη μορφή ζωντανή με κάποιο τρόπο έξω από τις χώρες προέλευσής της, και αυτό από μόνο του πρέπει να επιδοκιμαστεί. Αυτή η μορφή χορού παραμένει χάρη στη φύσης της, η οποία μπορεί να τα συμπεριλαμβάνει όλα. Κατά την άποψή μου, δεν ανήκει σε κανένα και σε καμία θέση. Εμείς που το χορεύουμε είμαστε κατά μερικούς οι φύλακες μιας αρχαίας φλόγας που μας δένει όλους μαζί με την ελευθερία να γιορτάσουμε την ένωση του σώματος, του μυαλού και του πνεύματος που κρατούν το Belly dance τόσο ζωντανό και δραστήριο, και τόσο απειλητικό για εκείνους στις χώρες που το έχουν απαγορεύσει.

Τελικά, είναι πολύ λογικό το ότι η πιο παλιά τεκμηριωμένη μορφή χορού στον κόσμο άρχισε προτού να υπάρξει μια περιοχή γνωστή ως Μέση Ανατολή. Είναι επόμενο το ότι θα πρέπει να συνεχιστεί μακριά στο μέλλον, πέρα από τα τεχνητά σύνορα και τα όρια που έχουμε δημιουργήσει, και στο μέλλον όπου δεν είμαστε πλέον χωρισμένοι από το που ζούμε, αλλά όταν είμαστε όλοι απλά οι πολίτες του πλανήτη γη.»

4. Maclean An., (20 Οκτωβρίου 2001), «Όταν η Πολιτική και ο Χορός Συναντιώνται». Από την ιστοσελίδα <http://www.shira.net/politics.htm>

«Οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, 2001 έχουν ανοίξει έναν διάλογο στην κοινότητα των καλλιτεχνών του ανατολίτικου χορού. Κάθε ένας από μας έχει αντιδράσει διαφορετικά, αλλά όλοι μοιραζόμαστε ένα πράγμα από κοινού: μια αυξανόμενη ενημερότητα ότι ο χορός μας προέρχεται από το ίδιο ακριβώς μέρος του κόσμου με τους τρομοκράτες. Πολλοί άνθρωποι ρωτούν: Θα έπρεπε να εγκαταλείψουμε τα ανατολίτικα κοστούμια χορού που γίνονται «εκεί» ως τρόπος παρεμπόδισης της ροής χρήματος στις τσέπες των ανθρώπων που χρηματοδότησαν τις αγριότητες; Θα έπρεπε οι χορεύτριες του *tribal belly dance* να πάψουν να φορούν κοσμήματα από το Αφγανιστάν, ξέροντας ότι ο λόγος που τόσο πολύ ήταν στην αγορά είναι επειδή γυναίκες σκοτώνονται ή πουλάνε τα κοσμήματά τους στην προσπάθειά τους να κάνουν τις άκρες να συναντηθούν; Με το να χορεύουμε αυτόν τον χορό, μήπως γιορτάζουμε τον πολιτισμό των ανθρώπων που θα επιθυμούσαν να μας σκοτώσουν; Θα βάλουμε τις ζωές μας σε κίνδυνο εάν ταξιδέψουμε στη Μέση Ανατολή ή την Κεντρική Ασία για να αποκτήσουμε την εμπειρία αυτού του πολιτισμού και να δούμε αυτά τα είδη χορού που αγαπάμε, να χορεύονται μέσα στα συμφραζόμενα του πολιτισμού από τον οποίο προέρχονται;»

5. Hack, S., (19 Ιουλίου 2000), «Tummy talk». Από την ιστοσελίδα <http://archive.salon.com/sex/feature/2000/07/19/bellydance/index.html>

«Το *Belly dance* θεωρείται πορνογραφικό αλλά όλο και περισσότερες δυτικές γυναίκες συνεχίζουν την τέχνη. [...] Ενώ οι φανατικοί οπαδοί ενθουσιάζονται με τις καλύτερες Αιγύπτια χορεύτριες του παρελθόντος, οι καλύτερες ξένες χορεύτριες φέρνουν την ευπρέπεια σε ένα επάγγελμα που οι περισσότεροι Αιγύπτιοι βλέπουν σχεδόν ως πορνεία. 'Το ενενήντα τοις εκατό των Αιγυπτίων βλέπουνε την κοιλιά σαν ντροπή' λέει ο *Essam Mounir*, ένας τριανταεπτάχρονος πράκτορας που έχει προσλάβει Ρωσίδες χορεύτριες ελλείψει τοπικού ταλέντου. «Οι ξένες γυναίκες είναι μορφωμένες, δεν είναι υπηρέτριες ή φτωχά κορίτσια που ψάχνουν για πλούσιους συζύγους, παρουσιάζονται στην ώρα τους και αγαπούν το χορό» λέει. «Αλλά όσο για το συναίσθημα της μουσικής μας, καμία τους δεν το έχει πραγματικά.»

“Κλείνω αλλοδαπές για χάρη της ποικιλίας και επειδή κοστίζουν λιγότερο” λέει ο *Samy Saad*, σαρανταεπτάχρονος διευθυντής ψυχαγωγίας στο *Nile Maxim*. [...] “Ενενήντα πέντε τοις εκατό των πελατισσών μου είναι ξένες,” λέει ο *Ahmed Dia el Dine*, ο *John Galliano* των σχεδιαστών ενδυμασιών για *belly dancers*, κρατώντας ένα κατάλογο παραγγελιών από την Αυστραλία στο ατελιέ του στην οδό *Mohammed Ali* του Καΐρου. “Είναι αλήθεια ότι το ύφος δεν είναι πλέον αληθινά ανατολίτικο” αναστενάζει, παρουσιάζοντας μια παλιά τουρκική ενδυμασία φτιαγμένη από σειρές διαμαντιών και ένα παλαιό κομμάτι κεντήματος με τη λέξη ‘*Αλλάχ*’ ραμμένη με ασημένιες πούλιες. [...] “Επίσης, μακάρι περισσότεροι Αιγύπτιοι να μοιράζονταν αυτόν τον ενθουσιασμό για τον ανατολίτικο χορό,” λέει, δείχνοντας τις υπογραμμένες φωτογραφίες των ευγνωμόνων πελατών από το Ισραήλ, τη Δανία και την Αυστρία».

